

Turvataitoja nuorille

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittaja ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kielen tarkistus: Sirkka Laukonsuo
Graafinen suunnittelu ja taitto: Tiina Kuoppala
Kannen suunnittelu: Tiina Kuoppala

ISBN 978-952-245-596-3 (painettu)
ISSN 1798-0097 (painettu)
ISBN 978-952-245-611-3 (verkko)
ISSN 1798-0100 (verkko)
URN: ISBN: 978-952-245-611-3
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-611-3>

Opas 21, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012

Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy
Tampere 2012

Sisällys

Saatteeksi	5
Luettelo oppaassa hyödynnetyistä harjoitusaineistoista	8
1. JOHDATUS TURVATAITOIHIN	10
Mitä?! Turvataitoja?	11
Miksi turvataitoja?	12
Turvataitoja, kenelle?	15
Turvataitoja, mutta miten?	16
Oma voima haltuun	18
Hyvä itsetunto suojaa nuorta	20
Kaveria ei jätetä	21
Netti sosiaalisena foorumina	23
Sukupuolisensitiivisyys	25
Kerro, kerro kuvastin...	27
Yhteistyö kotien kanssa	28
Lähteet	30
HARJOITUKSET osioon johdatus turvataitoin	32
2. IHMISOIKEUDET	40
Lapsen oikeudet ovat ihmisoikeuksia	42
Ihmisoikeudet ja sukupuoli	43
Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet	45
Seksuaalivähemmistöjen oikeuksien kehittyminen Suomessa	45
Lähteet	48
HARJOITUKSET osioon ihmisoikeudet	49
3. TUNNETAIDOT	52
Kaikki tunteet ovat sallittuja	55
Aggressio voimavarana	58
Empatiakyky	59
Opettajan omat tunnetaidot	60
Lähteet	61
HARJOITUKSET osioon tunnetaidot	62
4. SEKSUAALISUUS	66
Seksi myy	69
Seksuaalioikeudet	70
Nuorten seksuaalioikeudet (Väestöliitto)	71
Oikeus yksityisyyteen	73
Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen monimuotoisuus	74
Minä seksuaalikasvattajana	75
Lähteet	76
HARJOITUKSET osioon seksuaalisuus	77
5. SUKUPUOLINEN HÄIRINTÄ	82
Määritelmä	83
Rakkaudesta se hevonenkin potkii?	84
Vastuuttomat pojat ja järkevät tytöt?	86
Sukupuolinen häirintä näkyväksi	87
Olosuhteet vaikuttavat häirinnän tunnistamiseen	89
Sukupuolisen häirinnän vaikutukset	90

Nimittely	91
Huorittelu	92
Fyysisiä rajoja loukkaava häirintä	92
Häirintä netissä	94
Häirintään puuttuminen	99
Lähteet	102
HARJOITUKSET osioon sukupuolinen häirintä	104
6. SEURUSTELU	108
Nuorten seurustelusuhteet	109
Normia purkamassa	111
Ihastuminen, hullaantuminen, rakastuminen...	112
...minä olin hullu – panin peliin koko elämän	113
Luottamus	115
Kunnioitus	115
Mustasukkaisuus varoittaa!	116
Reilu riitely	117
7. SEURUSTELUVÄKIVALTA	120
Henkinen väkivalta	121
Seksuaalinen väkivalta seurustelusuhteessa	122
Seurusteluväkivalta puheeksi	123
Lähteet	127
HARJOITUKSET osioon seurustelu ja seurusteluväkivalta	128
8. SEKSUAALINEN VÄKIVALTA	132
Seksuaalinen itsemääräämisoikeus	133
Seksuaalinen väkivalta	133
Opi erottamaan seksi ja seksuaalinen väkivalta toisistaan	134
Myyttinen seksuaalinen väkivalta	136
Hyväksikäyttö on seksuaalista väkivaltaa	139
Kanssaeläjien vastuu	142
Rikosoikeusjärjestelmä ja seksuaalinen väkivalta	143
Oireilu	143
Uskalla välittää	144
Lähteet	148
HARJOITUKSET osioon seksuaalinen väkivalta	150
9. LAINSÄÄDÄNTÖ	154
Raiskausrikokset (RL 20:1-3)	156
Pakottaminen seksuaaliseen tekoon (RL 20:4)	157
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, suojaikäraja 16 vuotta (RL 20:6)	157
Sukupuolisiveellisyyttä loukkaava kuvamateriaali	158
Seksuaalinen hyväksikäyttö, suojaikäraja 18 vuotta (RL 20:5-6)	158
Grooming eli lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8b)	159
Seksin osto alaikäiseltä (RL 20:8a)	159
Pahoinpitely (RL 21:5-7)	160
Rikosprosessi	162
Lähteet	166
LIITTEET	167
Liite 1: Auttavia tahoja	168
Liite 2: Tunnesanalista	171

SAATTEEKSI

Turvataitoja nuorille -oppaan tavoitteena on ennaltaehkäistä nuorten kokemaa seurusteluväkivaltaa, seksuaalista väkivaltaa ja sukupuolista häirintää. Aineistossa pu-
retaan näihin ilmiöihin liittyviä myyttejä ja uhria syyllistäviä käsityksiä, jotka ovat
usein tunnistamisen, puuttumisen ja avunsaannin esteenä. Opas tarjoaa tietoa vä-
kivallan ja häirinnän erityispiirteistä. Samalla vahvistetaan nuorten kykyä puolus-
taa omia rajojaan sekä kunnioittaa toisten asettamia rajoja.

Oppaan tekstiosuudet on suunnattu opettajille, terveydenhoitajille, kuraattoreille
ja muille nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Tekstiosuuksien lisäksi jokai-
nen luku sisältää pohtimistehtäviä ja vuorovaikutteisia harjoituksia, jotka antavat
nuorille itselleen tilan osallistua, määritellä ja antaa kyytiä luutuneille asenteille.

Turvataitoja nuorille -opas on tuotettu osana naisiin kohdistuvan väkivallan vä-
hentämisen ohjelmaa. Ohjelman yhtenä tavoitteena on puuttua väkivaltaan en-
nakoivasti ja vaikuttaa väkivaltaa tukeviin asenteisiin ja käyttäytymismallei-
hin. Toimenpidekirjauksen mukaisesti turvataitoaineiston tuottamisesta vastaa
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Aineiston levittämisestä perus- ja toisen asteen
opetukseen vastaa Opetushallitus.

Turvataitokasvatuksen kehittämishanke käynnistyi laaja-alaisella viranomaisten ja jär-
jestöjen tapaamisella huhtikuussa 2011. Tapaamisessa todettiin, että aineistoa tulisi
kehittää erityisesti yläkouluikäisten ja toisen asteen opiskelijoiden hyödynnettäväksi.
Myös nuorten monimuotoisuuden käsittelyyn, etenkin seksuaalisen suuntautumisen
ja sukupuolen monimuotoisuuden huomioonottamiseen, toivottiin lisää työkaluja.

Kirjoitustyön tukena on toiminut THL:n sisäinen asiantuntijaryhmä, johon kuu-
luivat kehittämispäällikkö Minna Piispa, kehittämispäällikkö Mikko Oranen, tut-
kija Anni Lommi, ylilääkäri Marke Hietanen-Peltola ja erikoissuunnittelija Päivi
Känkänen. Aineistoa on kehitetty yhteistyössä Opetushallituksen kanssa, jonka
edustajana toimi opetusneuvos Heidi Peltonen.

Haluamme kiittää käsikirjoitusta kommentoineita tahoja: Pirkko Justanderia Invalidiliitosta, Susanna Ruuhilahtea Selkenevää!-hankkeesta, poliisiylitarkastaja Heidi Kankaista, Anu Autiota Vammaispalveluiden käsikirjasta, Poliisin ennalta estävän toiminnan materiaalityöryhmää, Tuula Tuomista valtakunnallisesta vammaisneuvostosta, Mari Lankista Terapedasta, Anders Huldenia, Aija Saloa ja Marita Karvista Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry:stä, Tuulia Kovasta Ensi- ja turvakotien liitosta, Kirsi Porrasta Väestöliitosta sekä Mari Laihoa Pelastakaa Lapset ry:stä.

Erityiskiitos kuuluu tahoille, jotka ovat ystävällisesti antaneet luvan harjoitustensa hyödyntämiseen tässä julkaisussa.

Turvataitoja nuorille -julkaisu on luettavissa ja ladattavissa osoitteesta www.thl.fi/kasvunkumppanit/turvataitojanuorille.

Anneli Pouta

Osastajohtaja

Lapset, nuoret ja perheet osasto

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Luettelo oppaassa hyödynnetyistä harjoitusaineistoista

Aggression portaat (*Opetushallitus 2007*)

Opetusmateriaali tuo opettajien käyttöön positiivisen tavan nähdä lapsen ja nuoren itsenäistyminen, uhma ja haastavat tunteet.

Eikö se kuulu kenellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori (*Väestöliitto 2009*)

Opas tarjoaa nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille keinoja ja valmiuksia seksuaalista kaltoinkohtelua kokeneen nuoren ammatilliseen kohtaamiseen.

Elämä ilman pelkoa – keinoja kouluille puuttua pari- ja lähisuhdeväkivaltaan (*Stakes 2002*)

Friidu – tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet (*YK-liitto 2004*)

Friidu-opetusaineisto on suunnattu ihmisoikeuskasvatusta ja sukupuolten välistä tasa-arvotyötä tekeville. Friidu tarjoaa katsauksen tyttöjen ja naisten maailmaan jokaiselle naisten ihmisoikeuksista kiinnostuneelle ja toimii hyvin oppiaineistona yläkoulu- ja lukio-ikäisille.

<http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=friidu-ja-friida>

Fredi – Pojat, tasa-arvo ja ihmisoikeudet (*Setlementtinuorten liitto 2007*)

Fredi-opetusaineistossa tarkastellaan sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä poikien ja miesten näkökulmista. Fredi tukee nuorten kanssa tehtävää tasa-arvotyötä aiemmin julkaistun "Friidu – naisten ja tyttöjen ihmisoikeudet" -julkaisun kanssa.

<http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=friidu-ja-friida>

För mer rättvisa (*Folkhälsan 2010*)

Harjoitusmateriaali Lapsen oikeuksien sopimuksesta.

http://www.folkhalsan.fi/Documents/Material_WWW/Ma_bra/j%c3%a4mst%c3%a4lldhet%20i%20skolan/F%c3%b6r%20mer%20r%c3%a4ttvisa.pdf

Harjoitus tekee mestarin (*Tyttöjen talo 2008*)

Vihkosessa on erilaisia harjoituksia, joista osa käsittelee erityisesti turvataitoja, oikeuksia tai väkivaltaa.

http://www.kylmalevy.fi/materiaali/harjoituksia_seksuaalikasvatukseen.pdf

IhmiSeksi (Kätilöliitto 2009)

Seksuaalikasvatuspaketti rippikouluihin.

<http://www.suomenkatiloliitto.fi/?do=open&page=23>

Mun rajat (Amnesty)

Nettisivusto sisältää mm. metodeja, harjoituksia, aamunavauksien pohjia sekä julisteita ja kortteja.

<http://www.ihmisoikeudet.net/>

Selkenevää! seksuaalisen hyvinvoinnin vahvistamishanke (2010–2012)

Kohderyhmänä ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat. Nettisivusto sisältää mm. harjoituksia, videoita ja julkaisuja sähköisessä muodossa.

www.turku.fi/selkenevaa

Terve minä, tukioppilaan materiaali itsetuntemuksesta

(Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2010)

Tukioppilastoiminnan koulutusmateriaali itsetuntemuksesta.

[http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/1b2b498ca87f928d883a9412c3461b
cf/1306223805/application/pdf/12899591/MLL%20Terve%20minä%202010.pdf](http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/1b2b498ca87f928d883a9412c3461bcf/1306223805/application/pdf/12899591/MLL%20Terve%20minä%202010.pdf)

Tunne-etsivä – Opetusmateriaali peruskoulun ja lukion tunnekasvatukseen

(Kalliolan nuoret 2008)

<http://www.kalliolanuoret.fi/julkaisut>

Turvataitoja lapsille (Stakes 2005)

Turvataitokasvatusmateriaali 5–11-vuotiaille.

www.thl.fi/julkaisut

Voimaneidot, opas tyttöjen oman voiman haltuunottoon ja aggression hallinnan tukemiseen (Kalliolan nuoret/Terapeda 2011)

Teoriataustoitus ja kurssimateriaali tyttöryhmille oman voiman haltuunottoon ja aggression tunteiden hyödyntämiseen voimavarana.

www.voimaneidot.fi

http://www.tyttötyö.fi/files/49/Voimaneidot_netttiin.pdf

1

Johdatus turvataitoihin

Mitä?! Turvataitoja?

Jokainen alle 18-vuotias on lapsi.

(Lapsen oikeuksien sopimus, 1 artikla)

Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus väkivallasta, häirinnästä ja hyväksikäyttöä vapaaseen elämään. Turvataitokasvatuksella vahvistetaan nuoren omia voimavaroja, lisätään tietoa seksuaalioikeuksista sekä tuetaan tunnetaitojen kehittymistä. Samalla vahvistetaan nuoren keinoja puolustaa itseään väkivaltaa, häirintää ja seksuaalista kaltoinkohtelua vastaan. On tärkeää tukea nuoren omanarvontunnon kehittymistä sekä tarjota välineitä pohtia vapaasti, kuka olen, mitä haluan ja mitä en halua. Omien rajojen hahmottamisen ja puolustamisen lisäksi nuoren on opittava kunnioittamaan toisten asettamia rajoja.

Turvataitokasvatuksella on yhteisiä rajapintoja muun muassa seksuaalikasvatuksen ja mediakasvatuksen kanssa. Tässä oppaassa sivutaan monilta osin seksuaaliterveyteen liittyviä asioita. Yhtymäkohdista huolimatta kyseessä ei suoranaisesti ole seksuaaliterveyden oppimateriaali, vaan käsittelyn painopiste on seurusteluväkivallan, seksuaalisen väkivallan ja sukupuolisen häirinnän ennaltaehkäisyssä. Tällä rajauksella myös esimerkiksi vanhempien lapsiinsa kohdistama kuritusväkivalta on rajattu tarkastelun ulkopuolelle.

Koulussa turvataitojen käsittely on luonteva osa esimerkiksi terveystiedon tunteja. Turvallisuus ja ihmisenä kasvaminen ovat keskeisiä aihekokonaisuuksia terveystiedon opetuksessa. Turvataitokasvatusta voidaan antaa myös osana muita oppiaineita, esimerkiksi liikuntatunneilla, kuvaamataidossa tai historian

ja yhteiskuntaopin tunneilla. Materiaali sisältää hyödyllistä tietoa myös nuoriso-ohjaajille ja harrastustoimintaan.

Turvataitoja nuorille täydentää osaltaan Stakesin vuonna 2005 julkaisemaa Turvataitoja lapsille -oppimateriaalia. Turvataitoja lapsille on suunnattu 5–11-vuotiaille, tämä opas on suunnattu yläkouluikäisten ja toisen asteen opiskelijoiden kanssa käytettäväksi. Tekstin seassa on otteita Maailman terveysjärjestön WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa -julkaisun suosituksista, jotka ohjaavat opettajaa ottamaan huomioon asioiden käsittelyssä lapsen kehitys- ja ikätason. Suositukset on alkuperäisen mukaisesti jaoteltu 12–15-vuotiaille sekä 15 vuotta täyttäneille. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa -julkaisu on ladattavissa kokonaisuudessaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivuilta. www.thl.fi

12–15-vuotiaat nuoret:

- + opetettava ilmaisemaan omia tarpeita, toiveita ja rajoja sekä kunnioittamaan muiden tarpeita, toiveita ja rajoja
- + opetettava tekemään (seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä) vastuullisia päätöksiä ja tietoon perustuvia valintoja
- + opetettava pyytämään apua ja tukea ongelmatilanteissa
- + opetettava tunnistamaan riskialttiit tilanteet ja hallitsemaan niitä

15 vuotta täyttäneet nuoret:

- + autettava kehittämään itseluottamustaan ja omanarvontuntoaan omassa kulttuuriympäristössään
- + opetettava ilmaisemaan kunnioittavasti omat toiveensa ja rajansa ja ottamaan muiden toiveet ja rajat huomioon

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO 2010)

Miksi turvataitoja?

Nuoruudessa koetun sukupuolisen häirinnän ja väkivallan on arvioitu olevan yksi vakavimmista uhriutumisen muodoista, kun huomioidaan teosta aiheutuvat seuraukset. Lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan mukaisesti sopimusvaltioilla on velvollisuus ryhtyä koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta muun muassa seksuaaliselta hyväksikäytöltä.

Jokaisella nuorella on oikeus kasvaa syrjinnästä vapaassa ympäristössä. Syrjintä koulussa voi olla esimerkiksi nuoren toiseen kohdistamaa sukupuolista häirintää tai kiusaamista. Aikuinen voi syyllistyä nuoren syrjintään omilla aktiivisilla teoillaan, mutta myös passiivisesti sallimalla syrjivän käyttäytymisen koulussa.

Murrosvaihe kohti aikuisuutta on herkkää aikaa. Nuoren kehityksessä on usein käynnissä päällekkäisiä siirtymävaiheita. Lapsuus on muuttumassa aikuisuudeksi, leikkiminen vähenee, vanhemmista itsenäistymistä opetellaan ja kaverit ovat entistä tärkeämpiä, kouluasteelta siirrytään toiselle muutaman vuoden välein, omaa identiteettiä haetaan ja kaveripiirikin voi vaihtua tyystin toiseksi. Nuori tarvitseeikin turvallisen ja kannustavan ympäristön siirtymävaiheisiinsa.

Nuoren uskomukset itsestään ja omista kyvyistään voivat joko edistää tai estää voimaantumista. Nuoren kokemat onnistumiset siirtymävaiheen uusissa tilanteissa vahvistavat hänen myönteistä minäkuvaansa. Syrjintä ja haavoittavat kokemukset sen sijaan voivat johtaa huonon itsetunnon syntyyn ja nuoren haavoittuvuuden lisääntymiseen. Kielteinen kehä nuoren ympärillä voi muodostua itseään vahvistavaksi, ja hänen itsetuntonsa heikkenee entisestään. Esimerkiksi seurusteluväkivalta voi olla kielteisen kehän käynnistävä kokemus. Toisaalta koulukiusaaminen ja häirintä tuottavat arvottomuuden kokemuksia, jolloin nuoresta voi tulla alttiimpi kationkohtelulle esimerkiksi seurustelusuhteessa. Negatiiviset ja haavoittavat kokemukset saattavat aiheuttaa sosiaalista vetäytymistä, mikä voi lisätä nuoren yksinäisyyden tunnetta ja masentuneisuutta. Positiivisilla, onnistumisen kokemuksilla voidaan pyrkiä katkaisemaan kielteisen kehän kierre.

Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät häirinnän ja väkivallan kokemukset linkittyvät valtaan ja epätasa-arvoon niin yksilötasolla kuin yhteiskunnallisestikin. Myös nuorten kokemalla väkivallalla ja häirinnällä on usein yhtymäkohtia sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja niihin liittyvään epätasa-arvoon. Esimerkiksi Kouluterveyskyselyn mukaan nuorten kokemukset häirinnästä ja ahdistelusta ovat yleisiä. Näistä kokemuksista ei kuitenkaan ole juuri puhuttu eikä niihin ole puututtu. Tietoa ilmiöistä ei välttämättä ole, ja monilta osin mielikuvat ja asenteetkin kaipaavat päivytystä. Perinteisesti vastuuta väkivallasta ja häirinnästä on säilytetty uhrille tai ilmiö on häivytetty nimeämällä se joksikin muuksi. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien epätasa-arvoistavien ilmiöiden rakenteellisuus häviää helposti näkyvistä, jolloin ilmiöt nähdään yksilön ongelmina.

Turvataitokasvatuksella vahvistetaan nuoren itsetuntoa ja kykyä selviytyä haastavistakin tilanteista. On tärkeää, että nuori saa tietoa oikeuksistaan, mutta myös oppii tunnistamaan väkivallan ja häirinnän ilmenemismuotoja. Nuori ei välttämättä tiedä oikeuksiaan tai vaikkapa sitä, mikä kuuluu ”normaaliin” seurustelusuhteeseen. Nuori voi myös luulla olevansa ainoa, joka on kokenut hyväksikäyttöä tai muuta kaltainkohtelua. Nuorten on tärkeä ymmärtää, mitä hyvään parisuhteeseen kuuluu ja miten se linkittyy jokaisen seksuaalioikeuksiin. Näin voidaan oppia havaitsemaan väkivaltaisen käytöksen eri muotoja seurustelu- ja parisuhteessa. Kumppanin hälyttävän käyttäytymisen varhainen tunnistaminen antaa nuorelle paremmat mahdollisuudet irtautua suhteesta aikaisessa vaiheessa, ennen kuin väkivalta raaistuu ja etenee fyysiseen tai seksuaaliseen väkivaltaan saakka.

Turvataitokasvatus ei saa milloinkaan perustua pelotteluun. Kauhistelu tai kyy-nisen kuvan maalaaminen maailmasta, seksuaalisuudesta tai seurustelusta ei auta nuoria pärjäämään elämässään. Turvallisuuden kokemuksella on suuri merkitys nuoren kaikkinaiselle hyvinvoinnille, mukaan lukien seksuaalinen hyvinvointi. Väkivalta ja häirintä luovat jo itsessään turvattomuutta. Ne herättävät pelkoa, uh-kaavat positiivista minäkuvaa sekä aiheuttavat häpeää ja arvottomuuden tunteita.

Väkivallan ja häirinnän vastaista ilmapiiriä on tärkeä vahvistaa myös nuorten keskuudessa. Ympäristön reagoinnilla on keskeinen merkitys asian käsittelyn, uhrin avunsaannin ja selviytymisen kannalta. Nuoret eivät välttämättä uskalla puuttua esimerkiksi koulussa näkemäänsä häirintään, koska puuttumalla he voivat joutua kiusaajan seuraavaksi kohteeksi. Puuttumattomuus antaa tilaa väkivallan ja häi-rinnän kasvulle. Samalla kun yhteisö hiljaisesti hyväksyy väkivaltaisen käytöksen keskuudessaan, se kokee puuttumattomuudesta kollektiivista syyllisyyttä ja häpeää.

”Oppimisympäristön tulee tukea oppilaan kasvua ja oppimista. Sen on oltava fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvallinen ja tuettava oppilaan terveyttä.”

(Perusopetuksen turvallisuuskortti -työryhmän välimietintö 2009.)

Tapahtumien ennakoitavuus sekä luottamus omaan selviytymiskykyyn luovat tur-vallisuutta. Turvataitokasvatuksella voidaan vahvistaa nuorten taitoja tunnistaa uh-kaavia tai turvattomuutta herättäviä merkkejä, jolloin nuori ei välttämättä ajaudu tällaisiin tilanteisiin. Jos nuori päätyy haasteelliseen tilanteeseen, hänellä on val-miuksia selviytyä tilanteesta, kun niitä on etukäteen vahvistettu turvataitoharjoi-tuksilla. Häirinnän ja väkivallan tilanteet ovat monimuotoisia, eikä tyhjentävää oh-jeistusta voi antaa jokaisen mahdollisen tilanteen varalle. Siksi onkin tärkeää vah-vistaa nuorta itseään suojaavia taitoja ja kykyjä. (Lajunen et al. 2005.)

Jokaisella on oikeus pitää puolensa. Aikuisten on annettava omalla toiminnallaan esimerkki, että väkivaltaa ei suvaita, siihen suhtaudutaan aina vakavasti ja siihen puututaan.

Jokaisella on oikeus

- omien oikeuksien puolustamiseen
- eri mieltä olemiseen
- oman mielipiteen asialliseen ilmaisemiseen ja väkivallattomaan puolustamiseen
- reiluun riiteltyyn

Omia rajoja ja ihmisoikeuksia puolustavat julisteet ja esitteet voivat muokata tilaa turvallisemmaksi luokassa ja koulussa yleisemminkin. Tällaisten viestien näkyminen koulun arjessa tekee omien rajojen puolustamisesta ja epäasialliseen käytökseen puuttumisesta luvallisempaa. Samalla se madaltaa nuoren kynnystä hakea tarvittaessa apua.

Esimerkkejä ladattavista julisteista:

- <http://www.kylmalevy.fi/julisteet.html> (Tyttyöjen talo, 4 julistetta seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta ja väkivallasta)
- <http://www.seta.fi/index.php?k=16296> (SETA, 4 julistetta seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen monimuotoisuudesta, suomeksi ja ruotsiksi)
- http://www.ihmisoikeudet.net/uploads/materiaali/Mun%20rajat_julisteet_tulostettavat%20versiot.pdf (Amnesty, 3 julistetta sukupuolisesta häirinnästä ja omista rajoista)
- http://ensijaturvakotienliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/956a09fc75b0cbb93ed6293221abdb1e/1330092115/image/jpeg/3462411/Juliste3_2valmis.JPG (Ensi- ja turvakotien liitto, seurusteluväkivalta)

Turvataitoja, kenelle?

Turvataitokasvatusta on tarpeen antaa ennaltaehkäisevästi kaikille lapsille ja nuorille. Turvataitokasvatus tarjoaa nuorille mahdollisuuden keskustella asioista, jotka eivät välttämättä kotona nouse puheenaiheeksi. Koulu voi olla myös tärkeä suojaava antava paikka, varsinkin jos nuori elää riskioiloissa. Jos nuorella ei esimerkiksi ole kokemuksia turvallisuuden tunteesta, hänen voi olla vaikea tunnistaa viestejä, jotka varoittavat vaarallisista tilanteista. Osa nuorista saattaakin tarvita erityistä tukea omien rajojensa vahvistamiseksi. (Lajunen et al. 2005.)

Turvataitokasvatuksella vahvistetaan ihmissuhteiden turvallisuutta. Kiintymyssuhteet ovat merkityksellisiä turvallisuuden rakentumisessa. Keskeinen nuorta suojaava tekijä on nuoren pääsy häntä arvostaviin yhteisöihin. Turvalliset ihmissuhteet toimivat väkivaltaa ja hyväksikäyttöä ennaltaehkäisevänä puskurina ja nopeuttavat kaltoinkohtelun ilmituloa myös vammaisten nuorten elämässä. Tunne kuulumisesta yhteiskuntaan aktiivisena, oman elämänsä subjektina on tärkeä hyväksikäyttöä ehkäisevä tekijä myös vammaisille nuorille (Henttonen 2011).

Nuorelle tuttu aikuinen on usein myös hänelle paras turvataitokasvattaja. Opettaja pystyy ottamaan huomioon oppilaiden yksilöllisyyden, ja läsnäolo nuoren arjessa mahdollistaa toiston ja soveltamisen. Opettajalla on usein vierailijaa paremmat edellytykset hahmottaa luokassa vallitseva ryhmädynamiikka. Ryhmän tunteva opettaja pystyy valitsemaan nuorille mielekkäitä ja turvallisia harjoituksia. Näin voidaan luoda myös edellytykset sille, että jokainen nuori tuntee olonsa

turvalliseksi. Jos aikuinen ei ota huomioon luokassa vallitsevaa ryhädynamiikkaa, voidaan päätyä tilanteeseen, jossa häirintää, kiusaamista tai väkivaltaa kokenut nuori joutuu jälleen häirityksi tai kiusatuksi.

Opettajat ovat myös kokeneet, että turvataitokasvatuksen antamisen myötä he ovat oppineet tuntemaan paremmin oppilaansa ja heidän taitonsa ovat karttuneet. Kun aikuisen taidot karttuvat, lisääntyvät myös keinot toimia väkivallan ja häirinnän tilanteita epäiltäessä. (Lajunen et al. 2005.)

TURVAOHJEET

1. Sano Ei

- a) Opettele kuuluva, jämäkkä ja vakuuttava Ei.

2. Poistu paikalta tai nettisivustolta

- a) Saat poistua aina sanomatta sanaakaan.
- b) Et tarvitse kenenkään lupaa tai suostumusta epäilyttävästä tilanteesta poistumiseen.

3. Kerro luotettavalle aikuiselle

- a) Kerro, vaikka tilanne olisi jo ohi.
- b) Aikuinen voi puuttua tilanteeseen ja tukea lasta.
- c) Muista kiittää nuorta, jos hän kertoo. Kehu, jos hän on kuunnellut sisäistä ääntään ja toiminut tilanteessa parhaaksi katsomallaan tavalla.

(Lajunen et al. 2005; Brusila et al. 2009.)

Turvataitoja, mutta miten?

Jokainen nuori tarvitsee aikuisen, joka on valmis kohtaamaan hänet: kuulemaan, näkemään ja välittämään. Turvallinen, avoin ja arvostava ilmapiiri mahdollistaa todellisten kokemusten, tulkintojen ja asenteiden jakamisen. Aktiivisesti kuunteleva aikuinen saa oikeaa tietoa nuorten elämästä, sellaistaakin, jota aikuiset itse eivät olisi osanneet omasta näkökulmastaan nähdä.

Nuorten motiivoinnin kannalta on keskeistä, että he kokevat säilyttävänsä ”omis-tusoikeuden” heille tärkeisiin asioihin. He ovat tasavertaisina toimijoina mukana määrittelemässä pelisääntöjä, tavoitteita ja saavat vaikuttaa heille tärkeisiin asioihin. Tällöin asioiden käsittelyyn myös sitoudutaan paremmin. Tosin nuoren kiinnostus itsensä kehittämiseen jo sinänsä motivoinee harjoituksiin osallistumiseen.

Turvataitokasvatus on oppimista yhdessä ja toisilta. Siksi avoimen ja tasa-arvoisen vuorovaikutuksen ylläpitäminen opettajan ja nuorten välillä on tärkeää. Nuorten aktiivinen osallistuminen ja heitä itseään puhuttavat aiheet ohjaavat käsittelyä luontaisesti kohti heidän omaa kehitystasoaan. Aikuinen toimii nuorten oppaana ja pohdintojen yhteenvetäjänä. Jokaisella nuorella on oikeus mielipiteeseensä, ja siten myös oikeus olla eri mieltä opettajan tai muiden oppilaiden kanssa.

Opettajan vastuulla on kuitenkin vetää rajat, jos keskustelu harhautuu sivupoluille tai luokassa ei noudateta kaikkia arvostavaa ja kunnioittavaa, tasa-arvoista keskustelutapaa. Käsittelyn on oltava kaikille turvallista ja miellyttävää, eikä kukaan saa tulla nolatuksi tai loukatuksi.

Osallistumalla itse oppii parhaiten. Turvataitoharjoituksissa kannustetaan nuoria oivaltamaan, pohtimaan ja etsimään erilaisia ratkaisuja. Samalla tuetaan kriittisen ajattelun lisääntymistä, tietoa omista oikeuksista ja tasa-arvosta. On tärkeä kuulla aidosti nuorten näkemyksiä ja toiveita, jotta aikuinen ei määrittele, mitä he kaipaavat. Tällöin toiminta on todennäköisemmin merkityksellistä nuorille.

Opettajan on hyvä valmistautua siihen, että nuorilla voi olla tarve keskustella eri turvataitoteemasta kuin mitä aikuinen oli alun perin ajatellut sillä kerralla käsiteltävän. Jos tunnet, että et tiedä nuoria juuri sillä hetkellä puhuttavasta teemasta riittävästi, kerro ottavasi asiasta selvää ja palaavasi nuorten kanssa asiaan. Muista pitää lupauksesi.

Omien rajojen puolustamisen kannalta on tärkeää, että nuoret uskaltavat ilmaista mielipiteensä. Kannustaminen oman äänen tunnistamiseen ja ilmaisemiseen auttaa vahvistamaan nuoren kokemusta toimijuudesta omassa elämässään. Tämä auttaa nuorta oman tahdon tiedostamisessa. Nuoren on silloin helpompi vastustaa ryhmäpainetta; hän uskaltaa olla eri mieltä ja haluta eri asioita. Samalla nuoren on helpompi määritellä omat rajansa ja puolustaa niitä.

Opettajan tulee huolehtia nuorten yksityisyydestä ja rajoista myös turvataitojen käsittelyssä. Jokaisen täytyy tuntea olonsa turvalliseksi. Asioiden käsittely on syytä pitää yleisellä tasolla, eikä kukaan kerro yksityisistä asioistaan tai varsinkaan traumaattisista kokemuksista. Jos nuori ei hahmota tätä itse, on opettajan velvollisuus keskeyttää ja suojella nuoren yksityisyyttä. Tarvittaessa aikuinen ohjaa nuoren eteenpäin saamaan tukea ja apua.

Turvataitojen käsittelyssä on tärkeä ottaa huomioon ihmisten erilaiset tavat oppia ja synnyttää ajatuksia. Kaikissa tilanteissa keskustelu ja pohtiminen ei aina ole tehokkain tapa omaksua uusia asioita. Opettaja voi järjestää tilanteita, joissa kokemuksellinen oppiminen on mahdollista. Esimerkiksi taide on väkevä opetusväline, jolla vaikeitakin asioita voi käsitellä monipuolisesti. Toiminnalliset menetelmät antavat tilaa nuoren omaehtoisen ilmaisun kehittämiseksi. Kokemuksellinen oppiminen antaa enemmän tilaa myös erityistä tukea tarvitsevalle nuorelle, varsinkin jos tämä ei osaa, uskalla tai halua ilmaista itseään verbaalisesti. Toiminnallisissa harjoituksissa fyysisen kontaktin tulee olla aina vapaaehtoista ja nuori saa muuttaa mieltään vielä kesken harjoituksen. Tästä kannattaa muistuttaa nuoria ennen fyysisen kontaktin sisältävän harjoituksen aloittamista.

Ready, steady, go!

Ennen turvataitokasvatuksen aloittamista opettajan on pysähdyttävä tarkastelemaan kriittisesti itseään ja omaa oppiainettaan. Miten suhtaudun nuoriin ja miten teen kasvatustyötä? Sisältävätkö toimintani, asenteeni tai sananvalintani tapoja, jotka kategorisoivat tai jopa poissulkevat nuoria? Rajoittavat normit ovat usein tiedostamattomia, ja jotta niitä voisi muuttaa, ne on tehtävä näkyviksi. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien asioiden opettamisen on perustuttava faktatietoon, mutta samalla se vaatii opettajalta uskallusta heittäytyä omana persoonanaan. Mitä ovat ne normit, joihin sinä perustat ajattelusi, mitkä normit vallitsevat sinun luokassasi ja koulussanne yleisemmin? Ilman kriittistä itsensä tarkastelua päädytään tilanteeseen, jossa opettaja opettaa, mitä tietää, mutta opettaa tietämättään asenteitaan tai normejaan, jotka saattavat jopa olla ristiriidassa opetuksellisten tavoitteiden kanssa.

Oma voima haltuun

Voimaantuminen on aina nuoresta itsestään lähtevä prosessi. Ympäristö ja olosuhteet vaikuttavat kuitenkin merkittävästi nuoren mahdollisuuksiin ottaa haltuun oma sisäinen voimansa. Kasvattajan tehtävänä on antaa edellytyksiä nuoren voimaantumislle ja rohkaista nuorta kanavoimaan luovuutensa ja energiansa siten, että hän voi alkaa kokea itsensä oman elämänsä subjektiksi. Nuoren on tärkeää uskoa, että hän voi vaikuttaa siihen, mitä hänelle tapahtuu ja että hän voi vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Voimaantumisessa nuori voi kokea itsetuntonsa vahvistumista, minäkuvan selkiytymistä, oman elämänhallintansa lisääntymistä ja omien voimavarojensa vapautumista. Tämä lisää myös nuoren rohkeutta ottaa vastuuta omista teoistaan. Voimaantuminen auttaa nuorta myös oman seksuaalisuuden käsittelyssä. (Lankinen 2011; Siitonen 1999.)

Voimaannuttava kasvattaja vaalii nuoren

- vapautta omiin valintoihin
- onnistumisen kokemuksia
- luovuuden toteuttamista
- uteliaisuuden ruokkimista

(Siitonen 1999.)

Innostus ja myönteinen asenne tarttuvat. Opettaja voi omalla asenteellaan kannustaa myös nuoria näkemään asiat positiivisesti. On tärkeää, että nuori saa mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin, onnistumiset huomataan ja hän saa niistä tunnustusta.

Ihmisillä on luontainen tarve kokea itsensä arvokkaaksi. Jo vähäinen arvostuksen ja hyväksynnän lisäys vahvistaa nuorta ja antaa hänelle voimaa kasvuun. Nuoren

pääsy häntä arvostaviin yhteisöihin on keskeinen nuorta suojaava tekijä. Arvostus ja kunnioitus vahvistavat nuoren itseluottamusta, tukevat vastuunottoa ja antavat rohkeutta tehdä ratkaisuja omista lähtökohdistaan. Toisaalta itsensä hyväksyminen on edellytyksenä sille, että pystyy hyväksymään ja arvostamaan toisia ihmisiä.

Turvallisuus on voimaantumisen edellytys. Turvattomuus ja pelko ovat esteitä oppimiselle. Erityisesti oman voiman haltuunoton opettelu alkuvaiheessa turvallisuuden kokemuksella on ratkaiseva merkitys. Turvallinen ympäristö mahdollistaa omien rajojen selkiyttämisen ja luottamuksen rakentamisen omiin kykyihin. Opettajan hyvä itsetuntemus luo turvallisuudentunnetta niin opettajalle itselleen kuin oppilaille. Hän näkee vahvuutensa ja heikkoutensa sekä tiedostaa tunteensa ja arvomaailmansa.

Nuorta suojaavat:

- hyväksytyksi tulemisen kokemus
- hyvä itseluottamus
- hyvät kaveruussuhteet ja sosiaaliset taidot
- luottamus omaan kykyyn selviytyä
- kokemukset hankalista tilanteista selviämisestä
- itsenäisyys
- oivaltavuus
- ongelmanratkaisukyky
- luottamus toisiin
- kyky pyytää ja ottaa vastaan apua

(Lajunen et al. 2005.)

Jokaisella nuorella on oikeus turvalliseen elinympäristöön, joka hyväksyy hänet ja kunnioittaa häntä sellaisena kuin hän on. On tärkeää, että nuori kokee voivansa olla aito ilman pelkoa vähättelystä tai nöyryytyksestä. Ihminen arvioi ympäristöään minäkäsityksensä kautta. Nuoren minäkäsityksen kannalta on vahingollista, jos hän ei saa tai uskalla rakentaa identiteettiään omaehtoisesti, vaan joutuu tekemään valintojaan toisten toiveiden pohjalta. Toisaalta ympäristö, joka hyväksyy nuoren omiana itsenään, voi korjata nuoren itsetuntoon aiemmin syntyneitä lovia. (Siitonen 1999.)

Nuori tarvitsee ympäristöltään positiivista palautetta kokemansa sukupuoli-identiteetin rakentamisen tueksi. Esimerkiksi transnuoret kokevat yleisesti stigmatointia ja näkymättömyyttä, sillä he jäävät helposti sekä perinteisen sukupuolijaottelun että heteronormatiivisen yhteiskunnan ulkopuolelle. Lisäksi vähemmistöryhmään kuuluvalla nuorella voi olla vaikeuksia löytää samaistumisen kohteita. Sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret saattavatkin olla yksi eniten tukea tarvitsevista väestöryhmistä. Vammaisen nuoren sukupuoli-identiteetin muodostumista saattaa vaikeuttaa se, ettei hänen sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan osata aina ottaa

huomioon. Vammaiseen nuoreen onkin saatettu suhtautua lapsesta asti sukupuollettomana olentona.

Pohtikaa:

- *Mitä normi tarkoittaa ja millaisia normeja yhteiskunnassa vallitsee – ovatko ne eritasoisia, mistä ne ovat lähtöisin, ovatko ne virallisia ja julkilausuttuja vai epävirallisia, tiettyjä tapoja toimia?*
- *Missä asioissa olen jonkin normin mukainen, missä asioissa en?*
- *Mitä normeja olen rikkonut?*
- *Mitä muut ajattelevat minusta?*

Saanko olla totta (Selkenevää!-hanke, kesto 5 min.
[youtube.com → [selkenevää!](#) → [Saanko olla totta!](#)]

Hyvä itsetunto suojaa nuorta

Nuoren on tärkeää oppia, ettei kaikkia tarvitse eikä pidäkään miellyttää.

Itsetunto on keskeinen ihmisen voimavara. Se ei kuitenkaan ole synnynnäinen ominaisuus. Elämän kokemukset, niin positiiviset kuin negatiivisetkin, muovaavat itsetuntoa ja minäkuvaa. Itsetunto kehittyy vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin, ja itsetuntoon liittyviä taitoja voi harjoitella. Turvallisessa ympäristössä nuori voi testata rajojaan ja ottaa haasteita vastaan. Näin hän pystyy muodostamaan realistisen kuvan omista vahvuuksistaan ja heikkouksistaan, mikä luo pohjaa itsearvostuksen kehittymiselle.

Hyvä itsetunto suojaa nuorta. Kun nuorella on hyvä itsetunto, hän näkee omat vahvuutensa ja onnistumisensa, mutta kykenee kohtaamaan myös epäonnistumisia. Hän pystyy suhtautumaan onnistumisiinsa ja epäonnistumisiinsa realistisesti, eikä hän jää niihin vellomaan. Nuori voi jopa oppia näkemään epäonnistumiset oppimiskokemuksina. Hyvä itsetunto auttaa nuorta kokemaan itsensä huolenpidon ja puolustamisen arvoisena. Hänen on siten helpompi vastustaa loukkaavaa kohtelua. Jos nuori kokee itsensä arvottomaksi tai hänellä on korostunut tarve saada hyväksyntää, hän on alttiimpi kaltoinkohtelulle ja epätasa-arvoisille ihmissuhteille.

Nuoret ajattelevat usein, että hyvä itsetunto on ihmisellä, joka ”ei piittaa yhtään siitä, mitä muut ajattelevat”. Röyhkimys-asenne on usein vain suoja-kuori, jonka alle itsestään epävarma nuori piiloutuu.

Hyvä itsetunto vaikuttaa myös nuoren itseluottamukseen ja myönteisiin tuntemuksiin omasta elämästä. Toiveikas nuori ei luovuta tai alistu epäonnistumisten edessä, vaan hän uskoo asioiden järjestyvän loppujen lopuksi.

Pohtikaa:

- *Missä asioissa olet hyvä?*
- *Missä haluaisit olla parempi?*
- *Mitkä ovat positiivisia luonteenpiirteitäni?*
- *Mitä tarkoittaa hyvä itsetunto?*
- *Miten omaa itsetuntoaan voi vahvistaa?*
- *Kenellä mielestäsi on hyvä itsetunto?*
- *Millaiselta ihmiseltä hän vaikuttaa?*

Kaveria ei jätetä

Hyvät kaveruussuhteet voivat tehokkaasti suojata alistavilta ihmissuhteilta.

Ystävät ovat tärkeä turvaverkko nuorelle. Hyvät kaveruussuhteet suojaavat tehokkaasti alistavilta ihmissuhteilta. Ystävien merkitys korostuu, kun nuori harjoittelee itsenäistymistä vanhemmistaan. Vertaisryhmässä nuori voi jakaa kokemuksiaan ja saada palautetta toisilta nuorilta, joilla on samat mielenkiinnon kohteet ja joiden mielipiteitä hän itse arvostaa. Yksinäisyys vähentää nuoren mahdollisuuksia harjoitella sosiaalisia taitoja sekä saada positiivista palautetta. Tällöin kokemukset hyväksytyksi tulemisesta voivat jäädä vähäisiksi.

Nuoren sosiaaliset taidot määrittävät usein sen, pääseekö nuori vertaisryhmäänsään sisäpiiriin vai jääkö hän ulkokehälle, jopa ulkopuoliseksi. Nuori tarvitsee taitoa ymmärtää sosiaalisia tilanteita, taitoa tehdä niistä tilannekohtaisia tulkintoja ja kykyä toimia omien ja yhteisten päämäärien saavuttamiseksi muita loukkaamatta. Sosiaaliset taidot liittyvät olennaisesti kykyyn solmia ja ylläpitää ihmissuhteita, mutta myös kykyyn ilmaista tunteensa tilanteeseen sopivalla tavalla. (Junttila 2010.)

Aggressiivisesti käyttäytyvä nuori tulee usein torjutuksi kaveriporukassa, mutta epäsuora aggressiivisuus, kuten manipulointi tai juoruaminen, vaatii sosiaalisia

taitoja ja on usein sallitumpaa. Epäsuora aggressiivisuus on kuitenkin usein henkistä väkivaltaa. (Lankinen 2011; Lagerspetz et al. 1989.)

Hyvät vuorovaikutustaidot auttavat myös kiperissä tilanteissa.

Vuorovaikutustaitoihin kuuluvat:

- omien tunteiden ja toiveiden ilmaiseminen
- toisen viestien havaitseminen
- toisen kuunteleminen
- toisen asemaan asettuminen
- ristiriitojen ratkaisu
- syysuhteiden hahmottaminen

Ryhmän paine voi siivittää nuoren tekoihin, joihin hän ei muuten ryhtyisi. Asia yhteydestä riippuen ryhmäpaine voi olla positiivista tai negatiivista. Ryhmä voi kannustaa nuoren upeisiin suorituksiin, joihin hän ei olisi uskonut venyvänsä. Toisaalta ryhmä voi pahimmillaan tiivistää tyhmyyden ja painostaa vahingoittaviin tekoihin.

Hyväksytyksi tulemiseen liittyy vahva sosiaalinen ulottuvuus: ympäristön vaatimukset on otettava huomioon. Tämä mahdollistaa myös vallankäytön kaverisuhteissa. Ryhmä voi luoda yhteenkuuluvuutta, mutta sillä on myös voima nujertaa. Nuori voi jopa toimia omien periaatteidensa vastaisesti saadakseen hyväksyntää ryhmältä tai päästäkseen osaksi ryhmää. Eristäminen ryhmästä on yleinen sosiaalisen vallankäytön väline. Jokainen nuori kaipaa hyväksyntää ja kokemusta olevansa tervetullut. Se, ettei tule hyväksytyksi, on aina jonkinasteinen isku nuoren itsetunnolle.

On tärkeää, että aikuinen ei oleta nuoren puolesta, vaan tukee nuorten oikeutta itsemäärittelyyn myös monikulttuurisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Myös muiden kuin maahanmuuttajataustaisten nuorten huomioon ottaminen monikulttuurisuuden käsittelyssä tukee lasten ja nuorten keskinäisen dialogin edistämistä. Esimerkiksi nuoren kulttuuritaustan perusteella järjestetty vapaa-ajantoiminta ei välttämättä palvele maahanmuuttajanuoren identiteettityötä, jos hänelle keskeiset ystävyysuhteet ovat kantasuomalaisten nuorten kanssa. (Honkasalo 2011.)

Kulttuurien moninaisuuteen kuuluvat yhtä luontevasti valtakulttuurit, vastakulttuurit ja alakulttuurit. Samalla tavalla seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta puhuminen ei tarkoita vain homoudesta puhumista, vaan koko kirjon huomioon ottamista – voi siis puhua siitä, miten moninaista heterona tai biseksuaalina oleminen voi olla. Jos harrastaminen tapahtuu ympäristössä, jossa ei ole helppo liikkua tai henkilökohtaista apua ei ole saatavilla, jäävät vammaiset nuoret toiminnan ulkopuolelle. Asenne-esteet ja ennakkoluulot vaikeuttavat kaikkien nuorten tutustumista ja ystävyystymistä toistensa kanssa.

Mistä hyvä ystävyysuhde koostuu

Opettajan on hyvä nostaa keskusteluun mukaan ainakin seuraavia teemoja, jos nuoret eivät niitä itse tuota: vastavuoroinen kiintymys, yhteenkuuluvuus, samaistumisen ja luottamuksen tunteet. Voitte kirjata yhdessä reilu kaveri ja kelju kaveri -listat hyvistä ja huonoista ominaisuuksista.

Pohtikaa:

- *Mitä ystävyys sinulle merkitsee?*
- *Mitä ulkopuoliseksi jääminen tuntuu?*
- *Mitä eroa on yksin olemisellä ja yksinäisyydellä.*
- *Itsenäinen pohtimistehtävä:
Oletko mielestäsi hyvä ystävä?*

Netti sosiaalisena foorumina

Nuoret käyttävät nettiä aiempaa yksityisemmin: omilla matkapuhelimillaan, kannettavilla tietokoneilla ja pöytäkoneilla omassa huoneessaan. Samalla sosiaalisen median kehitys on muokannut netin käyttötottumuksia yksityisemmiksi. Sivustoja voi muokata osaksi omaa persoonaa, ja itseä koskevan tiedon jakamisesta on tullut keskeinen osa sosiaalista mediaa.

Nuoret kokevat tutustumisen netissä helpoksi. Suurella osalla nuorista on nettikavereita, joita he eivät ole koskaan tavanneet kasvokkain. Yhteydenpitoa ylläpitäväksi tekijäksi nuoret mainitsevat samankaltaisen huumorintajun, mutta myös tunteen siitä, että nettituttavuus ymmärtää nuorta, on kiinnostunut hänestä ja hänen ajatuksistaan. Tutustuminen voi olla nuoresta jännittävää, ja nettituttavuuden syventyessä myös tapaaminen saattaa tulla ajankohtaiseksi. Pelastakaa Lapset ry:n kyselyyn (2010) vastanneista nuorista kolmasosa oli tavannut nettikaverin kasvokkain, kolmasosa harkinnut tapaamista. Useimmiten nettikaveri vastaa sitä kuvaa mikä keskustelujen kautta on syntynyt, ja tapaamiset ovat positiivisia.

Netti mahdollistaa samanhenkisten nuorten kohtaamisen, ja se voi olla merkittävä väylä nuoren identiteetin rakentumisessa. Omanhenkinen nettiyhteisö saattaa olla tärkeä tuki esimerkiksi nuorelle, joka miettii seksuaalista suuntautumistaan, mutta ei vielä ole uskaltanut puhua asiasta kenellekään reaali maailmassa. Netti voi poistaa kommunikoinnin esteitä ja olla tärkeä apuväline vaikkapa vammaiselle nuorelle.

Nuoret ovat innovatiivisia netinkäyttäjiä. He osaavat ottaa virtuaalisen tilan omakseen ja omaksuvat ennakkoluulottomasti uusia tapoja käyttää nettiä. Ristiriitaista kyllä, juuri tämä tekee nuorista myös haavoittuvaisia häirinnälle ja hyväksikäytölle

netissä. Virtuaalimaailman vuorovaikutus poikkeaa monilta osin ”tosielämästä”, eikä aikuisen valvovalla silmällä ole useinkaan pääsyä nuoren nettiseikkailuihin. Siksi on tärkeää kehittää nuoren omia tietoja ja taitoja suojata itseään myös nettimaailmassa.

Nuoret ovat usein perillä keskeisistä nettiin liittyvistä riskeistä, mutta he eivät usko, että riskit voisivat uhata heitä. Haavoittuvuuden tai riskien nähdään kohdistuvan muihin, esimerkiksi nuorempiin lapsiin. Kuitenkin monet nuoret tunnistavat kokeneensa painostusta, kiusaamista ja häirintää netissä. Keskustelemalla ja yhdessä pohtien voidaan lisätä nuorten kriittistä ymmärrystä netissä tapahtuvasta vuorovaikutuksesta. Nuoret tarvitsevat tukea ja apuvälineitä heitä hämmentävien asioiden tulkitsemiseen. Näin voidaan tukea nuoren kykyä arvioida myös hänen omia toimiaan netissä sekä ylläpitää nuoren luottamuksellista suhdetta turvallisiin aikuisiin verkon ulkopuolella.

Pohtikaa:

- *Mitä tapahtuu kuville, jotka laitetaan internetiin?*
- *Pystyvätkö muut kopioimaan tai manipuloimaan niitä?*
- *Saako toisesta laittaa ilman lupaa kuvaa nettiin?*
- *Mitä laki sanoo asiasta?*
- *Miten käy, jos haluaisi saada kuvansa pois internetsivuilta?*
- *Millaisia kuvia ikäisistäsi nuorista netissä on?*
- *Millaisia kuvia sinusta sivustoilla on?*
- *Jos kohtaa internetissä jotakin, joka ahdistaa ja puristaa, mitä pitäisi tehdä?*
- *Mitä tehdä, jos joku häiriköi sinua netissä?*
- *Millaisia ei-toivottuja seksuaalisia toimintoja olet kohdannut netissä?*
- *Millaisilla sivustoilla liikut? Millaisilla sivustoilla törmää seksiä ehdotteleviin, kuvia haluaviin jne. henkilöihin?*
- *Onko netin tuleminen osaksi arkea vaikuttanut seksuaalisuuteen, seksiin jollakin tavoin?*
- *Kuinka tavallista on, että juttelee netissä jonkun kanssa, jota ei lainkaan tunne?*
- *Onko nettirakkaus mahdollista ja/tai tavallista?*
- *Millaisista asioista voisi ajatella, että kaikki ei ehkä ole ihan kohdallaan, kun chattaa jonkun uuden tuttavuuden kanssa?*
- *Oletko joutunut kohtaamaan ikäviä kommentteja, ehdotuksia tms. netissä? Millaisia?*

(muokattu, Selkenevää!-hanke)

Sukupuolisensitiivisyys

12–15-vuotiaat nuoret:

- + kerrottava sukupuolten eroihin liittyvistä rooliodotuksista ja roolin mukaisesta käyttäytymisestä
- + opetettava käsittelemään perheessä ja yhteiskunnassa ilmeneviä ristiriitaisia henkilökohtaisia (tai henkilöiden välisiä) normeja ja arvoja

15 vuotta täyttäneet nuoret:

- + kerrottava sukupuoliroolin mukaisesta käyttäytymisestä, odotuksista ja väärinkäsityksistä
- + autettava suhtautumaan avoimesti eri suhteisiin ja elämäntyyliin; ymmärtämään suhteita määrittävät sosiaaliset ja historialliset tekijät

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO 2010)

Turvataitojen näkökulmasta opettajantyön yksi keskeisistä tehtävistä on oppilaiden vapauden tukeminen. Tällöin on tuettava oppilaan persoonallisuuden kehitystä sekä oppilaan minäkäsityksen ja itsetunnon vahvistumista. Jokainen nuori on tärkeää kohdata omana, ainutlaatuisena yksilönään. Omaksi yksilöksi kasvaminen ei kuitenkaan ole aina helppoa maailmassa, jossa sukupuolella (ja siihen liitettävillä sosiaalisilla merkityksillä, arvostuksilla, kielloilla ja palkitsemisilla) on keskeinen merkitys. Vaikka muodollinen sukupuolten tasa-arvo on lakien ja julistusten tasolla edennyt pitkälle, jakautuvat oikeudet, velvollisuudet ja mahdollisuudet arjenta-solla edelleen epätasaisesti eri sukupuolille.

Sukupuolisensitiivisessä lähestymistavassa tiedostetaan ja tunnustetaan sukupuolen merkitys yhteiskunnassa, mutta sukupuoleen liitettäviä odotuksia, rajoituksia ja arvotuksia ei vahvisteta, vaan pikemminkin puretaan omassa toiminnassa. Sukupuolisensitiivisyys ei siten tarkoita sukupuolen neutralointia tai häivyttämistä.

Mies- ja naissukupuoli mielletään perinteisesti vastakkaisiksi ja toisensa poissulkeviksi. Tyttöjä ja poikia kasvatetaan jo pienestä naisen ja miehen sukupuolirooleihin. Ympäristön ohjaus sukupuolirooleihin on hienovaraista, ja rooleihin opitaan jo varhain. On poikien ja tyttöjen värit, lelut ja leikit sekä ammatit, on sedät ja tädit. Lastenohjelmien eläinhahmotkin toistavat orjallisesti sosiaalista sukupuoliroolitusta, ja naismaiset piirteet miespuolisella hahmolla voivat saada huolestuneet vanhemmat tukkimaan tv-kanavan asiakaspalautteen. Yleisyytensä vuoksi sukupuoliroolit näyttäytyvät helposti luonnon sanelemilta itsestäänselvyksiltä.

Perinteiset sukupuoliroolit linkittyvät läheisesti heteronormatiivisuuteen: oletukseen, että kaikki ihmiset ovat heteroseksuaaleja ja että miesten ja naisten väliset kontaktit ovat jollain tasolla aina seksuaalisesti virittäytyneitä. Sukupuolisensitiivisyys on myös oiva työkalu sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen monimuotoisuuden avaamiseksi nuorten kanssa. Aikuisen on tuettava nuoren oikeutta määritellä itse itsensä niin sukupuolen kuin seksuaalisen suuntautumisen perusteella.

Jokainen nuori on tärkeää nähdä kokonaisena yksilönä – ei toisena puolikkaana tai vastakkaisena sukupuolena. Kokonaista yksilöä voi vapaammin kannustaa uhmaamaan myös sukupuolirooleja ja tekemään itsenäisiä valintoja. Näin voidaan rohkaista esimerkiksi tyttöjä fyysisyyteen: olemaan raisuja, hikoilemaan, opettaa heitä ottamaan oma keho ja sen voima haltuun sen sijaan, että pitäytyttäisiin perinteisessä tyttöjen ”puolikkaassa”, jossa on oltava kiltti, hillitty ja nätti, keskityttävä keveyteen, esteettisyyteen ja söpöyteen. (Ks. Lankinen [2011] Voimaneidot.)

Vahva usko perinteisiin sukupuolirooleihin on omiaan vähentämään nuoren omaa keinovalikoimaa kiperien tilanteiden ratkaisemiseksi. Hän saattaa kokea, että sukupuolensa vuoksi hän ei voi valita tiettyä toimintamallia, vaikka uskoisi tämän ratkaisevan ongelman. Ympäristön paine voi rajoittaa nuoren uskallusta tehdä omaehtoisia ratkaisuita. Pojalle balettiharrastuksen aloittaminen tai tekstiilitöiden valinta koulussa voi olla uskalluksen paikka. Myös nuorten kulttuureissa pojilta ja tytöiltä odotetaan usein tietynlaista käyttäytymistä ja suhtautumista asioihin. Omalle sukupuolelle epätavanomaisista ratkaisuista seurauksena voi olla esimerkiksi kiusaamista, häirintää tai eristämistä ryhmästä.

Sukupuolirooleilla voi olla myös suoria yhteyksiä omien rajojen puolustamiseen. Perinteisesti tyttöjen on odotettu olevan mukautuvia ja kilttejä. Tytöiltä saatetaan odottaa ymmärtäväistä suhtautumista heihin kohdistuvaan ei-toivottuun sukupuoliseen huomioon ja hyväksyvän se osana tyttönä olemista.

Sukupuolisensitiivisyyden harjoittelu auttaa myös kasvattajaa havaitsemaan omia sukupuolisokeita pisteitä. Kasvattajan on hyvä tulla tietoiseksi omista sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvistä käsityksistä, jotta hän ei asenteillaan rajoita nuorten valinnanvapauksia. Nuoren voimaantumisen kannalta on keskeistä, että hän saa vapaasti asettaa itselleen tulevaisuuden unelmia.

Kielenkäyttö tarkkailuun!

Mitä termejä, sanoja tai sanontoja kasvattajana käytät?

Ovatko ne arvolatautuneita tai roolittavia sukupuolen tai seksuaalisuuden suhteen?

Kerro, kerro kuvastin...

12–15-vuotiaat ja 15 vuotta täyttäneet nuoret:

- + kerrottava median välittämistä kauneutta koskevista viesteistä
- + opetettava suhtautumaan kriittisesti median viesteihin, kauneustollisuuteen ja mainoksiin
- + autettava hyväksymään erimalliset kehot ja arvostamaan niitä

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO 2010)

Samaan aikaan kun sukupuolten tasa-arvo on edennyt monilla elämän osa-alueilla, naisen vartalon esittämisestä on tehty aiempaa näkyvämpää, paljastavampaa ja julkisempaa. Tämä saattaa lisätä erityisesti tyttöjen ja naisten kokemaa häirintää. (Honkatukia 2000.)

Mainonnalla on nykykulttuurissa keskeinen rooli. Myös julkisessa tilassa mainonta on näkyvästi läsnä. Mainonta hyödyntää yleisesti sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liitettyjä merkityksiä ja odotuksia, joko vahvistaen tai kyseenalaistaen niitä. Osa mainoksista pyrkii erottumaan käyttämällä vahvoja ärsykejä, kuten pornokuvastoa muistuttavia poseerauksia ja ilmeitä. Tästä käytetään ilmaisua julkisen tilan pornografisoituminen. (Näre, L. 2008.)

Nykykulttuurin keskeisessä naiskauneusihanteessa yhdistyvät nuoruus, laihuus ja seksikkyyys. Ne kytkeytyvät kiinteästi toisiinsa ja luovat helposti itseään toteuttavan noidankehän. Täyttääkseen kauneusihanteen naisen tulisi ansaita seksuaalisuutensa kauneudellaan, nuoruudellaan ja laihoodellaan. Kauas karkaava kauneusideaali synnyttää riittämättömyyden tunnetta. Oma inhimillinen ruumis ei riitä, vaan sitä on alituisesti muokattava ja kontrolloitava. Tällöin olennaista ei ole kysyä, kuka minä olen, vaan mikä minusta voisi tulla. (Oksanen 2008.)

Tytöt ja pojat näyttävät havahtuvan entistä nuorempina kulttuurin välittämiin odotuksiin itsestä ja erityisesti sukupuolittuneesta ruumiista (Näre & Oksanen 2008). Kulttuurin toistamat mies- ja naiskuvat ovat jatkuva heijastuspinta, johon omaa itseä ja arkitodellisuutta voidaan verrata. Erityisesti tytöillä ja naisilla tyytymättömyydestä omaan kehoon on tullut normi, jonka toteuttamiseen liittyvän itsekontrollin moni on sisäistänyt. Tällöin normin täyttämistä koskevat velvollisuudet näyttäytyvät vapauksina. Syömishäiriöt tai itsetuhoinen käytös näyttäytyvät yksilön ongelmana, eikä ongelman rakenteellisuutta havaita. (Oksanen 2008.) Myös miehiin kohdistuvat ulkonäkönormit ovat tiukentuneet. Esimerkiksi mainosten miehet ovat aiempaa laihempia ja nuorempia, mutta myös aiempaa lihaksekkampia.

Peruskoulun yläluokkalaisista tytöistä 44 % ilmoitti olevansa huolissaan, että he näyttävät epämiellyttävältä tai he tuntevat näyttävänsä rumalta. Samanikäisistä pojista näin ilmoitti kokevansa 20 %. Lukiossa epämiellyttävyuden tai rumuuden tuntemuksista ilmoitti tytöistä 38 % ja pojista 18 %. Ammattioppilaitoksissa tällaisista kokemuksista ilmoitti tytöistä 37 % ja pojista 16 %.

(Kouluterveyskysely 2010–2011)

Tyytymättömyys omaan ruumiiseen näyttää syntyvän juuri kouluiässä. Koulu on keskeinen paikka, jossa nuoret käyvät vertaisryhmissä jatkuvaa neuvottelua kauneusihanteista ja vartalolle asetettavien vaatimusten rajoista. Populaarikulttuurissa esiintyvät sukupuoli- ja seksuaalisuuteen liitettävät kärjistyksen kytkeytyvät myös nuorten kokemaan nimittelyyn ja muuhun sukupuoliseen häirintään.

Yhteistyö kotien kanssa

Valtion on kunnioitettava vanhempien tai muiden lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa.

(Lapsen oikeuksien sopimus, 5 artikla)

Vanhemmille kannattaa kertoa turvataitokasvatuksen sisällöstä. Aikuisten avoimuus ja yhteisöllisyys on omiaan lisäämään myös nuorten kokemaa turvallisuutta. Lisäksi on hyvä, ettei vanhemmille tule yllätyksenä, jos nuori haluaa keskustella myös kotona turvataitoihin liittyvistä teemoista. Myös tunnetaitojen käsittelystä koulussa on aiheellista kertoa. Se, että kaikki tunteet ovat luvallisia, voi olla myös vanhemmille uusi asia.

Suomessa elää vahvana uskomus, että sukupuolten tasa-arvo on jo saavutettu. Tällöin epätasa-arvon piirteitä nähdään helposti vain muissa kulttuureissa. Myös sukupuolinen häirintä ja seksuaalinen väkivalta mielletään helposti vain muihin kulttuureihin liittyvänä haasteena. Esimerkiksi ”maahanmuuttajatyöstä” on muodostunut kulttuurinen hahmo, joka mielletään lähinnä väkivallan, ahtaiden perheolosuhteiden ja rajoitetun liikkumavapauden kautta. (Honkasalo 2011.) Oma perhe on jokaiselle nuorelle tärkeä. Opettajan on tärkeä osoittaa maahanmuuttajanuorille, että heidän perheitään arvostetaan ja perheiden kanssa halutaan tehdä yhteistyötä. Tällöin nuori voi kokea tulevansa hyväksytyksi, mikä tukee nuoren itsetunnon kehittymistä.

Esimerkiksi romanikulttuurissa sukupuolen ja seksuaalisuuden käsittely on perinteisesti ollut monilta osin tabu. Tämä voi toisaalta tarkoittaa korostunutta turvataitokasvatuksen tarvetta, mutta myös tiiviimpää yhteydenpitoa nuoren vanhempiin, jotta osallistuminen tunneille on mahdollista.

Joskus sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien teemojen käsittely on helpompi aloittaa eriytyissä poika- ja tyttöryhmissä. Tämä voi helpottaa myös nuoren ja hänen vanhempiansa suostumista tällaisiin tunteihin. On myös mahdollista, että opettajan sukupuolella saattaa olla joissain kulttuureissa korostunut merkitys keskusteltaessa seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Vaikka sukupuolierityiset tyttö- ja poikaryhmät voivat auttaa asian käsittelyn aloittamista, on oltava varuillaan, ettei eriytetty toiminta ajaudu salakavalasti tukemaan vanhanaikaisia sukupuolirooleja.

Sukupuolierityiset tyttö- ja poikaryhmät voivat olla vaikeita tilanteita transnuorille. Opettajan tulee varmistaa, että kaikki voivat osallistua tilanteeseen turvallisesti, ja kunnioittaa jokaisen oikeutta itsemäärättelyyn. Esimerkiksi transtyttöä ei saa pakottaa poikien ryhmään, vaan hänen tulisi saada osallistua tyttöjen ryhmään, jos hän heihin samastuu. Samalla se voi olla muille haastava tilanne, jos muut eivät ole vielä tottuneet kohtamaan luokkakaveriansa hänen uudessa sosiaalisessa sukupuoleessaan. On tärkeää, että koulu on valmis keskustelemaan asiasta ja löytämään kaikille nuorille turvallisia ratkaisuja.

LÄHTEET

- Bildjuschkin, Katriina & Ruuhilahti, Susanna (2008) Seksiä vaatteet päällä. Helsinki: Tammi.
- Brusila, Pirkko; Hyvärinen, Salla; Kallio, Maarit; Porras, Kirsi & Sandberg, Tarja (2009) Eikö se kuulu kenellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Helsinki: Väestöliitto.
- Hon hen han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner (2010) Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. http://www.ungdomsstyrelsen.se/ad2/user_documents/HON_HEN_HAN.pdf (tarkastettu 29.3.2012)
- Honkasalo, Veronika (2011) Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto; Nuorisotutkimusseura.
- Joronen, Katja & Häkämies, Annukka (2010) Prosessidraamalla tunnetaitoja. Teoksessa Joronen, Katja & Koski, Anna (toim.) Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen kouluyhteisössä. Tampere: Tampere University Press.
- Junttila, Niina (2010) Sosiaalinen kompetenssi ja yksinäisyys koululaisilla. Teoksessa Joronen, Katja & Koski, Anna (toim.) Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen kouluyhteisössä. Tampere: Tampere University Press.
- Kouluterveyskysely 2010–2011. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/index.htm> (tarkastettu 26.3.2012)
- Kuusela, Marjo & Lintunen, Taru (2010) Sosioemotionaalisten taitojen harjaannuttaminen ja tuki koulussa. Teoksessa Joronen, Katja & Koski, Anna (toim.) Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen kouluyhteisössä. Tampere: Tampere University Press.
- Lagerspetz, Kirsti; Björkvist, Kaj; Peltonen, Tarja (1989): Psykologisia tutkimuksia naisukupuolen aggressiivisuudesta. 11–12-vuotiaiden tyttöjen aggressio. Naistutkimus-Kvinnoforskning 3/89. http://www.vasa.abo.fi/svf/up/articles/Psykologisia_tutkimuksiaII.pdf (tarkastettu 29.3.2012)
- Lajunen, Kaija; Andell, Minna; Jalava; Leena, Kempainen, Kaija; Pakkanen, Marjo; Ylenius-Lehtonen, Mirja (2005) Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki. Stakes.
- Lankinen, Mari (2011) Voimaneidot – Opas tyttöjen oman voiman haltuunoton ja aggression hallinnan tukemiseen. Helsinki: Kalliolan nuoret. http://www.tyttotyö.fi/files/49/Voimaneidot_netettiin.pdf (tarkastettu 29.3.2012)
- Lehtonen, Jukka (toim.) (2011) Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen. Helsinki, Helsingin yliopisto. http://wiki.helsinki.fi/download/attachments/64425827/kirja_tasuko_web.pdf?version=1&modificationDate=1299247927077 (tarkastettu 29.3.2012)
- Niemi, Jenni (2010) Seurusteluväkivalta nuorten kokemana, Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 89/2010. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Näre, Lena (2008) Naisia loukkaava mainonta visuaalisena väkivaltana. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.) Paljastettu intiimi, sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

- Näre, Sari ja Oksanen, Atte (2008) Virtuaaliruumiillisuus imaginaarisena väkivalta, Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.) Paljastettu intiimi, sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Näre, Sari ja Ronkainen, Suvi (toim.) Paljastettu intiimi, sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Oksanen, Atte (2008) Lapsuus ja satuttaminen kulutusyhteiskunnassa. Teoksessa Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.) Paljastettu intiimi, sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Pelastakaa lapset: Tutut tuntemattomat – Raportti lasten ja nuorten nettituttavuuksista sosiaalisessa mediassa (2011).
http://pelastakaalapsset-fi-bin.directo.fi/@Bin/81c6e702c77598b38ba1cb8cf2b8db7b/1333027345/application/pdf/234470/Tutut%20tuntemattomat%20-%20raportti_web.pdf (tarkastettu 29.3.2012)
- Salminen, Mari (2008) Tunne-etsivä – Opetusmateriaali peruskoulun ja lukion tunnekasvatukseen. Helsinki: Kalliolan nuoret.
- Siitonen, Juha (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulun yliopisto.
<http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf> (tarkastettu 29.3.2012)
- Unicef Innocenti Research Centre Child safety online - Global challenges and strategies (2011).
<http://www.scribd.com/doc/75752226/Child-Safety-Online-Global-challenges-and-strategies> (tarkastettu 29.3.2012)

HARJOITUKSET osioon johdatus turvataitoihin

Lämmittelyharjoitus Mielikuvia minusta. (Terve minä, MLL)

Tavoite: Pohtia omaa persoonaa eri näkökulmista ja vahvistaa itsetunte-
musta. Kun kysymyksiä on useita, tulee huomaamattaan pohtineeksi ja ker-
toneeksiitstään yllättävän paljon.

Aluksi jokainen osallistuja pohtii itsekseen, miten jatkaisi seuraavia lausei-
ta. Harjoitus puretaan käymällä vastaukset kysymys kerrallaan läpi siten,
että jokainen kertoo ja perustelee valintansa. Jokainen jakaa itsestään ryh-
mälle sen verran kuin on valmis. Myös opettaja voi osallistua harjoitukseen.
Jos ryhmä ei ole toisilleen tuttu tai kouluttaja ei tunne ryhmää, voidaan
samalla käydä läpi myös nimet.

1. Jos olisin oppitunti, olisin...
2. Jos olisin kouluruoka, olisin...
3. Jos olisin jokin paikka meidän koulussa, olisin...
4. Jos olisin musiikkikappale tai laulu, olisin...
5. Jos olisin urheiluväline, olisin...
6. Jos olisin huonekalu, olisin...
7. Jos olisin kirja, olisin...
8. Jos olisin vaate, olisin...

Sanoina voisi käyttää myös eläin, puu, kukka, ruokalaji, rakennus,
tv-ohjelma, sävellys, elokuva ja niin edelleen.

Nopea versio harjoituksesta Mielikuvia minusta.

Jokainen oppilas kertoo vuorotellen, minkälainen vaate hän itse olisi, jos
olisi jokin vaate. Miksi hän olisi juuri sellainen vaate? Vaihtoehtoisesti voi-
daan kysyä esimerkiksi eläintä tai huonekalua.

1

Harjoitus 1. Poissulkeminen. (Fred, Setlementtinuorten liitto)

Kolme henkilöä poistuu huoneesta. Kun yksi heistä kutsutaan takaisin, ovat
muut muodostaneet piirin. Tulijan on keksittävä keino päästä piirin keskelle
ilman voimankäyttöä. Jokainen on vuorollaan poissuljettu henkilö. Jos pii-
riin yrittää päästä väkivaltaa käyttäen, piiri hajoaa ja muodostaa toisaal-
la uuden piirin. Harjoituksen jälkeen miettikää:

- ▶ Miltä poissulkeminen tuntui?
Kuinka poissulkemisen aiheuttamia tunteita voi sietää?
- ▶ Mitä tästä harjoituksesta voi oppia?

Opettajalle tai ohjaajalle:

Piiriin voi päästä vain pyytämällä ystävällisesti ja asiallisesti.

HUOM! Opettajan on tärkeä kiinnittää huomiota ryhmän sisäiseen turval-
lisuuteen. Jos harjoituksessa poissuljetuksi joutuu nuori, jota on kiusattu oi-
keasti ryhmässä, voi hänen kiusaamiskokemuksensa uusiutua.

2

Harjoitus 2. Kehutuoli. (muokattu, Turvataitoja lapsille)

Piirin keskellä istuu kerrallaan yksi leikkijä. Piirin keskellä istuva nuori voi olla esimerkiksi peiton tai huivin alla, jolloin huomion keskipisteenä olo voi tuntua turvallisemmalta. Toiset nuoret sanovat hänestä mukavia ja kivoja asioita. Kehutuolia voidaan leikkiä vaikkapa kerran viikossa ja niin, että mukana on vain muutama nuori kerrallaan. Näin jokainen voi vuorollaan saada kehuja tovereiltaan eikä leikki kestä liian kauan.

3

Harjoitus 3. Itsetunnosta. (Terve minä, MLL)

Tavoite: Puhua itsetunnosta ja sen kehittymisestä. Itsetunnosta voidaan puhua myös muutaman yksinkertaisen kysymyksen kautta. Kysymykset voivat innostaa kirjoittamaan aineen tai vain pohtimaan teemaa itseksensä. Purkuna voidaan keskustella heränneistä ajatuksista pienryhmissä.

1. Mikä ja mitä on itsetunto?
2. Mitä hyvästä tai huonosta itsetunnosta seuraa? Miten ne näkyvät?
3. Miten oma itsetuntosi on kehittynyt?
4. Millaiset kokemukset auttavat tajuamaan, että sinä olet riittävä, sinä olet hyvä ja sinä kestät?
5. Missä tilanteissa se taas unohtuu?
6. Mitä teet vahvistaaksesi itsetuntoasi tietoisesti?
7. Mitä vältät, jotta itsetuntosi ei murene?
8. Miten oppilaat voivat tukea toistensa itsetuntoa jokapäiväisessä koulutyössä?

4

Harjoitus 4. Internet ja ystävät. (Fred, Setlementtinuorten liitto)

Miten ystävään tai seurustelukumppaniin tutustuminen internetissä eroaa muualla tutustumisessa? Mitä hyviä ja huonoja puolia asiaan liittyy?

5

Harjoitus 5. Vallan väärinkäyttö. (Selkenevä!-hanke)

- Pyydä oppilaita miettimään, miten eri tavoin ihmisten oikeutta olla olemassa mitätöidään. Miten toisia alennetaan ja jätetään yksin.
- Kiusaaminen altistaa monenlaiselle pahoinvoinnille.
Miksi joku kiusaa tai alistaa toista?
- Mitä seuraavat asiat tarkoittavat? Pyydä oppilaita kertomaan esimerkkejä tilanteista, joita heidän ikäisensä voisivat kohdata.
 - ▶ Näkymättömäksi tekeminen
 - ▶ Toisen kustannuksella nauraminen – nolaaminen
 - ▶ Haukkuminen, nimittely
 - ▶ Internetissä tapahtuva kiusaaminen
 - ▶ Fyysinen väkivalta
 - ▶ Pelottelu, uhkailu
 - ▶ Häpäisy
 - ▶ Seksuaalisesti loukkaava toiminta
- Miten toisista voisi pitää huolta?
- Miten muiden itsetuntoa voisi tukea?

6

Omat rajat **Lämmittelyharjoitus ”Susi, lammas ja kivi.”**

(Elämä ilman pelkoa, Myyrmäen yläasteen Kasvu-projekti, Vantaa)

Leikkijät asettuvat vastakkain, joko ryhmittäin, jonossa tai pareittain. Jokainen miettii valmiiksi, onko hän susi, lammas vai kivi. Lasketaan yhdessä 1-2-3 ja tämän jälkeen sudet menevät hyökkäysasentoon ja sanovat: ”Minä syön sinut.” Lampaat asettavat kätensä ristiin rinnalle ja sanovat ”en pelkää”. Kivet jähmettyvät paikalleen ja sanovat: ”Minulle et mahda mitään.”

7

Harjoitus 6. Äänenkäyttöharjoitus. (Fredri, Settlementtinuorten liitto)

Harjoitella äänenkäytöllä puolustautumista. Kuvitella tilanne, jossa teitä lähestytään pelottavalla tavalla. Paikalta poistuminen on ensisijainen vaihtoehto, mutta on hyvä osata tarvittaessa puolustautua myös sanoin ja äänenkäytön keinoin. Mitä sanoja tai sanamuotoja kannattaa käyttää epämiellyttävässä tai pelottavassa tilanteessa? Millaiset sanat tehoavat parhaiten? Kokeilkaa eri vaihtoehtoja.

Harjoitus 7. Ei:n sanominen – itsemääräämisoikeuden harjoittelua. (Selkenevääl-hanke)

Jaa ryhmä pareihin. Pareista toinen on vastaaja ja toinen kysyy. Vastaajan tulee aina kieltäytyä kaikista ehdotuksista, joita toinen ehdottaa. Aseta ehdottelijalle haasteeksi löytää sellaisia ehdotuksia, joista toisen on vaikeaa kieltäytyä. Hetken kuluttua vaihtakaa rooleja. Tällä kertaa ehdottelija ehdottelee ja vastaaja suostuu kaikkeen sanomalla kyllä.

Muistuta, että kyseessä on leikki eivätkä lupaukset tai kieltäytymiset sido ketään leikin jälkeen.

Purkakaat tilanteet.

Millaisista asioista ryhmäläiset joutuivat kieltäytymään? Miltä kieltäytymisen tuntui? Oliko jokin kohta, jossa ei:n sanominen oli vaikeaa? Millaiset ehdotukset houkuttelivat? Millaisiin asioihin ryhmäläiset suostuivat? Olivatko ehdotukset asiallisia? Miltä suostuminen tuntui? Miksi on tärkeää miettiä huolella, milloin sanoo ei ja milloin kyllä?

Ei:n sanominen on monissa tilanteissa vaikeaa. Mikä tekee siitä vaikeaa? Kenelle on helppoa sanoa ei?

Onko kavereille helppoa kieltäytyä? Entä vanhemmille? – millaisista asioista on, millaisista ei? Mikä tekee kieltäytymisestä vaikeaa?

Millaisista asioista on helppoa kieltäytyä kumppanilleen tai lapsilleen? Millaiset asiat taas ovat vaikeita? Miksi?

Kerätään lista syistä, miksi ei:n sanominen on vaikeaa. Keskustellaan teemasta. Ovatko syyt pelkoja ja kuvitelmia vai todellista totta?

8

Jos ryhmän ilmapiiri on luottamuksellinen ja turvallinen, voitte jatkaa viimeiseen osioon. Osallistujat jakautuvat pareiksi. Pyydä heitä keskustelemaan pienen hetken ajan tilanteista, joissa heidän olisi pitänyt kieltäytyä, mutta eivät sitä tehneet. Pyydä kertomaan joitakin pieniä asioita, eikä kertoamaan traumaattisimpia kokemuksiaan.

Pyydä pareja sitten miettimään, mitä hyötyä kieltäytymisestä olisi seurannut.

Kieltäytymisen hyödyt kerätään ylös yhteiselle taululle.

Tämän listan jälkeen mietitään, millaisille asioille oikeastaan olisi hyvä ollut sanoa kyllä ja mille jatkossa voisi sanoa kyllä.

Harjoitus 8. ”Tää on mun paikka.” (Fredri, Setlementtinuorten liitto)

Ottakaa pari. Toinen istuu tuolilla, toinen yrittää suostutella istujan luovuttamaan paikkansa. Tuolilla istujaan ei saa koskea. Paikan voi yrittää saada itselleen pelkästään sanojen avulla. Istuja ei reagoi muutoin, kuin sanomalla: ”Tää on mun paikka.” Keskustelkaa loppuksi, mitä tunteita ja ajatuksia harjoitus teissä herätti.

9

Harjoitus 9. (IhmiSeksi, Suomen Kätilöliitto ry)

Pohtikaa pari- tai ryhmätyönä:

- 1. Mieti mistä tietää, saako toista koskettaa. Miten toinen voi ilmaista sanattomastikin, haluaako hän kosketusta tai ei?*
- 2. Mieti seuraavia tilanteita. Odotat ystävääsi kadulla. Miten toimit seuraavissa tilanteissa? Mitä tilanteessa tapahtuu? Miltä sinusta tuntuu? Onko sukupuolella merkitystä tehtävän kannalta? Jos on, miten?*
 - a) Joku halaa sinua takaapäin. Hetken luulet, että se on ystäväsi, mutta nopeasti huomaat sen olevan jonkun tuntemattoman.*
 - b) Juokset kohti ystävääsi kädet levällään kaapataksesi hänet syliinsä. Halaat häntä takaapäin ja yhtäkkiä huomaat halaavasi väärää ihmistä?*
 - c) Joku huutelee sinulle rumasti ja ehdottelee seksiä kanssaan.*
- 3. Pidä kosketuspäiväkirjaa yhden päivän ajan. Merkitse ylös jokainen kosketus, jonka itse teet tai kun sinuun kosketetaan. Vertaillkaa tuloksia. Onko eroja tyttöjen ja poikien välillä?*
- 4. Mihän kohtiin sinua saa koskettaa opettaja, ystävä, vanhempasi tai ihminen, johon olet ihastunut? Mihän kohtiin he eivät saa koskea? Vertaillkaa vastauksianne.*
- 5. Millä etäisyydellä ihmiset yleensä juttelevat toisistaan? Mitatkaa etäisyyksiä. Miten toimit, jos joku on liian lähellä sinua? Millaisissa tilanteissa tuota omaa reviiriä on pienennettävä? Miten ihmiset toimivat tilanteissa, joissa pitäisi olla tuntemattomien vieressä hyvin lähekkäin?*

Harjoitus 10. Ärjäisy (45 min.) (Voimaneidot, Kalliolan nuoret)

Kontaktiharjoitus, jossa pareittain harjoitellaan kehonvoiman yhdistämistä sanoihin. Joskus pientä ärjäisyä tarvitaan, kun pitää ilmaista omaa tahtoa.

1. Jaa nuoret pareihin. Harjoituksessa kannattaa olla paljain varpain ja varata tilaa ympärille.
2. Tehtävänä on, että toinen parista yrittää käskeä ja toinen panee vastaan. Harjoitus aloitetaan ja lopetetaan aina niin, että seistään vastakkain voimapuun asennossa. Muistuta, että häpeän ja syyllisyyden tunteet ovat tässäkin harjoituksessa luonnollisia ja tavallisia. Kokeilkaa omaan tahtiinne. Kasvot vastakkain, kädet toisen hartioilla toinen työntää, toinen panee kaikin voimin vastaan. Tässä kannattaa ohjata nuoria käyttämään voimaa niin, että kumpaankaan ei satu. Käskyt ja vastaan sanominen huudetaan kovalla äänellä. Kannusta nuoria ja käytä myös itse ääntä ja voimaa, kun ohjaat ja voimaannutat. Voidaan myös harjoitella sanomaan käskypareja ärisemällä.

Käskyparit ovat:

ota! – en ota!
katso! – en katso!
mene! – en mene!
tule! – en tule!

Keksikää nuorten kanssa lisää käskypareja. Välillä vaihdetaan käskijän roolia. Kun tätä on tehty muutaman kerran, vaihdetaan pareja. Tätä voidaan tehdä useamman kerran aina paria vaihtaen. Vapaaehtoiset voivat harjoitella Ärjäisyä välillä myös ohjaajan kanssa. Näin nuoret saavat kokemusta siitä, miltä tuntuu vetää rajaa auktoriteettiasemassa olevalle, itseään suurempikokoiselle. Kannusta, voimaannuta ja rohkaise nuoria vetämään selkeää rajaa ja käyttämään voimakasta ääntä tässä harjoituksessa. Harjoitusta voidaan toistaa myös myöhemmillä kerroilla, jos nuoret haluavat.

3. Puretaan harjoitus.
 - Miltä tuntui panna vastaan?
 - Missä kohtaa kehoa voima tuntui harjoituksessa?
 - Missä kohtaa kehoa päättäväisyys tuntuu?

Sovellus teatteri-ilmaisun ohjaaja Marjaana Veikkasen harjoituksesta.

4. Pohditaan tilanteita, joissa olisi mukava sanoa päättäväisesti ja napakasti, että ei halua jotain.

Anna nuorten miettiä ensin itse. Jos he eivät keksi, niin voit antaa esimerkkitalanteita. Tällainen tilanne voi olla vaikka aamupalapöydässä: en halua että minulle puhutaan aamulla, kun syön puuroa. Tai koulussa joku sanoo ikävästi: en halua että puhut minulle noin. Tytöt voivat viikon aikana harjoitella ilmaisemaan tahtoaan kotona kyseisessä tilanteessa.

Lähde: teatteriohjaaja Miika Muranen

11

Harjoitus 11. Moraalitimantti. (Selkenevääl-hanke)

Pyydä osallistujia laittamaan seuraavat laput järjestykseen pienissä ryhmissä. Timantin kärjessä on tärkein, keskellä ei tärkeää, mutta ei ei-tärkeäkään ja alimpana on vähiten tärkeä asia. Aiheena on, mistä ei:n sanomisessa on kyse elämässä.

- Voidakseen tehdä itselle perusteltuja ja hyviä valintoja.
- Tehdäkseen päätöksiä.
- Voidakseen sanoa kyllä omille toiveille ja haluille.
- Jotta ei tarvitse tehdä niin kuin muut tekevät.
- Jotta voi miettiä ja puntaroida eri vaihtoehtoja
- Seistäkseen uskomustensa ja ajatustensa takana.
- Pitääkseen puolensa.
- Ottaakseen omasta elämästään vastuuta.
- Ottaakseen riskin siitä, ettei joku pidäkään minusta.
- Pettymysten, torjuntujen kohtaamista.

```

      x
     x x
    x x x
     x x
      x
  
```

Keskustellaan valinnoista ja erilaisista ajatuksista, joita harjoitus herättää.

Sukupuolisensitiivisyys

12

Harjoitus 12. Sukupuolirooli-harjoitus. (Amnesty, ihmisoikeudet.net)

Mikkoa aletaan nimitellä homoksi, koska hän harrastaa vapaa-ajallaan ahkerasti balettia.

- ▶ Saako poika harrastaa balettia?
- ▶ Miksi muut kiinnittävät huomiota Mikon harrastukseen?
- ▶ Onko olemassa ”tyttöjen harrastuksia” ja ”poikien harrastuksia”?
- ▶ Mitä Mikko voisi tehdä?
- ▶ Mitä muut voisivat tehdä auttaakseen Mikkoa?
- ▶ Mitä homo tarkoittaa?

13

Harjoitus 13. (Friidu, YK-liitto)

Perinteisesti sukupuolten eroja on pyritty korostamaan pukeutumisen avulla. Onko jokaisella oikeus näyttää, miltä haluaa? Saako koulu antaa ohjeita oppilaiden pukeutumisesta? Kummalle sukupuolelle asetetaan enemmän pukeutumissääntöjä? Eroavatko tyttöjen ja poikien pukeutumisohjeet toisistaan? Pohtikaa esimerkiksi tyttöjen napapaitoja, poikien pipoja, kokomustia vaatteita ja islaminuskoisten tyttöjen huiveja. Kirjoittakaa mielipide-kirjoitus tai väitellä aiheesta.

14

Harjoitus 14. Jos sukupuoli olisi väri. (Fred, Setlementtinuorten liitto)

Väitetään, että jokaisessa ihmisessä on mies- ja naissukupuolia. Jos sukupuoli olisi väri – esimerkiksi vihreä tai keltainen – minkä värinen itse olisit tällä hetkellä? Millaisissa tilanteissa olisit vihreänkeltainen tai keltavihreä? Millaisissa tilanteissa olisit vihreimmilläsi ja keltaisimmillasi? Tee jana väreistä, jonka toisessa päässä on syvän vihreä ja toisessa päässä kirkkaan keltainen. Sijoita itsesi tälle janalle sen mukaan, miltä tänään tuntuu.

15

Harjoitus 15. Sukupuoli ja luonteenpiirteet.

(Fred, Setlementtinuorten liitto)

Listatkaa kymmenen luonteenpiirrettä (esimerkiksi topakka, rehti, juro, näppärä, herkkä, rohkea, ujo ja suloinen). Liittyvätkö jotkut luonteenpiirteet enemmän toiseen sukupuoleen? Perustelkaa vastauksenne. Keskustelkaa ryhmässä ajatuksistanne.

16

Harjoitus 16. Sukupuoliroolit. (Fred, Setlementtinuorten liitto)

Keskustelkaa ryhmissä, mihin sukupuoleen liitettyihin odotuksiin olette törmänneet, joita ette koe omaksenne tai jotka rajoittavat valinnanmahdollisuuksianne. Millaisia sukupuoleen liitettyjä odotuksia ette halua elämässänne toteuttaa?

17

Harjoitus 17. ”Pimp my MTV.” (Fred, Setlementtinuorten liitto)

Väitetään, että median kuvastoissa, varsinkin musiikkivideoissa, kuvataan ihmisiä yhä useammin samalla tavalla kuin pornossa. Katsokaa pop-musiikkivideoita ja pohtikaa seuraavia kysymyksiä.

- ▶ Miten naisten kuvaaminen musiikkivideoissa eroaa miesten kuvaamisesta? Mitä mieltä olette musiikkivideoissa esitetyistä sukupuolirooleista?
- ▶ Kuka musiikkivideoissa on katseenvangitsija? Mistä arvelette tämän johtuvan?
- ▶ Millä tavoin pornoistuminen näkyy musiikkivideoissa?
- ▶ Millä tavoilla median pornoistuminen loukkaa ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa?
- ▶ Jos saisitte itse tehdä tasa-arvoisen musiikkivideon, millä tavoin te kuvaisitte siinä miehiä ja naisia?

18

Harjoitus 18. Visuaalinen häirintä. (Friidu, YK-liitto)

Selvittäkää, mitä tarkoittaa visuaalinen häirintä. Etsikää esimerkkejä, miten visuaalinen häirintä näkyy omassa ympäristössänne. Saako kuvista loukkaantua? Olisiko näihin asioihin syytä puuttua? Millainen vaikuttaminen olisi tehokkainta?

Harjoitus 19. Kuvakollaasi lehtien kuvista – nainen, mies.

(Selkenevääl-hanke)

Tehkää pienryhmissä kuvakollaasit, joissa toisessa ryhmässä on lehdistä leikattuja kuvia naisista ja toisessa miehistä. Kun kollaasit on tehty, pyydä oppilaita keskustelemaan kuvista.

- ▶ Millaisia kuvia he valitsivat ja miksi?
- ▶ Millaisia yhtäläisyyksiä kollaasien naisissa ja miehissä on?
- ▶ Oliko vaikeaa löytää kuvia, jossa tyypilliset piirteet rikkoutuisivat?
- ▶ Löytyikö kuvia eri kulttuuritaustaisista henkilöistä, vanhoista, lihavista, sairaista, vammautuneista jne.
- ▶ Millainen on kaunis ihminen, nainen tai mies? Olivatko kuvien henkilöt tällaisia?
- ▶ Minkä ryhmän työ vastaa eniten todellista arkea?
- ▶ Onko kuvien naisilla tai miehillä eroa?
 - Kuka katsoo suoraan kohti katsojaa?
 - Kuka hymyilee?
 - Kuka on aktiivinen, passiivinen?
 - Kuka on seksikäs?
 - Kuka myy jotakin tuotetta?
 - Millä erilaisia asioita myydään?

2

Ihmisoikeudet

15 vuotta täyttäneet nuoret:

- + opetettava ymmärtämään ihmisoikeuksiin liittyvää kieltä
- + opetettava tunnustamaan oikeuksien loukkaukset ja vastustamaan syrjintää ja sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO)

Ihmisoikeuksien tavoitteena on turvata jokaiselle ihmisarvoinen elämä. Tasa-arvo, syrjimättömyys ja oikeus väkivallasta vapaaseen elämään ovat keskeisiä ihmisoikeuksien periaatteita. Jokainen ihminen on samanarvoinen ihonväriin, uskontoon, sukupuoleen, ikään, kieleen tai asuinpaikkaan katsomatta.

Ihmisoikeudet ovat universaaleja, jokaiselle ihmiselle kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia. Jokainen saa täysimääräiset ihmisoikeudet syntymässään. Ne ovat kaikille samat sukupuolesta, rodusta, kansallisuudesta tai muusta henkilöön liittyvästä seikasta riippumatta.

Ihmisoikeudet ovat luovuttamattomia. Niitä ei voi koskaan menettää, ei edes omasta tahdostaan. Yleisinhimillisten tarpeiden toteutuminen edistää fyysistä ja henkistä hyvinvointiamme. Yksilön itsemääräämisoikeus on keskeinen ihmisarvoisen elämän päämäärien edistämisen kannalta. Se tarkoittaa jokaisen vapautta valita kurssi omalle elämälle, mutta myös oikeutta koskemattomuuteen ja omiin rajoihin. Ihmisoikeudet tarjoavat hyvän lähtökohdan keskustelulle arvoista, etiikasta ja oikeudenmukaisuudesta. On myös hyvä pohtia, miksi oikeudet eivät aina käytännössä toteudu.

Opetussuunnitelman keskeisiä arvoja ovat tasa-arvo ja ihmisoikeudet.

Tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki edellyttävät, että kaikessa viranomaistoiminnassa on edistettävä sukupuolten välistä tasa-arvoa ja ihmisryhmien välistä yhdenvertaisuutta.

Valtioilla on ihmisoikeussopimusten osapuolena velvollisuus omalla toiminnallaan huolehtia siitä, että ne eivät itse omilla teoillaan tai tekemättä jättämisillään syyllisty ihmisoikeusloukkauksiin. Valtiolla on aktiivinen suojeluvelvollisuus, ja sen on taatava oikeuksien toteutumisen omalla alueellaan. Ei siis riitä, että valtio passiivisesti pidättäytyy omassa toiminnassaan ihmisoikeuksia polkevasta toiminnasta. Sen on varmistettava, että muutkaan, ei-valtiolliset toimijat, eivät loukkaa ihmisoikeuksia. Valtiolla on velvollisuus estää yksityishenkilöiden tekemät loukkaukset, tutkia ne, rangaista niihin syyllistyneitä ja tarjota loukkausten uhreille asianmukainen korvaus.

Lapsen oikeudet ovat ihmisoikeuksia

YK:n yleiskokous hyväksyi Lapsen oikeuksien sopimuksen vuonna 1989. Yleissopimus on siihen sitoutuneita valtioita oikeudellisesti sitova, ja se velvoittaa ottamaan ihmisoikeudet huomioon lapsen näkökulmasta. Siihen on kirjattu lapsen kasvun ja kehityksen kannalta perustavanlaatuiset oikeudet. Lapsen oikeuksien sopimus korostaa kaikkien alle 18-vuotiaiden olevan oikeutettuja turvalliseen lapsuuteen, leikkiin, vapaa-aikaan ja kehitystasoaan vastaavaan kohteluun. Koulutuksen tulee kehittää lapsen kykyjä, ihmisoikeuksien, lapsen vanhempien sekä oman ja muiden kulttuurien kunnioittamista sekä suvaitsevaisuutta. Vaikka lapsella on oikeus saada tietoa median välityksellä, häntä tulee suojella hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta aineistolta.

Viranomaiset ovat velvollisia suojelemaan lapsia kaikelta väkivallalta, vahingoittamiselta, laiminlyönneiltä ja hyväksikäytöltä. Lasten psyykinen ja fyysinen kehitys on vielä kesken, eikä heillä ole samaa elämäkokemusta tai vaikutusmahdollisuuksia kuin aikuisilla. Lapset ovatkin oikeutettuja erityiseen suojeluun, jotta he eivät joutuisi kokemaan minkäänlaista kaltoinkohtelua. Väärinkäytösten uhriksi joutunutta lasta on autettava toipumaan ja hänen sopeutumistaan yhteiskuntaan on edistettävä.

Lapsen oikeuksien sopimus on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus. Sen ovat sitovasti hyväksyneet kaikki maailman valtiot (193 valtiota) Somaliaa ja Yhdysvaltoja lukuun ottamatta.

Lapsen kaltoinkohtelu käsittää kaiken sellaisen fyysisen ja psyykkisen pahoinpitelyn muodot, seksuaalisen hyväksikäytön, laiminlyönnin taikka kaupallisen tai muun riiston, josta seuraa todellista tai mahdollista vaaraa lapsen terveydelle, elämälle, kehitykselle tai ihmisarvolle suhteessa, jossa on kyse vastuusta, luottamuksesta tai vallasta.

(WHO, 1999.)

Lapset ovat oman elämänsä asiantuntijoita; heillä on suurin tieto siitä, millaista heidän elämänsä on. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti lapsilla on oikeus tulla kuulluksi heitä koskevia asioita käsiteltäessä ja lapsen edun on ensisijaisesti ohjattava lasta koskevia päätöksiä. Lapsen ihmisoikeuksien toteutuminen edellyttää, että hänet nähdään ja kuullaan ja hänen asioitaan pidetään tärkeinä.

Ihmisoikeudet ja sukupuoli

Yksilöillä on aina ollut tarve saada suojelua ja turvallinen elinympäristö. Sopimuksia, jotka suojasivat alamaisia valtaapitävien mielivallalta, laadittiin jo satoja vuosia sitten, mutta ne koskivat lähes poikkeuksetta vain vapaita ja taloudellisesti itsenäisiä miehiä. Naiset, lapset, palvelijat ja orjat eivät ihmisoikeuksien suojaa nauttineet. Naisen asema oli pitkään sidottu hänen läheisiin miehiin. Nainen oli isän, aviomiehen tai isännän holhouksessa ja määräysvallan alla. Miehen isännänvaltaan kuului perheen kuritusvalta ja vaimoon kohdistuvat aviolliset oikeudet. Perhe oli erotettu jyrkästi muusta yhteiskunnasta yksityiseksi alueeksi, jossa tapahtuviin asioihin valtiolla tai ulkopuolisella ei ollut oikeutta puuttua. Vaikka nykyaikaisten ihmisoikeuksien kehitys alkoi jo 1600–1700-luvulla, naisten oikeudellinen asema alkoi parantua merkittävästi vasta 1900-luvulla. (Puhakainen 2004.)

Vasta Yhdistyneiden kansakuntien perustamisen myötä ihmisoikeuksista ryhdyttiin puhumaan sukupuolineutraalissa muodossa. Oli merkittävä uudistus, että ihmisoikeudet alettiin mieltää kaikille kuuluviksi. Pian kuitenkin huomattiin, ettei yksi yleinen ihmisoikeussopimus pystynyt riittävän hyvin suojelemaan, saati parantamaan alistetussa asemassa olevien ihmisryhmien oikeuksien toteutumista. Haavoittuvassa asemassa oleville ihmisryhmille on sittemmin säädetty omia erillisiä ihmisoikeussopimuksia (esimerkiksi naiset, lapset, pakolaiset ja vammaiset).

Vuonna 1979 hyväksytty YK:n Kaikkinaisen naisiin kohdistuvan syrjinnän kieltävä sopimus (CEDAW) nosti laaja-alaisesti naisten oikeudet esiin ihmisoikeuskysymyksinä

ja osoitti valtioille velvollisuuksia puuttua niiden toteutumisen esteisiin. Perheen sisäisinä pidetyt asiat eivät olleet enää julkisen puuttumisen ulottumattomissa. Naisiin kohdistuva väkivalta alettiin nähdä yhdeksi syrjinnän muodoista, sillä väkivallalle altistuminen muodostuu usein käytännössä esteeksi naisten ihmisoikeuksien toteutumiselle. CEDAW-sopimus osoitti, että naisten ja tyttöjen ihmisoikeuksien suojaaminen ei ole ainoastaan juridinen, vaan myös poliittinen ja kulttuurisidonnainen kysymys. Suomessa sopimuksen ratifioinnin myötä säädettiin laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (tasa-arvolaki) vuonna 1986.

Ihmisoikeuksien tausta vapaiden miesten oikeuksina vaikuttaa edelleen siihen, keitä ihmisoikeuksien nähdään lähtökohtaisesti suojelevan. Kuvaavaa on, että Wienin ihmisoikeuskonferenssissa 1993 naisten ja tyttöjen oikeudet tunnustettiin ”erottamattomaksi, olennaiseksi ja jakamattomaksi osaksi yleisiä ihmisoikeuksia”, lähes 50 vuotta YK:n yleismaailmallisen (ja sukupuolineutraalin) ihmisoikeusjulistuksen jälkeen. (Puhakainen 2004.)

Sukupuoli on monimuotoinen eikä tottele yksinkertaistettua jakoa kahteen viralliseen sukupuoleen. Luovuttamattomat ihmisoikeudet kuuluvat yhtäläisesti myös sukupuolivähemmistöille (intersukupuoliset ja transsukupuoliset). Ihminen saattaa kokea olevansa jotain mies- ja naissukupuolen väliltä tai syntyneensä väärään sukupuoleen. Jokaisella on oikeus tulla kohdatuksi sukupuoli-identiteettinsä mukaisesti. Yhtenä merkittävänä parannuksena voidaan pitää transvestisuuden poistoa Suomen sairausluokituksesta vuonna 2011.

Sukupuolenkorjausleikkauksen mahdollistava laki tuli Suomessa voimaan vuonna 2003. Laki edellyttää kuitenkin sukupuolen korjauksen yhteydessä tapahtuvaa sterilointia. Tämä on ongelmallista sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien näkökulmasta. Tasa-arvoaltuutettu onkin ottanut kantaa lain muuttamisen puolesta (syyskuu 2011).

Intersukupuolisuus on synnynnäinen tila, jossa ihmisellä on sekä tytön että pojan kehollisuutta. Intersukupuolisuus huomataan usein heti lapsen synnyttyä. Intersukupuolisille lapsille saatetaan toteuttaa kirurgisia leikkauksia ja hormonaalisia hoitoja, jotta lapsen tyttö- tai poikapiirteitä saataisiin vahvistettua. Tämä on ongelmallista intersukupuolisen lapsen ihmisoikeuksien, kuten itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden, toteutumisen kannalta.

(Lisää intersukupuolisuudesta www.transtukipiste.fi)

Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet

Vammaisten henkilöiden on arvioitu olevan maailman suurin vähemmistöryhmä. Uusimpien arvioiden mukaan jopa 15 prosenttia maailman väestöstä on vammautunut jollakin tavalla. Arviolta joka viides vammaisista henkilöistä kohtaa huomattavia vaikeuksia päivittäisessä elämässään. Lapsen oikeuksien sopimus edellyttää, että vammaisten lasten erityistarpeet on otettava huomioon ja heidän on voitava nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä. Kaikissa vammaisia lapsia koskevissa toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Vammaisilla lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa. Vammaisella lapsella on oikeus saada vammaisuutensa ja ikänsä mukaista apua tämän oikeuden toteuttamiseksi.

Joulukuussa 2006 YK:n yleiskokous hyväksyi vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen. Yleissopimuksen ratifioineilla jäsenmailla on velvollisuus edesauttaa vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumista, syrjimättömyyttä ja tasapuolista kohtelua kaikilla elämänalueilla. Vammaisia henkilöitä on suojeltava sekä kotona että kodin ulkopuolella kaikilta hyväksikäytön, väkivallan ja pahoinpitelyn muodoilta, niiden sukupuoleen perustuvat näkökohdat mukaan lukien. Jokaisella vammaisella henkilöllä on oikeus ruumiillisen ja henkisen koskemattomuutensa kunnioittamiseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Suomi on allekirjoittanut yleissopimuksen, mutta ei ole vielä ratifioinut sitä (helmikuu 2012).

Myös vammaisilla ihmisillä on yhtäläiset seksuaalioikeudet. Heillä on myös oikeus suojeluun/suojautumiseen seksuaaliselta väkivallalta ja hyväksikäytöltä. Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien kunnioitus ei aina ole ollut itsestään selvää. Myös Suomessa on vielä 1960-luvulla pakkosterilisoitu vammaisia ja mielenterveyspotilaita, jotta he eivät voisi saada lapsia.

Seksuaalivähemmistöjen oikeuksien kehittyminen Suomessa

Suomen rikoslaista poistettiin vuonna 1971 homoseksuaalisten tekojen rangaistavuus. Sen sijaan homoseksuaalisuuteen kehottaminen jäi rangaistavaksi, mikä rajoitti esimerkiksi homoseksuaalisuutta käsittelevien asiaohjelmien julkista esittämistä. Myös suojaikäraja säilyi korkeampana homoseksuaalisten tekojen osalta (18 vuotta). Homoseksuaalisuuden sairausluokitus poistui Suomessa vuonna 1981. Kehotuskielto ja korotettu suojaikäraja olivat voimassa vuoden 1999 rikoslain uudistukseen saakka. 2000-luvulla keskeisiä lakiuudistuksia ovat olleet samaa sukupuolta olevien parisuhteiden rekisteröimistä koskeva laki (2002), yhdenvertaisuuslaki (2004) sekä perheen sisäisen adoption salliminen rekisteröidyille pareille (2009).

YK on raporteissaan todennut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokeman syrjinnän olevan yleistä ja että näitä tekoja on pidettävä ihmisoikeusrikkomuksina. YK:n ihmisoikeussopimuksissa ei kuitenkaan mainita nimenomaisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, mikä vähentää heidän mahdollisuuksiaan saada suojelua heidän ihmisoikeuksiaan loukkaavalta kohtelulta. Kansainväliset ihmisoikeusjuristit ovat luoneet Yogyakartaan periaatteet, jossa YK:n yleismaallista ihmisoikeusjulistusta tarkastellaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt huomioon ottaen. (Ks. lähteet.)

Suomen perustuslaki ihmisoikeuksien turvaajana

”Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.” (PL 22 §)

Suomen perustuslain keskeinen tehtävä on turvata ihmisarvon loukkaamattomuus, yksilön vapaudet ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Perustuslain turvaamia ihmisoikeuksia kutsutaan perusoikeuksiksi. Niitä ovat muun muassa:

Yhdenvertaisuus (PL 6 §)

Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielihiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelusuhteen ehdoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (PL 7 §)

Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Yksityiselämän suoja (PL 10 §)

Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton.

Oikeus sosiaaliturvaan (PL 19 §)

Julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön rauhan ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi sekä yhteiskunnan kehittämiseksi.

Oikeusturva (PL 21 §)

Perustuslain mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai viranomaisessa. Jokaisella on lain turvaama oikeus saada asiastaan perusteltu päätös, ja asiaan on voitava hakea muutosta. Samoin jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, ja viranomaisten tulee noudattaa hyvää hallintotapaa.

LÄHTEET

- Gustavsson, Malin; Wulff, Antonia (2010) För mer rättvisa – ett metodmaterial för skolan om barnkonventionen Helsinki: Folkhälsan förbund rf. http://www.folkhalsan.fi/Documents/Material_WWW/Ma_bra/j%c3%a4mst%c3%a4lldhet%20i%20skolan/F%c3%b6r%20mer%20r%c3%a4ttvisa.pdf (tarkastettu 7.3.2012)
- Henttonen, Pia (2011) Vammaisen uhrin kohtaaminen, erityiskysymyksenä kehitysvammaisuus, Senja-koulutusmateriaali. Helsinki: Raiskauskriisikeskus Tukinainen.
- Herrlin, Monica (toim.) (1998) Naisten ihmisoikeuksien käsikirja. Helsinki: Kauppakaari. Lakimiesliiton kustannus.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma 2010-2015, julkaisuja 2010:5, Helsinki: sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12304.pdf (tarkastettu 29.3.2012)
- Oikeuden aika! – opas lapsen oikeuksiin. Luokille 7-9, lukioihin ja ammattikouluihin. (2009) Unicef. http://www.unicef.fi/files/unicef/Koulut/Oikeuden_aikaylakoulu.pdf (tarkastettu 29.3.2012)
- Puhakainen, Rosa (2004) Friidu, tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet. Helsinki:YK-liitto. <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=friidu-ja-friida> (tarkastettu 28.3.2012)
- Tuovinen, Liisa; Ståhlström, Olli; Nissinen, Jussi; Hentilä, Jorma (toim.) (2011): Saanko olla totta? – Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus Helsinki: Gaudeamus.
- WHO, World Report on Disability 2011. http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf (tarkastettu 7.3.2012)
- YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity. (<http://www.yogyakartaprinciples.org/>) (tarkastettu 28.2.2012)
- Yogyakartan periaatteet suomeksi http://www.finnqueer.net/juttu.cgi?s=312_5_1 (tarkastettu 28.2.2012)
- www.ihmisoikeudet.net (tarkastettu 10.1.2012)
- www.unicef.fi (tarkastettu 10.1.2012)
- www.globalis.fi (tarkastettu 10.1.2012)

HARJOITUKSET osioon ihmisoikeudet

1

Harjoitus 1. (Friidu, YK-liitto)

Kirjoittakaa jokainen vähintään viisi ihmiselle tärkeää oikeutta. Tutustukaa tämän jälkeen ryhmissä YK:n yleismaailmalliseen ihmisoikeuksien julistukseen. Valitkaa yhteisesti mielestänne kymmenen tärkeintä ihmisoikeutta. Pohtikaa, onko niiden toteutumisessa eroja naisten ja miesten kohdalla. Miettikää tilannetta Suomessa ja muualla maailmassa. Mistä erot mielestänne johtuvat? Mitkä käytännöt ylläpitävät vallitsevaa tilannetta? Perustelkaa kantanne. Purkakaa ryhmien valinnat perusteluineen yhteisesti luokassa.

- Laatikaa ryhmässä puhe, jossa on aloitus, lopetus ja kolme valitsemaan ihmisoikeutta perusteluineen. Esittäkää puhe luokassa tai päivännavauksena esimerkiksi kansainvälisenä naistenpäivänä.
- Valmistakaa esitys tai tehkää mainos tai juliste yhdestä valitsemastanne ihmisoikeudesta.

2

Harjoitus 2. (Amnesty, ihmisoikeudet.net)

Jokaisella on vastuu olla loukkaamatta muiden ihmisoikeuksia. Mitä vastuu tarkoittaa käytännössä? Miten vastuu jakaantuu?

Tehtävä: Pienryhmäkeskustelu ja kirjoitustehtävä.

- Kukin ryhmä valitsee yhden oikeuden ja miettii, miten sitä loukataan nuorten arkielämässä.

Oikeudet:

- Jokaisella on oikeus omiin rajoihin.
- Jokaisella on oikeus päättää omasta kehostaan ja seksuaalisuudesta.
- Jokaisella on oikeus omiin tunteisiin ja mielipiteisiin.
- Jokaisella on oikeus olla oma itsensä.

- Kukin ryhmä saa yhden tahon, jonka velvollisuuksia se pohtii seksuaalisen itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta. Ryhmä keksii yhden toimintaehdotuksen omalle taholleen.

Tahot:

- kaverit
- opettajat
- vanhemmat
- ulkopuoliset ohikulkijat
- yhteiskunta

Kysymykset:

- Mitä taho voi tehdä, kun ryhmän keksimä loukkaustilanne tapahtuu?
- Miten taho voi edistää seksuaalista itsemääräämisoikeutta?
- Mitä kukin taho voisi konkreettisesti tehdä, jotta ryhmän valitseman oikeuden loukkaaminen loppuu?

3) Ryhmien keksimät ongelmat ja ratkaisut/toimintaehdotukset (eli miten esim. kaverit voisivat toimia) kootaan taululle kunkin oikeuden alle.

Tehtävä voidaan toteuttaa myös kirjoittaen esimerkiksi niin, että ryhmäkeskustelujen jälkeen jokainen kirjoittaa oman ratkaisunsa kohdan 2. kysymyksiin, minkä jälkeen ratkaisuja kootaan taululle.

Lisäpohdittavaksi:

- Millaisessa suhteessa nämä tahot ovat keskenään?
- Mikä on esim. koulun ja vanhempien välinen suhde?
- Oppilaiden/kavereiden keskinäinen suhde?
- Oppilaiden ja koulun välinen suhde?
- Mitä voimme odottaa yhteiskunnalta oikeuksiemme toteutumisen suhteen?

3

Harjoitus 3. Aikamatka tasa-arvoon.

(muokattu, Fredi, Setlementtinuorten liitto)

Piirtäkää jana vuodesta 1906 vuoteen 2012. Sijoittakaa janalle seuraavat muutokset Suomessa:

- a) Kaikille kansalaisille yleinen ja yhtäläinen äänioikeus
- b) Laki miesten ja naisten samapalkkaisuudesta
- c) Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta
- d) Helsingin bordellit suljetaan
- e) Homoseksuaaliset teot poistetaan rikoslaista
- f) Homoseksuaalisuus poistetaan sairausluokituksesta
- g) Raiskaus tulee rikokseksi avioliitossa
- h) Lapsen ruumiillinen kurittaminen kielletään rikoslaissa
- i) Avioliitossa oleva nainen vapautuu miehensä holhouksesta
- j) Samaa sukupuolta oleville pareille annetaan oikeus rekisteröidä parisuhteensa
- k) Transvestisuus poistetaan sairausluokituksesta

Opettajan oikeat vastaukset: a) 1906, b) 1962, c) 1987, d) 1908, e) 1971, f) 1981, g) 1994, h) 1984, i) 1929, j) 2002, k) 2011

4

Harjoitus 4. Pidä puolesi! (Fredi, Setlementtinuorten liitto)

Tutustukaa yhdenvertaisuuslakiin ja tasa-arvolakiin (www.yhdenvertaisuus.fi ja www.tasa-arvo.fi).

Selvittäkää, mitä asioita se sisältää, kuka sitä valvoo ja kenen puoleen voi kääntyä, jos kokee tulleen syrjityksi. Mitä voi tehdä, jos epäilee jääneensä vaille opiskelupaikkaa sukupuolen, etnisen taustan, kielen, iän tai ihonvärin vuoksi?

5

Harjoitus 5. ”Mun oikeuksii ja velvollisuuksii.”

(Fred, Setlementtinuorten liitto)

Ei ole olemassa oikeuksia ilman velvollisuuksia. Tutustukaa lyhennelmään lapsen oikeuksien sopimuksesta (www.unicef.fi). Jakaantukaa ryhmiin tai ottakaa pari. Keskustelkaa aiheesta.

- Toteutuvatko sopimuksessa määritellyt asiat omassa elämässänne? Missä asioissa toteutuvat ja missä eivät? Pohtikaa oikeuksien toteutumista kehitysmaiden lasten elämässä.*
- Miten sopimusta tulisi täydentää, jotta se turvaisi kaikkien maailman lasten oikeuksien toteutumisen? Täydentäkää sopimusta.*

6

Harjoitus 6. Kuka suojelee? *(Fred, Setlementtinuorten liitto)*

Ottakaa pari. Selvittäkää, mitä tarkoittaa lastensuojelu. Millaista apua se tarjoaa, kenelle ja missä tilanteissa? Tehkää lista oman paikkakuntanne avuntarjoajista puhelinnumeroineen. Tehkää esitys tilanteesta, jossa tarvitaan lastensuojelua, ja keksikää tilanteeseen positiivinen loppuratkaisu.

LUKU

3

Tunnetaidot

12–15-vuotiaat nuoret:

- + kerrottava eri tunteista, esimerkiksi kiinnostuksesta, rakastumisesta, ristiriitaisista tunteista, epävarmuudesta, häpeästä, pelosta ja mustasukkaisuudesta
- + opetettava käsittelemään erilaisia/ristiriitaisia tunteita, tuntemuksia ja haluja
- + autettava hyväksymään se, että ihmiset tuntevat eri tavoin

15 vuotta täyttäneet nuoret:

- + kerrottava erityyppisistä tunteista, tuntemisen ja tekemisen välisestä erosta
- + opetettava käsittelemään rakkauden, ristiriitaisuuden, pettymyksen, vihan, mustasukkaisuuden, hylkäämisen, luottamuksen, syyllisyyden, pelon ja epävarmuuden tunteita

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO 2010)

Tunteet ovat sisäisiä viestejä siitä, mikä minulle on hyväksi ja mikä pahaksi. Kyky luottaa omiin tunteisiinsa helpottaa omien rajojen hahmottamista erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Tunteet energisoivat kehon, kun on reagoitava nopeasti. Ne ovat johtolankoja siitä, kuinka turvallinen tai hyväksyvä ilmapiiri tilanteessa on ja millainen on toimintavapauteni juuri nyt.

Omiin tunteisiin luottamisen edellytyksenä on tunteiden haltuunotto ja niiden hyväksyminen. Tunteiden tunnistamista, ilmaisemista ja hallintaa on mahdollista opetella nuorten kanssa. Se, kuinka aikuinen kohtaa nuoren, on tunnetaitojen harjoittelussa yhtä olennainen osa oppimista kuin itse harjoitus.

”Sosiaalisten taitojen oppimisen tavoitteena on oppilaan vuorovaikutustaitojen kehittyminen. Opetuksen tulee sisältää sosiaalisissa ympäristöissä toimimista sekä vuorovaikutus- ja tunnetaitojen harjoittelua tukevia osa-alueita. Oppilaan itsetuntemusta ja oppimismotivaatiota tuetaan luomalla edellytykset onnistumisen kokemukseen ja vahvistamalla myönteistä sosiaalisen oppimisen ilmapiiriä.”

(Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset, 2010)

Tunteiden itsehallinnan on havaittu olevan yhteydessä lapsen luotettavaan ja ystävälliseen käyttäytymiseen. Lapsuudessa opitut tunnetaidot ovat yhteydessä aikuisiän tunne-elämään. Vahvuudet tunteiden hallinnassa ennakoivat suotuisaa kehitystä myös aikuisiällä. Heikko tunteiden hallinta sen sijaan saattaa johtaa hankaluuksiin. Jokainen nuori voi kehittää tunnetaitojaan, eikä koskaan ole liian myöhäistä aloittaa niiden opettelua. (Cacciatore 2007; Kokko & Pulkkinen 2001.)

On tärkeää kunnioittaa jokaisen oppilaan oikeutta yksityisyyteen tunteista keskusteltaessa. Omista tunteista ja havainnoista kertomisen tulee olla aina vapaaehtoista. Erityisesti vaikeista tunteista ja niiden taustoista kertomiseen ei saa milloinkaan painostaa. On myös hyvä, ettei kukaan nuorista kerro luokassa liian avoimesti yksityisistä asioistaan tai varsinkaan traumaattisista kokemuksistaan. Tällainen voi aiheuttaa kiusaamista tai muita ei-toivottuja seurauksia nuorelle. Arkaluonteisten kokemusten käsittely on hyvä ohjata kahdenkeskiseen keskusteluun tunnin jälkeen.

Pohtikaa:

- *Mistä tietää, että olo on turvaton.*
- *Miltä silloin tuntuu kehossa?*
- *Millainen mieli silloin on?*
- *Millaisissa paikoissa tai tilanteissa tuntee helposti olonsa turvattomaksi?*
- *Miltä turvallisuus tuntuu?*
- *Millaisissa paikoissa, tilanteissa tai kenen seurassa tunnet olosi turvalliseksi?*
- *Miten toimia kun pelottaa?*
- *Mitä tekisit, jos toinen uhkailee, painostaa tai yrittää pakottaa tekemään jotain, mitä et halua?*
- *Miten voit itse toimia, ja miten toivoisit muiden toimivan, jotta turvaton tilanne muuttuisi turvallisemmaksi?*

Kerratkaa turvaohjeet (Sano EI, poistu, kerro turvalliselle aikuiselle)

(muokattu Lajunen et al. 2005)

Kaikki tunteet ovat sallittuja

Tunnetaitoharjoituksilla voidaan opettaa nuorille, että kaikki tunteet ovat sallittuja. Mitään tunnetta ei tarvitse pelätä, hävetä tai paeta. Ikävienkin tunteiden käsittelyä ja sietämistä voi harjoitella. Jokainen on joskus vihainen tai ahdistunut, mutta epämu-kavinkaan tunne ei kestä loputtomiin. Tunteiden rohkea kohtaaminen vahvistaa itseymmärrystä ja lisää itsensä hyväksymistä. Samalla nuoren on tärkeä oppia, että tunne on eri asia kuin teko. Kaikki tunteet ovat luvallisia, tuhoava tai väkivaltainen käytös ei.

Pohtikaa:

- *Mitä ovat haasteelliset tunteet: esim. viha, ahdistus, häpeä, pettymys, raivo, kauna, kateus, kauhu, katumus, syyllisyys, suru, epätoivo, halu kostaa...*

Tunteiden nimeäminen tekee haastavistakin tunteista oikeutettuja. Tämä vähentää vaikeisiin tunteisiin liittyvää pelkoa, syyllisyyttä ja häpeää. Se lisää myös nuoren luottamusta oman toiminnan hallintaan. Tunteiden tunnistamisen myötä nuori voi vapaammin valita, miten hän reagoi tunteisiinsa. Hän voi saada lisää rohkeutta kohdata, sietää ja ratkaista sisäisiä ristiriitojaan. Myös järkyttäviä tai impulsiivisia tunteita on opeteltava hallitsemaan, ettei suuttumus saa yliotetta ja hallitse nuorta. Samalla nuori oppii ottamaan enemmän vastuuta käyttäytymisestään.

Ylhäältäpäin tulevat kiellot, käskyt ja määrittelyt eivät useinkaan lisää nuoren motivaatiota käyttäytymisen muutokseen. Esittämällä kysymyksiä nuoren näkökulmasta aikuinen voi antaa nuorelle mahdollisuuden itse oivaltaa ja hahmottaa tunne-elämäänsä. Yhdessä pohtiminen antaa nuorelle mahdollisuuden jakaa vaikeat tunteet jonkun kanssa ja samalla nuoren vastuunotto omasta käyttäytymisestään vahvistuu.

Minulla on lupa tuntea kaikkia tunteita. Saan olla myös surullinen, pettynyt tai vihainen.

Pohtikaa:

- *Mitä eri keinoja voit käyttää tunteiden säätelyyn.*
- *Miten rauhoitat itsesi?*
- *Miten esimerkiksi musiikin kuuntelu voi auttaa pääsemään tunnetilasta toiseen?*

Omista tunteistaan tietoisiksi tuleminen auttaa nuorta kehittymään omanlaiseksi itsekseen. Samalla kun nuori oppii ottamaan itsensä ja tunteensa vakavasti, hän oppii hyväksymään myös omaa keskeneräisyyttään. Ihmisten väliset ongelmat johtuvat usein omien ja toisten tunteiden käsittelyyn ja ymmärtämiseen liittyvistä haasteista. Nuoren on tärkeää oppia kuuntelemaan omia tuntemuksiaan ja luottamaan niihin.

Suuttumus on tärkeä uskaltaa ilmaista tiukan paikan tullen. Näin nuori voi viestiä tulleensa loukatuksi ja puolustaa omaa tahtoaan ja omia rajojaan. Nuori saattaa tulla ohitetuksi tai jopa hyväksikäytetyksi, jos hän ajautuu myötäilemään muita omien tunteittensa näyttämisen pelossa.

Pohtikaa:

- *Miten suuttumuksen voi ilmaista rakentavasti?*
- *Onko suuttumus tärkeä ilmaista, millaisessa tilanteessa ja miksi?*
- *Miten kannattaa toimia, jos ei pysty päättämään, mitä haluaa tehdä?*
- *Jos ei kuuntele itseään, kenelle antaa vallan päättää asioistaan?*
- *Millaisessa tilanteessa voisi joutua vetämään oman rajan aggression kautta?*
- *Missä tilanteissa olet totellut vaistojaasi?*
- *Miltä tuntuu, jos toimii vastoin omaa vaistoaan/tunnettaan?*
- *Missä tilanteissa kannattaa pysähtyä kuuntelemaan itseään ennen päätöksen tekoa?*
- *Miten voisi rohkaista itseään luottamaan tunteeseensa/vaistoonsa?*
- *Miten kieltäydytään kohteliaasti? (tätä voidaan harjoitella myös draaman avulla)*

(muokattu Salminen 2008; Lankinen 2011)

Tunteet tuntuvat usein kehossa. Kehotietoisuuden kehittäminen voi helpottaa tunteiden havaitsemista. Omasta kehosta on tärkeä opetella puhumaan arvostavasti ja lempeästi. Vähättelevät tai alatyyliset ilmaisut eivät tue positiivista kehonkuvaa. Turvallisuuden kokemukset auttavat nuorta hahmottamaan, milloin hänen olonsa muuttuu turvattomaksi tai hämmentyneeksi. Keskustelu konkreettisesta turvapaikasta voi auttaa hahmottamaan turvallisuuden tunnetta. (Brusila et al. 2009.)

Pohtikaa:

- *Miltä turvallisuus tuntuu, mistä turvallisuuden tunnistaa ja kenen seurassa tai missä paikassa koet olosi turvalliseksi.*
- *Mikä tuntuu kehossa hyvältä, mikä taas ei, mitä et halua kehosi joutuvan tuntemaan.*
- *Missä päin kehoa huoli tuntuu, entä stressi, pelko, suru, viha, häpeä, turvattomuus?*
- *Mistä mahanpohjafiilis kertoo: se saa meidät valpastumaan ja voi varoittaa uhkaavasta tilanteesta, mutta mahanpohjassa voivat tuntua myös hyvät asiat: perhoset vatsassa, jännitys, rakastuminen.*

Turvapaikka

Pohtikaa:

- *Missä on sinun oma turvapaikkasi, piilo pahalta maailmalta*
- *Missä koet olevasi turvassa, olet levollinen, sinun ei tarvitse pelätä, saat voimaa ja olosi on lohdullinen.*

Luokaa turvapaikka mieleen. Kuvittele sinulle mieluisia asioita: rauhoittavia värejä, ääniä, henkilöitä, eläimiä, maisemaa. Paina mieleesi tämä turvapaikka, miltä se tuntuu, näyttää, kuulostaa, mitä siihen liittyy. Voit palata tähän turvapaikkaan rauhoittumaan ja lepäämään aina kun haluat.

Läheinen aikuinen turvapaikkana: keskustelkaa, miltä luotettava aikuinen tuntuu.

(Brusila et al. 2009.)

Tunteiden ilmaisun sallittavuus kytkeytyy laajalti yhteiskunnassa omaksuttuihin sukupuolirooleihin. Sukupuoliin liitettävät yleistyksen on hyvä tuoda esiin, jotta niitä voidaan yhdessä tarkastella kriittisesti. Tunnetaitojen harjoittelulla voidaan purkaa stereotyyppien raja-aitaa sukupuolten väliltä tunteiden käsittelyssä ja ilmaisussa. Perinteisesti poikia ei ole kannustettu liikutusta tai heikkoutta heijastavien tunteiden näyttämiseen tai omista tunteistaan puhumiseen. Stereotyyppisesti miehille sallittuja tunteiden ilmaisuja ovat liittyneet vallan tai aggression näyttämiseen, vihaan ja suuttumukseen. Tytöiltä on sen sijaan odotettu kiltteyttä, kuuliaisuutta ja mukautuvuutta.

Pohtikaa:

- *Millaista käyttäytymistä miehiltä odotetaan, entä naisilta?*
- *Millaisia tunteita saa ilmaista, saako näyttää olevansa heikko, saako puhua tunteistaan?*
- *Täytyykö tytönkin olla kova/hyvä jätkä pitääkseen puolensa?*
- *Voisiko kuvitella, että poika olisi hyvä mimmi?*

Aggressio voimavarana

Oletko joskus katunut suutuksissasi tekemääsi tekoa?

Aggression tunne on eri asia kuin aggressiivinen käytös tai väkivalta. Aggression tunne toimii nuorilla eteenpäin vievänä energianlähteenä oman tilan ottamiselle ja tahtokasvulle. Se, kuinka paljon aggression tunteen käsittely näkyy ulospäin, riippuu paljon nuoren temperamentista. Nuori tarvitsee väkivallattomia tapoja käsitellä aggression tunnetta ja keinoja kanavoida se rakentavasti. Arka ja vetäytyvä nuori voi oppia uskallusta itseilmaisuuksiin ja pitämään puoliaan. Vastaavasti aggressiivisesti käyttäytyvä nuori voi oppia kanavoimaan voimansa vaikkapa oikeudenmukaisuuden tavoitteluun ja heikompien puolustamiseen.

Kuohuvat tunteet kuuluvat murrosikään, ja tunteiden tukahduttaminen johtaa vain ongelmiin. Ympäristön tuki on tärkeää, ettei aggressio purkaudu tuhoavana toimintana. Nuorelle on tarjottava vaihtoehtoisia toimintatapoja, ja tunteiden ilmaisua voidaan opetella myös muuten kuin sanallisesti.

Vaikeiden tunteiden kieltämiselle on pitkät kulttuuriset perinteet. Tunteiden patoaminen voi näkyä fyysisinä oireina, esimerkiksi päänsärkynä tai vatsakipuna. Nuori saattaa käsitellä vaikeaa tunnetta toiminnan, vaikkapa liikunnan, avulla. Toiminnallistaminen voi hetkellisesti auttaa esimerkiksi aggression käsittelyyn, mutta toistuessaan toiminnasta tulee helposti keino paeta tunteen kohtaamista tai käsittelyä.

Aggression ilmaisu edellyttää myös vastuunottoa. Nuorten on tärkeä oppia, ettei tunteen ilmaisu oikeuta loukkaamaan toista, eikä toiselle saa yrittää siirtää omaa pahaa oloa. Aikuinen voi tukea aggression vastuullista kanavoittoa kysymällä suutumusta osoittavalta nuorelta itseltään, miksi hän on vihainen ja mitä hän haluaisi tilanteessa muuttaa. (Lankinen 2011.)

Viha mielletään usein ”kielleyksi tunteeksi”. Viha aggression tunteena voi kuitenkin olla merkittävä muutoksen aikaansaava tekijä, kun nuori itsenäistyy tai haluaa lopettaa epäoikeudenmukaiseksi kokemansa kohtelun. Vihan tunteen salliminen itselleen on tärkeää myös omien rajojen puolustamisen kannalta. Aina ei tarvitse olla kiltti ja tottelevainen.

Naisen viha ja voima saatetaan kokea uhkaavana ja feminiiniseen sukupuolirooliin sopimattomana. Toisaalta naisen voimasta puhutaan vähättelevästi hysteerisyytenä tai kiukutteluna. Vihan tunteen haltuunotto on monille tytöille haasteellista. Tytöt saattavatkin kääntää aggression tunteen sisäänpäin, mikä ilmenee syömishäiriöinä, viiltelynä tai muuna itsetuhoisena käytöksenä. (Lankinen 2011.)

Miltä vihaisuus tuntuu, missä se tuntuu?

Mikä saa sinut vihaiseksi?

Tunteiden voimakkuutta ja kestoja voi säädellä. Vihan ja pelon hallintaan voi kokeilla vaikkapa Ulpu Siposen liikennevalomallia. (Cacciatore 2007.)

Punainen:

Stop! Älä tee mitään ennen kuin rauhoitut.

Keltainen:

Odota ja ajattele! Miltä sinusta tuntuu ja miksi tunnet näin?

Mitä vaihtoehtoja sinulla on toimia ja mikä niistä olisi paras valinta?

Vihreä:

Toimi! Valitse rakentavin vaihtoehto ja kokeile sitä.

Lisää aggressiokasvatuksesta esimerkiksi Cacciatore, Raisa: Aggression portaat; Lankinen, Mari: Voimaneidot

Empatiakyky

Nuorten on tärkeä oppia havaitsemaan, minkälaisia reaktioita toisissa oma toiminta herättää tai miltä toisesta eri tilanteissa voi tuntua. Empatiataitojen oppiminen edellyttää omien tunteiden ja tarpeiden tunnistamista. Itsetuntemuksen myötä nuori voi paremmin tunnistaa toisten tunteita ja hahmottaa heidän tarpeitaan. (Lankinen 2011.)

Empatiakykyä voidaan vahvistaa esimerkiksi eläytymistä painottavilla draamaharjoituksilla. Liikuntatunnit tarjoavat luontevan väylän toiminnallisten tunteitaoharjoitusten toteuttamiseen. Kuvitteellisissa draamaharjoituksissa nuori saa mahdollisuuden tutkia maailmaa turvallisesti ”mitä jos” -todellisuudessa. Samalla

hän saa työkaluja vaikeiden tilanteiden ja kriisien kohtaamiseen. Oppimisen kannalta on olennaista, että rooliharjoitusten jälkeen pohditaan nuoren kanssa, miltä eläytyminen tuntui, miksi roolihenkilö toimi kuten toimi. (Joronen & Häkämies 2010.)

Empatiakyvyn harjaannuttaminen herkistää havaitsemaan ei-toivottua käyttäytymistä sekä toisten asettamia rajoja. Tämä lisää painetta myös siihen, että väkivaltaan tai häirintään syyllistyneen on otettava vastuu teostaan. Empatiakyvyn ja toisen kunnioittamisen opettelu voi myös suojella nuorta päätyvästä itse häiritsijäksi tai hyväksikäyttäjäksi.

Pohtikaa:

- *Mikä sinua lohduttaa, kun on paha olla?*
- *Miten sinä olet lohduttanut toista?*

Itsenäinen pohdintatehtävä:

- *Oma roolikäyttäytyminen eri tilanteissa, miten käyttäydyn koulussa, kotona, harrastusten parissa, miten käyttäytymiseni poikkeaa eri tilanteissa?*

Opettajan omat tunteidot

Nuoret testaavat usein käytöksellään aikuisen rajoja. He provosoivat ja onnistuvat jopa siirtämään tunnekuohujaan toisille luokassa. Nuori saattaa käyttäytymisellään herättää kasvattajassa ärtymystä tai muita vahvoja tunteita. Tarkkailemalla omia tunteitaan opettaja voi tiedostaa, mikä tilanteessa nosti ärtymyksen pintaan. Tällöin on helpompi sietää ärsyttävääkin käytöstä ja välttää provosoitumista.

Opettajan tehtävänä on pitää pää kylmänä, vaikka nuori kuinka uhmaisi ja koettelisi. Jos aikuinen syyllistyy ylilyöntiin, on asian selvittäminen ja anteeksipyyttäminen tärkeää tasa-arvoisen ja molemminpuolisen kunnioituksen ilmapiirin säilyttämiseksi. Anteeksipyyttäminen vaatii usein myös aikuiselta rohkeutta, mutta samalla se on oppitunti nuorille vastuun ottamisesta omista tunteistaan.

Nuori tarvitsee aikuisen roolimallin, jolta oppia hyvää itsetuntoa, rohkeutta ja läsnäoloa. Uhma ja kapina ovat usein kiinteä osa nuoren itsenäistymistä ja oman persoonan rakentamista. Korostamalla uhoaan nuori saattaa testata omaa tunteiden hallintaansa. Aikuinen voi omalla mallillaan ja ohjeillaan opettaa, että kaikkien tunteiden kanssa tulee toimeen, eikä mitään niistä tarvitse paeta. Ja ennen kaikkea, tunteitaan ei tarvitse hävetä. (Cacciatore 2007.)

LÄHTEET

- Brusila, Pirkko; Hyvärinen, Salla; Kallio, Maarit; Porras, Kirsi & Sandberg, Tarja (2009) Eikö se kuulu kenellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Helsinki: Väestöliitto.
- Cacciatore, Raisa (2007) Aggression portaat. Helsinki: Opetushallitus.
- Joronen, Katja & Häkämies, Annukka (2010) Prosessidraamalla tunnetaitoja. Teoksessa Joronen, Katja & Koski, Anna (toim.) Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen koulu-yhteisössä. Tampere: Tampere University Press.
- Junttila, Niina (2010) Sosiaalinen kompetenssi ja yksinäisyys koululaisilla. Teoksessa Joronen, Katja & Koski, Anna (toim.) Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen koulu-yhteisössä. Tampere: Tampere University Press.
- Kuusela, Marjo & Lintunen, Taru (2010) Sosioemotionaalisten taitojen harjaannuttaminen ja tuki koulussa. Teoksessa Joronen, Katja & Koski, Anna (toim.) Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen koulu-yhteisössä. Tampere: Tampere University Press.
- Lajunen, Kaija; Andell, Minna; Jalava, Leena, Kemppainen, Kaija; Pakkanen, Marjo; Ylenius-Lehtonen, Mirja (2005) Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: Stakes.
- Lankinen, Mari (2011) Voimaneidot – Opas tyttöjen oman voiman haltuunoton ja aggression hallinnan tukemiseen. Helsinki: Kalliolan nuoret. http://www.tyttötyö.fi/files/49/Voimaneidot_netttiin.pdf (tarkastettu 29.3.2012)
- Lehtonen, Jukka (toim.) (2011) Sukupuolinäkökulmia tutkimusperustaiseen opettajankoulutukseen. Helsinki: Helsingin yliopisto. http://wiki.helsinki.fi/download/attachments/64425827/kirja_tasuko_web.pdf?version=1&modificationDate=1299247927077 (tarkastettu 29.3.2012)
- Salminen, Mari (2008) Tunne-etsivä – Opetusmateriaali peruskoulun ja lukion tunnekasvatukseen. Helsinki: Kalliolan nuoret.
- Siitonen, Juha (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulun yliopisto. <http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf> (tarkastettu 29.3.2012)

HARJOITUKSET osioon tunnetaidot

Lämmittelyharjoitus Tunteet tiivistyvät. (Terve minä, MLL)

Tavoite: Virittäytyä pohtimaan erilaisia tunteita.

Järjestä tila: Tilaa liikkua.

Ryhmä jaetaan kahteen osaan. Molemmat ryhmät asettuvat riviin toisiaan vastapäätä niin, että väliin jää tyhjää tilaa. Ohjaaja huutaa yksi kerrallaan erilaisia tunteita. Ensin jokainen miettii pienen hetken tilannetta, jossa on ollut kyseisen tunteen vallassa. Tämän jälkeen ryhmät liikkuvat hitaasti riveissä toisiaan kohti. Mitä lähemmäs ryhmät tulevat, sitä voimakkaammaksi annettu tunne kasvaa. Kun ollaan lähekkäin, lähdetään kulkemaan takaisinpäin ja samalla tunne laimenee. Harjoitus tehdään sanattomasti ja toisia koskettamatta.

Tunteet:

- Viha
- Rakkaus
- Kateus
- Myötätunto
- Pettymys
- Voitonriemu

Harjoitus puretaan pareittain tai pienissä ryhmissä keskustelemalla, mitä tunteita on helppo tuoda julki, mitä tunteita taas vaikea. Lisäksi voidaan puhua siitä, miten eri tunteita ilmaistaan.

1

Harjoitus 1. Ryhmäpaine. (Fred, Setlementtinuorten liitto)

Yksi vapaaehtoinen seisoo ryhmän keskellä. Ryhmä pyytää ja houkuttelee keskellä seisojaa tekemään erilaisia mukavia asioita. Keskellä seisoja ei halua tehdä, mitä muut käskevät, vaan kieltäytyy tilanteeseen sopivalla tavalla. Keskustelkaa kieltäytymisen herättämistä tunteista ja ajatuksista.

2

Harjoitus 2. (Friidu, YK-liitto)

Määritelkää, mitä on henkinen väkivalta. Miten se ilmenee koulussa, kaverisuhteissa, seurustelu- ja parisuhteissa?

3

Harjoitus 3. Kateudesta vihreä. (Fred, Setlementtinuorten liitto)

Kateus on tunne, jonka takana on usein halu saada toiselta jotain hyvää, jota itseltä puuttuu. Kateuden tunteminen saattaa johtaa kielteisiin tekoihin sitä kohtaan, jota kadehtii. Se voi myös innostaa ponnistelemaan myönteisellä tavalla sen saamiseksi, mitä haluaa. Muodostakaa ryhmä. Näytelkää nuorille tyypillisiä tilanteita, joissa esiintyy kateutta. Ratkaiskaa tilanteet rakentavalla tavalla. Keskustelkaa lopuksi siitä, mikä auttaa kestämään kateuden tunnetta.

4

Harjoitus 4. Miltä tunteet tuntuvat? (Fredri, Setlementtinuorten liitto)

Ottakaa pari ja miettikää, missä kohtaa kehoa tuntuvat seuraavat tunteet: pelko, viha, ilo, onnellisuus, jännitys, rakkaus, kateus, suru, apatia, masennus, välinpitämättömyys, kyllästyneisyys, ylpeys, luottamus. Esittäkää tunteiden sijainnit kehossa muulle ryhmälle.

5

Harjoitus 5. Tärkeitä tunteita. (Selkenevää!-hanke)

- ▶ Mieti alla olevia tunteita ajan kanssa. Kirjaa kunkin tunteen kohdalle seuraavat asiat:
- ▶ Milloin ja millaisessa tilanteessa viimeksi olit tuossa tunnetilassa? Mieti, mikä/mitkä tarpeet eivät tyydyttyneet, koska tunnekokemuksesi oli reaktionasi siihen. Mikä nostatti ärsykekyynnyksen niin suureksi, että koit tunteen? Miten toimit tilanteessa?
- ▶ Missä kehon osassa tunne tuntui? Millainen asento tai liike helpottaisi oloasi?
- ▶ Millainen musiikki kuvaisi tunnettasi. Kuuntele kappale. Millainen musiikki helpottaisi tunnetilaasi? Kuuntele kappale.
- ▶ Mikä väri kuvaa oloasi? Mikä symboli, taulu tai jokin muu kuva kuvaisi oloasi? Millainen tila helpottaisi oloasi? Mitä tilassa näkisit?
- ▶ Miten selvisit tunteesta? Millaisia tunteita tilanne herättää sinussa nyt? Mikä voisi olla hyvä ja rakentava tapa päästä tunteesta eteenpäin?
 - viha/raivo/kiukku
 - tuska/ahdistus
 - syyllisyys
 - häpeä
 - pettymys
- ▶ Kirjoita, milloin ja millaisessa tilanteessa viimeksi olit tuossa tunnetilassa. Millaiset olosuhteet olivat, jotta saatoit kokea nautinnon ja hyvän olon tuntemuksia?
- ▶ Miten toimit tilanteessa?
- ▶ Missä kehon osassa tunne tuntui? Millainen asento tai liike kuvaisi oloasi? Millaista liikettä/liikuntaa haluaisit harjoittaa tunteen vallitessa?
- ▶ Millainen musiikki kuvaisi tunnettasi. Kuuntele kappale. Koetko tunteen kuuntelemalla kappaleen?
- ▶ Mikä väri kuvaa oloasi? Mikä symboli, taulu tai jokin muu kuva kuvaisi oloasi? Millainen tila olisi tunteen vallitessa paras mahdollinen? Mitä tilassa näkisit?
- ▶ Millaisia tunteita tilanne herättää sinussa nyt? Mikä voisi olla hyvä ja rakentava tapa päästä tunteesta eteenpäin ja edesauttaa sen olemassaoloa arjessasi?
 - ihastuminen
 - onnellisuus
 - ilo
 - suru
 - rakkaus

6

Harjoitus 6. ”Kun suututtaa, pitää tuulettaa.”*(muokattu, Fredi, Setlementtinuorten liitto)*

Vihan tunteminen ja sen ilmaiseminen on luonnollista ja sallittua. Esimerkiksi epäoikeudenmukainen tai väärä kohtelu vihastuttavat. Vihasta seuraava kielteinen toiminta, kuten väkivalta, on kuitenkin aina väärin

- Muistelkaa tilannetta, jossa olette olleet niin vihaisia, että olette menettäneet kontrollinne. Kirjoittakaa kokemuksesta kirjoitelma tai piirtäkää kuva. Yrittäkää tavoittaa tapahtumahetken tunnetila.
- Miten rakentava ja tuhoava vihaisuuden ilmaiseminen eroavat toisistaan? Onko rakentava vihaisuuden ilmaiseminen on tärkeää? Miksi?
- Millä eri keinoilla vihan tunnetta voi ilmaista rakentavasti, ilman että vahingoittaa toista ihmistä? Mitkä keinot auttavat kontrollin säilyttämisessä silloin, kun on voimakkaan vihan vallassa? Kirjoittakaa keinoista runo, räppi tai puhe.
- Muistelkaa jotain kokemaanne riitaa tai kuvakaa tyypillinen riitalanne nuorten elämästä. Kirjoittakaa riitelykeskustelu sanatarkasti. Tutustukaa ”Miten riidellä rakentavasti” -liitteeseen (liite 2) ja kirjoittakaa sama keskustelu uudelleen huomioimalla liitteen neuvot. Pohtikaa ”Miten riidellä rakentavasti” ja kirjoittakaa sama keskustelu uudelleen huomioimalla reilun riitelyn pelisäännöt. Näytelkää molemmat tilanteet. Mitä huomaatte? Miten arvelette riitelytavan vaikuttavan riidan lopputulokseen?
- Vihan ilmaisemisen takana voi myös olla muita tunteita, kuten pettymys. Mitä tunteita vihalla voidaan yrittää peittää? Miksi ihminen toisinaan peittää tunteitaan?

7

Harjoitus 7. Täydellinen koti. *(Fredi, Setlementtinuorten liitto)*

Muodostakaa ryhmä tai ottakaa pari. Listatkaa mahdollisimman monia tunteiden nimiä. Lukekaa listanne muille. Keskustelkaa yhdessä seuraavista aiheista.

- Miksi ihmisillä on tunteita? Mitä hyötyä on epämiellyttävistä tunteista, kuten kateudesta tai katkeruudesta?
- Miksi tunteita olisi hyvä osata tunnistaa, nimetä ja ilmaista?
- Miksi jotkut tunteet liitetään miehiin ja toiset naisiin? Esimerkiksi hellyys ja hoivaavuus liitetään tavallisesti naisiin. Voisiko poikaystävä olla hellä ja hoivaava? Millä tavoin jaottelu rajaa poikien ja miesten oikeutta tunteisiin?
- Keksikää esimerkit tilanteista, joissa nuori tuntee ylivoimaista pettymystä, vihaa, surua, pelkoa tai kateutta. Miten tilanteet voi ratkaista rakentavasti?

8

Harjoitus 8. ”Haastavat tunteet.” *(Tunne-etsivä, Kalliolan nuoret)*

Nuoret kirjaavat ylös tunnesanalista tunteita, joita heidän on vaikea sietää tai jotka tuntuvat ikäviltä. Tunteita kerätään yhdessä taululle. Keskustellaan siitä, miksi kyseiset tunteet ovat vaikeita ja miksi niitä siitä huolimatta on tärkeää tunnistaa ja kohdata.

Harjoitus 9. Tunneruumis. (Tunne-etsivä, Kalliolan nuoret)

Harjoituksessa opetellaan tunnistamaan tunteita kehossa.

Tavoitteet:

- Ymmärtää tunteet osaksi kehon hyvinvointia
- Tunnistaa, missä kohtaa kehoa tunteet tuntuvat

Kuvaus: Oppilaat piirtävät Tunneruumiin ääriviivat paperille.

Pohditaan yhdessä tunteiden vaikutusta kehon toimintaan ja tunteiden tuntumista eri puolilla kehoa.

Tunteiden merkitsemisen avulla ruumiin ääriviivat heräävät henkiin.

Kesto:

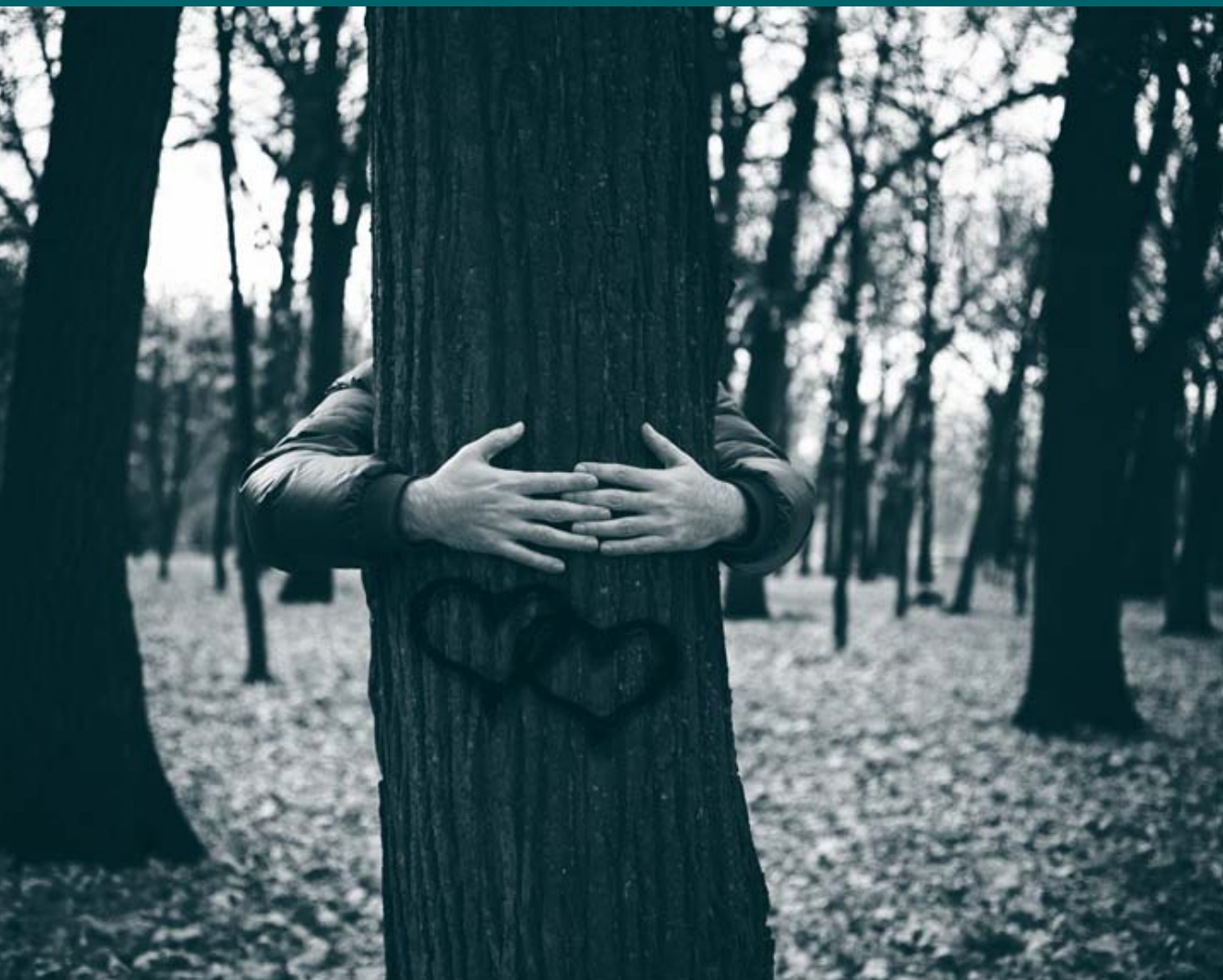
Enintään 30 minuuttia (keskustellen 45 minuuttia)

Välineet: Omat vihot

Sisältö:

1. Kerrotaan oppilaille, että tänään etsitään tunteita kehosta. Oppilaat piirtävät vihkoihinsa mahdollisimman suuret kehon ääriviivat.
2. Keskustellaan ensin siitä, mitä tuntemuksia eri tunteet voivat aiheuttaa kehossa (esimerkiksi jännitys nipistelee vatsassa, suuttumus kiristää poskilihaksia, häpeä kuumottelee poskipäissä ja pelko nostaa hartiat ylös).
3. Jokainen värittää ja kirjoittaa omalta osaltaan erilaisia kehotuntemuksia omaan Tunneruumiiseensa. Apuna käytetään tunnesanalistaa.
4. Opettaja piirtää taululle suuret kehon ääriviivat. Käydään piirtämällä läpi oppilaiden kirjaamat tunteet. Keskustellaan siitä, mitä seurauksia keholle voi olla esimerkiksi pitkäkestoisesta stressistä (esimerkiksi vatsahaava, toistuvat flunssat), peloista ja jännityksestä (mm. niskakivut) tai jatkuvasta vihaisuudesta (päänsärkyä, bodatut otsalihakset).
5. Opettaja tekee näkyväksi sen, miten ääriviivat heräävät henkiin, kun niiden sisälle piirretään tunteita. Piirretään hahmolle silmät. Monet oppilaat ovatkin tässä vaiheessa jo piirtäneet hahmolle kasvot.
4. Lopuksi voidaan tehdä lyhyt harjoitus, jossa jokainen oppilas sulkee silmänsä ja keskittyy senhetkiseen kehotilaansa. Opettaja ohjaa rauhallisesti puhuen kuulostelevaan, mistä kehonosasta kukin tulee tietoiseksi ja edelleen, mitä se kertoo omasta hyvinvoinnista. Kokemuksia voidaan jakaa keskustellen, jos luokan luottamus on hyvä.

4

Seksuaalisuus

12–15-vuotiaat nuoret:

- + kerrottava seksuaalisuuden myönteisistä vaikutuksista terveyteen ja hyvinvointiin
- + kerrottava sukupuoli-identiteeteistä ja seksuaalisesta suuntautumisesta, myös oman identiteetin tunnustamisesta avoimesti ja homoseksuaalisuudesta
- + opetettava nauttimaan seksuaalisuudesta vastuullisella tavalla
- + autettava hyväksymään, kunnioittamaan ja ymmärtämään seksuaalisuudessa ja seksuaalisessa suuntautumisessa ilmenevää erilaisuutta

15 vuotta täyttäneet nuoret:

- + kerrottava siitä, ettei seksissä ole kyse pelkästään yhdynnästä
- + kerrottava seksuaalisuudesta ja vammaisuudesta
- + autettava hyväksymään erilaiset seksuaaliset suuntautumiset ja seksuaali-identiteetit
- + autettava muuttamaan mahdolliset homoseksuaalisuuteen kohdistuvat kielteiset tunteensa, inhonsa ja vihansa seksuaalisten erojen hyväksymiseksi ja niistä iloitsemiseksi
- + autettava sisäistämään vastuunsa omasta seksuaaliterveydestään ja kumppaninsa seksuaaliterveydestä

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO 2010)

Seksuaalisuus on erottamaton osa ihmisenä olemista. Se on paljon enemmän kuin seksi, lisääntyminen ja sukupuolielimet.

Seksuaalisuus ei ole vain käyttäytymistä. Seksuaalisuus on erottamaton osa ihmisenä olemista, eikä se rajoitu mihinkään ikäryhmään. Elämänkulun myötä seksuaalisuus muuttuu, kasvaa ja kehittyy. Jokaisella nuorella on oikeus kasvaa ja kehittyä omaan tahtiinsa. Seksuaalisuus liittyy läheisesti sukupuoleen pitäen sisällään eri seksuaalisen suuntautumisen muodot.

”Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä kaikissa elämän vaiheissa, ja se käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, mielihyvän, sukupuoli-suhteet ja lisääntymisen. Seksuaalisia kokemuksia ja seksuaalisuuden ilmenemismuotoja ovat ajatukset, fantasiat, halut, uskomukset, asenteet, käyttäytyminen, seksuaalisuuden harjoittaminen, roolit ja suhteet. Vaikka seksuaalisuus voi pitää sisällään kaikki nämä ulottuvuudet, ihminen ei aina koe tai ilmennä niitä kaikkia. Biologiset, psykologiset sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset, eettiset, lailliset, historialliset, uskonnolliset ja hengelliset tekijät vaikuttavat vuorovaikutuksessa seksuaalisuuteen.”

(WHO 2006.)

Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus kytkee seksuaalisuuden erottamattomaksi osaksi persoonan ja itsetunnon kehittymistä ja tarjoaa hedelmällisiä mahdollisuuksia tarkastella seksuaalisuuden suhdetta ihmissuhde- ja tunnetaitoihin. Laaja-alainen ja positiivinen seksuaalikasvatus vahvistaa nuoria, jolloin he osaavat paremmin suojautua myös mahdollisilta riskeiltä. On tärkeää, että nuori oppii tunnistamaan, mikä hänelle on hyvää ja mitä hän itse haluaa. Tällöin aktiivisten, omaa seksuaalista hyvinvointia tukevien valintojen tekeminen on helpompaa, eikä nuori lähde ajattelemaan asioita, jotka haavoittavat.

Nuorten kanssa on tärkeää käsitellä seksuaalisuutta laaja-alaisena ihmisen voimavarana. Perinteinen seksuaalikasvatus, jossa painottuvat riskit ja ongelmat, kuten sukupuolitaudit ja ei-toivotut raskaudet, on lähestymistavaltaan liian suppea. Samalla se on usein lasten ja nuorten mielestä pelottavaa. Tällainen lähestymistapa ei myöskään tarjoa riittävän laaja-alaisia elämäntaitoja ja tietoja, joita nuoret tarvitsevat käsitelläkseen seksuaalisuuteen liittyviä asioita tyydyttävällä ja vastuullisella tavalla.

Seksuaalikasvatus ei rajoitu vain koululuokkaan tai oppituntien viralliseen sisältöön. Aikuinen kasvattaa omalla esimerkillään niin hyvässä kuin pahassa. Silmien sulkeminen häirinnältä tai vaikkapa opettajan vaikeaksi kokeman asian sivuuttaminen opetuksessa ovat myös kannanottoja siitä, millaista seksuaalisuutta ja sukupuolta nuorten odotetaan tai sallitaan rakentavan. Ympäristöllä voi olla merkittävä vaikutus siihen, millaisia mahdollisuuksia nuorella on tunnistaa ja hyväksyä oma seksuaalisuutensa. Oman seksuaalisuuden tiedostaminen ja hyväksyminen on keskeisessä roolissa oman identiteetin rakentamisessa seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta.

Seksi myy

12–15-vuotiaat nuoret:

- + **opettava erottamaan ”tosielämän” seksuaalisuus mediassa esitetystä seksuaalisuudesta**
- + **opettava hankkimaan medialukutaito ja suhtautumaan oikein pornografiaan**

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO 2010)

Seksiä käsitteleviä viestejä on tarjolla enemmän kuin koskaan, ja niillä on usein myös suuri huomioarvo. Virallisten ja epävirallisten lähteiden kilpailu seksuaalisuuden määrittelyvallasta on vain kiihtynyt. Seksi myy musiikkivideoissa, tosi-tv-ohjelmissa, lööpeissä, kadunvarsien mainoksissa. Suuri osa lasten ja nuorten kohtaamasta seksistä käsittelevästä materiaalista ei ole opettavaista tai asiallista. Hyvän tiedon erottaminen huonosta on usein vaikeaa ilman kriittistä ymmärrystä ja aikuisen tukea. Monipuolisen ja asiallisen tiedon tarve onkin informaatiotulvan myötä korostunut entisestään.

Netti tuo myös kovan pornon lasten ja nuorten ulottuville. Nuoret ovat uteliaita nettiseikkailijoita, mutta he törmäävät pornoon myös vastentahtoisesti. Suorasukainen audiovisuaalinen nettiporno ei jätä tilaa nuoren mielikuvitukselle, saati ota huomioon nuoren kehittymättömyyttä. Pornon yksi keskeinen ongelma on se, että se ei ylevöitä ihmistä, vaan tyypistää tämän suorittavaan seksuaalisuuteen. Pornon esitystyylien on jopa nähty muodostuneen vallitsevaksi puhettavaksi seksuaalisuudesta tässä ajassa.

Osa nuorista jää pornoon koukkuun. Riippuvuus pornosta voi vaikeuttaa kumppanin kohtaamista ja läsnäoloa seksuaalisessa kanssakäymisessä. Jos kiihottuminen käynnistää nuoren pään sisällä automaattisesti pornoesityksen, hän ei ehkä ole enää riittävästi läsnä tilanteessa, mikä vaikeuttaa omien ja toisen rajojen huomioonottamista.

Porno voi luoda nuorelle suhteettomia seksiin ja seksuaalisuuteen liittyviä paineita sekä asettaa kohtuuttomia odotuksia itseä ja kumppania kohtaan. Erityisesti tyttöihin porno näyttää kohdistavan paineita. Miltä vartalon on näytettävä, onko käyttäytyvä pornosta opitun mallin mukaisesti, mihin tarvitsee suostua ja kuinka monen kanssa. Vaikka pojat usein kiistävät pornon aiheuttavan heille suoritus- tai ulkonäköpaineita, on poikien havaittu hakevan pornosta esimerkiksi vertailukohtaa oman peniksen riittävälle koolle.

Pohtikaa:

- *Mitä pornossa pidetään seksinä.*
- *Mikä on pornossa normaalia?*
- *Minkälainen on miehen ja naisen rooli pornomateriaalissa?*

Seksuaalioikeudet

12–15-vuotiaat nuoret:

- + opettava huomiomaan ja hyväksymään omat seksuaalioikeutensa ja muiden seksuaalioikeudet

15 vuotta täyttäneet nuoret:

- + kerrottava seksuaalioikeuksista ja niiden käyttämisestä, seksuaalioikeuksia koskevan tiedon hankkimisesta, seksuaalioikeuksien loukkaamisesta

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO 2010)

Seksuaalioikeudet ovat erottamaton osa perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia. Ne ovat oikeuksina luovuttamattomia ja yleismaailmallisia. Seksuaalioikeuksien toteutuminen edellyttää myös muiden ihmisoikeuksien kunnioitusta, kuten oikeutta sukupuolten tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen sekä laajempaa yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioitusta ilman pakkoa ja hyväksikäyttöä.

Väestöliitto on muokannut IPPF:n (Kansainvälinen Perhesuunnittelujärjestöjen Liitto) laatiman seksuaalioikeuksien julistuksen pohjalta nuoria koskevan seksuaalioikeuksien julistuksen. Tämä noudattelee myös Maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmää seksuaalioikeuksista (2002).

Nuorten seksuaalioikeudet (Väestöliitto)

Kaikilla maailman nuorilla on sukupuolesta, ihonväristä, seksuaalisesta suuntauksesta tai terveydentilasta riippumatta seksuaalisina olentoina seuraavat oikeudet:

- 1. Oikeus elämään, oikeus olla oma itsensä, tehdä itsenäisiä päätöksiä, ilmaista mielipiteensä.*
- 2. Nuorella on oikeus nauttia omasta kehostaan ja seksuaalisuudestaan.*
- 3. Nuorilla ja lapsilla on oltava vapaus uskonnollisten tekstien, uskomusten, aatteiden ja perinteiden rajoittavista tulkinnoista tai omaan kehoon puuttuvista loukkauksista seksuaalisissa asioissa. Hänellä on myös oikeus noudattaa uskontoaan omalla tavallaan.*
- 4. Kukaan ei saa kiusata, syrjiä tai loukata nuorta hänen sukupuolensa, seksuaalisten erityispiirteidensä, kehittyneisyytensä tai kehittymättömyytensä vuoksi.*
- 5. Nuorta ei saa haukkua hänen seksuaalisuuttaan loukkaavasti (esim. huoraksi tai homoksi) eikä ahdistella seksuaalisesti.*
- 6. Nuorella on aina oikeus sanoa mielipiteensä kun hänen seksuaalisuutensa liittyvistä asioista keskustellaan tai niistä päätetään.*
- 7. Oikeus nauttia seksuaalisuudesta, olla turvassa, valita vapaasti haluaako avioitua tai pysyä naimattomana sekä oikeus perhesuunnitteluun.*
- 8. Jokaisella nuorella tulee olla oikeus seksuaaliseen suuntautumisen mukaiseen tyydyttävään seksuaalisuuteen ja sukupuolielämään, kunhan ei vahingoita eikä alisteta ketään toista.*
- 9. Jokaisen täytyy saada rauhassa päättää itse haluaako olla seksuaalisesti aktiivinen vai ei.*
- 10. Nuorella on oikeus osoittaa seksuaalista halukkuutta ja oikeus peräytyä ja kieltäytyä missä tahansa seksuaalisen tapahtuman vaiheessa.*
- 11. Nuorella on oikeus saada riittävästi tietoa ja välineitä ehkäistäkseen suunnittelemattomia raskauksia, oikeus ajoissa ja oikein tehtyyn raskauden keskeytykseen ja oikeus myös jatkaa raskauttaan ja saada tällöin kaikki tarpeellinen tuki.*

12. *Oikeus tietoon seksuaalisuudesta, ehkäisymenetelmistä, sukupuoli-taudeista ja HIV:stä, ja omista oikeuksistaan.*
13. *Aikuisten tulee kertoa nuorille seksiin liittyvistä riskeistä sekä niistä menetelmistä, joilla riskejä voidaan välttää. Nuorelle tulee tarjota myös tieto seksuaalisuuden luonnollisuudesta ja keinoista, joilla seksuaalista tyydytystä, onnellisuutta ja tasapainoa voi turvallisesti kokea. Nuorille tarjotun tiedon tulee olla muodossa jonka he ymmärtävät.*
14. *Neuvontaa ja ehkäisyvälineitä sekä seksuaaliterveydenhoitoon tarkoitettuja lääkkeitä tulee olla nuorten saatavilla heille mahdollisissa paikoissa, mahdolliseen aikaan ja mahdollisella hinnalla.*
15. *Aikuisilla on velvollisuus tiedottaa nuorille heidän seksuaalisista oikeuksistaan, jotta he ymmärtävät vaatia niitä ja suojella itseään.*
16. *Oikeus suojella itseään ja tulla suojelluksi suunnittelematomilta raskauksilta, sukupuolitaudeilta ja HIV:ltä sekä seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Yhdenkään nuoren terveys ei saa vaarantua seksuaalisuuden vuoksi.*
17. *Ketään ei saa painostaa suojaamattomaan seksiin. Aikuisten on järjestettävä nuorille riittävästi neuvontaa ja tiedotettava siitä.*
18. *Aikuisten on määrätietoisesti taisteltava vastaan häiriintyneiden yksilöiden halua käyttää nuoria tai lapsia seksuaalisesti hyväkseen.*
19. *Oikeus seksuaaliterveydenhuoltoon, joka on luottamuksellista, korkeatasoista, ja johon nuorilla on varaa ja jota annetaan molempipuolisella kunnioituksella. Nuorella on oikeus nopeasti saatavilla oleviin seksuaaliterveydenhuollon palveluihin, joissa heitä hoitavat nuoria kunnioittavat ja heidän kanssaan yhteistyöhön kykenevät aikuiset. Seksuaaliterveydenhuollon palvelujen tulee lähteä nuoren tarpeista, eikä sukuelinten tutkimus tai hoito koskaan saa olla kivulias tai loukkaava, vaan tarvittaessa on käytettävä riittävää kivunlievitystä. Palvelujen on oltava luottamuksellisia, niin ettei kukaan ulkopuolinen saa tietoonsa nuoren käynnin syytä. Nuorille tarjotut seksuaaliterveydenhuollon palvelujen tulee olla alueellisesti ja laadullisesti tasa-arvoisia.*
20. *Oikeus osallistua ohjelmien suunnitteluun nuorille nuorten kanssa, ja oikeus vaikuttaa nuoria koskeviin päätöksiin. Nuorilla tulee olla todellinen mahdollisuus vaikuttaa heitä koskeviin suunnitelmiin ja päätöksiin seksuaali- ja lisääntymisterveysasioissa, sekä oikeus olla mukana suunnittelemassa nuorten seksuaaliterveyden palveluja.*

Oikeus yksityisyyteen

Oikeus yksityisyyteen ja nuoren omien rajojen vahvistaminen on otettava huomioon myös oppitunnilla seksuaalisuuden käsittelyssä. Seksuaalikasvatuksen tulee olla lapsen ikä- ja kehitystasoon sopivaa (ks. WHO:n seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa). Vaikka biologinen kypsyminenprosessi on aikaistunut, ei tästä seuraa, että lapset ja nuoret olisivat henkisesti kypsempinä kuin aiemmin. Lapsen omaa kehitystä on suojeltava, eikä lasta saa altistaa esimerkiksi pornografisen materiaalin katsomiselle tai käsittelylle. Se, että seksuaalisuus on keskeisesti esillä tiedotusvälineissä ja nuorisokulttuurissa, on omiaan lisäämään seksuaalikasvatuksen sekä kriittisen medialukutaidon harjaannuttamisen tarvetta.

Nuorten seksuaalisuus poikkeaa monelta osin aikuisten seksuaalisuudesta, ja aikuisiän kokemukset antavat varsin erilaisen näkökulman seksuaalisten merkitysten tulkitsemiselle. On tärkeää, että aikuinen osaa omaksua seksuaalikasvatuksessa nuoren näkökulman seksuaalisuuteen. Tällöin opetus on myös todennäköisemmin merkityksellistä ja mielekästä nuorelle itselleen.

Oppilaan, mutta myös opettajan rajojen kunnioittamisen vuoksi on tärkeää, että seksuaalisuutta käsitellään luokahuoneessa yleisellä tasolla. Oppilaan henkilökohtaisten asioiden tai kokemusten julkinen käsittely altistaa hänet kiusaamiselle ja häirinnälle. Luokahuoneeseen sopimattomia asioita kertomalla toiset nuoret joutuvat kuulemaan asioita, jotka ylittävät heidän rajojaan. Jos nuori haluaa keskustella henkilökohtaisista asioistaan, hänet ohjataan jatkamaan aiheesta esimerkiksi tunnin jälkeen kahden kesken. Jos nuorella on haasteellisempi ongelma, häntä ei saa jättää asian kanssa yksin, vaan nuori ohjataan saamaan apua esimerkiksi terveydenhoitajalta tai kuraattorilta.

Kaikilla nuorilla ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia omaan fyysiseen tilaan ja omaan aikaan. Vammainen nuori voi olla riippuvainen toisen avusta ja huolenpidosta, mikä usein rajoittaa hänen mahdollisuuksiaan yksityisyyteen. Mitä vaikeampi vamma on, sitä enemmän se yleensä rajoittaa toimintakykyä. Esimerkiksi avun tarve intiimihygienian hoitoon voi vaikeuttaa omien rajojen hahmottamista. Vammaisen nuoren voi siten olla vaikeampi pitää puoliaan ja kieltäytyä häneen kohdistuvista ei-toivotuista kosketuksista ja teoista. On tärkeää tiedostaa, että vammaisuus ei itsessään suojaa nuorta seksuaaliselta häirinnältä tai hyväksikäytöltä – tutkimusten mukaan sitä voidaan pitää jopa kaltointohtelulle altistavana tekijänä.

Seksuaalikasvatuksella voidaan lisätä myös vammaisten nuorten itseyttä ja itsensä hyväksymistä seksuaalisina olentoina. Seksuaalisuudesta ja seksuaalioikeuksista puhuminen lisää vammaisten ihmisten mahdollisuuksia tehdä seksuaalisuuttaan koskevia valintoja. Hoivan ja tuen tarpeen vuoksi vammaiset ihmiset saatetaan nähdä ikuisina lapsina, eikä heidän seksuaalisia tarpeita tunnusteta. (Henttonen 2011.)

Joskus seksuaalisuuteen liittyvien teemojen käsittely on helpompi aloittaa eriytetyissä poika- ja tyttöryhmissä. Tämä voi helpottaa myös nuoren ja hänen vanhempiansa suostumista tällaisiin tunteihin. On myös mahdollista, että joissakin kulttuureissa opettajan sukupuolella voi olla korostunut merkitys keskusteltaessa seksuaalisuuteen liittyvistä asioista.

Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen monimuotoisuus

Aikuisten on luotava avoimuuden ilmapiiri, joka sallii nuoren olla oma itsensä. Nuori voi tulla jo varhain tietoiseksi omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan, mutta oman seksuaalisen identiteetin löytäminen voi olla myös koko elämän kestävä matka. Nuoren itsemäärittelyä ja yksityisyyttä on aina kunnioitettava. Myös esimerkiksi transnuoren seksuaalinen suuntautuminen on aina hänen itsensä määriteltävissä. Nuoren ei tarvitse mahtua tai sopeutua valmiisiin kategorioihin, eikä hän ole selityselvöllinen koskaan tai kenellekään seksuaaliseen identiteettiinsä liittyvistä asioista.

Vaikka seksuaalisesta suuntautumisesta usein puhutaan vähemmistöihin liittyvässä yhteydessä, on hyvä nostaa nuorten kanssa keskusteluun myös heteroseksuaalisuus yhtenä seksuaalisen suuntautumisen muotona. Tällöin voidaan purkaa ajattelutapaa heteroseksuaalisuuden itsestäänselvydestä ja ensisijaisuudesta. On myös tärkeää, että opettaja ei oleta nuorten puolesta, mitkä asiat kiinnostavat heteroita tai homoja tai mitkä asiat ovat heille merkityksettömiä.

Ympäristö vaikuttaa siihen, kokeeko nuori turvalliseksi olla oma itsensä ja oppiiko hän hyväksymään itsensä. Tutkimusten mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kohtaavat kouluissa monenlaista syrjintää. Epäily homoseksuaalisuudesta tai kaapista tuleminen voi aiheuttaa kiusaamista, häirintää ja torjuntaa. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret kokevat kuitenkin vaikeimmaksi asiaksi lähes täydellisen ohittamisen ja huomiotta jättämisen opetuksessa, oppimateriaaleissa ja koulukäytännöissä.

Ruotsalaisen Hon hen han -tutkimuksen mukaan LHBT-nuorten (lesbo, homo, bi, trans) hyvinvointi on heikompi koko ikäryhmään verrattuna. Homoseksuaalisuus tai transsukupuolisuus ei itsessään ole riskitekijä, mutta syrjivät asenteet, tuen puute ja kokemus omasta näkymättömyydestä lisäävät nuorten pahoinvointia.

LHBT-nuoret kokivat kyselyn mukaan terveytensä ja henkisen hyvinvointinsa huonommaksi verrattuna koko ikäryhmään, ja alkoholin, tupakan ja huumeiden käyttö oli yleisempää. LHBT-nuoriin kohdistui muita nuoria useammin loukkaavaa käytöstä sekä väkivaltaa tai sen uhkaa. He kokivat useammin turvattomuuden tunnetta, emotionaalisen tuen ja luottamuksen puutetta. LHBT-nuorilla, mutta myös seksuaalisesta suuntautumisestaan epävarmoilla nuorilla miehillä, oli koko

väestöä useammin itsetuhoisia ajatuksia. Hälyttävin tilanne näyttäisi olevan sukupuoli- vähemmistöihin kuuluvilla nuorilla: 16–29-vuotiaista transihmisistä 65 % oli harkinnut itsemurhaa ja 27 % oli yrittänyt sitä.

On tärkeää, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä ei käsitellä opetuksessa luokkahuoneen ulkopuolisena ryhmänä. Nämä vähemmistöt ovat todennäköisesti edustettuna jokaisessa luokassa tai oppilaiden läheisissä. Myös heillä on oikeus tulla kohdatuksi kunnioittavasti ja saada asiallista tietoa. Opetusmenetelmällisillä keinoilla, esimerkiksi valitsemalla oppitunnille tehtäviä, joiden esimerkit eivät ole sukupuoli- tai heteronormatiivisia, opettaja voi tukea sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen monimuotoisuuden käsittelyä.

Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus on tärkeä saada salli- tuksi ja luonnolliseksi osaksi koulun arkea ja normaaleja oppitunteja. Tällöin voidaan aidosti lähteä rakentamaan ihmisten välistä yhdenvertaisuutta, ei vain vähemmistöi- hin kohdistuvaa suvaitsevaisuutta. Moninaisuuden luonteva käsittely päivittäisen opetuksen yhteydessä on myös omiaan vähentämään homottelua ja muiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvien haukkumasanojen käyttöä.

Havaitse positiivisen erityiskohtelun tarve! Sukupuolitetut tilat, kuten wc:t tai pukutilat, voivat olla transnuorelle ylitsepääsemätön ongelma, jos hän ei saa asiassa aikuisen tukea. Erityisjärjestelyillä voidaan olennaisesti lisätä nuoren kokemaa henkistä ja fyysistä turvallisuutta ja vahvistaa hänen oikeuttaan itsemäärättyyn.

Minä seksuaalikasvattajana

Seksuaalikasvatusta antavan opettajan on tärkeä pohtia ja tiedostaa omia seksuaali- suuteen liittyviä asenteitaan ja kipupisteitään. Tällöin opettaja ymmärtää parem- min myös sitä, mihin hänen omat seksuaalisuuteen liittyvät opetukselliset ja kas- vatukselliset ratkaisunsa perustuvat. Esimerkillään, sanavalinnoillaan ja reagoinnil- laan opettaja viestii nuorille, miten seksuaalisuuteen liittyviin asioihin tulisi suhtau- tua. Seksuaalikasvatuksen mahdollisuudet nuorten vahvistamiseen vaarantuvat, jos opettaja siirtää omaa taakkaansa seuraavalle sukupolvelle. Opettajalla, joka on tie- toinen itsestään seksuaalisena olentona, on paremmat edellytykset seksuaalisuuden käsittelyyn aidon positiivisella, arvostavalla ja kohtaavalla tavalla. Omien normien havaitseminen antaa myös työkaluja käsitellä kriittisesti laajemmin yhteiskunnas- sa seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liitettäviä normeja.

LÄHTEET

- Bildjuschkin, Katriina & Ruuhilahti, Susanna (toim.) (2010) Selkee! Turku: Turun kaupunki sosiaali- ja terveystoimi. <http://www.turku.fi/Public/download.aspx?ID=120519&GUID={EB47A746-42EB-4B26-8388-99D02303CDC3}> (tarkastettu 28.3.2012)
- Brusila, Pirkko; Hyvärinen, Salla; Kallio, Maarit; Porras, Kirsi & Sandberg, Tarja (2009) Eikö se kuulu kenellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Helsinki: Väestöliitto.
- Henttonen, Pia (2011) Oikeus elämään, vapauteen, turvallisuuteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen. Teoksessa Korhonen, Elina; Mäkinen Inka (toim.) Ilman esteitä. Vammaisten seksuaalioikeudet ja kehitys. Helsinki: Väestöliitto. <http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/1191805/IlmanEsteitä-+vammaisten+seksuaalioikeudet+ja+kehitys.pdf> (tarkastettu 27.3.2012)
- Homo-, lesbo- ja bi-nuorten vanhemmille. Setä. http://www.seta.fi/doc/materiaali/Microsoft_Word_-_Hlb-nuorten_vanhemmille.pdf (tarkastettu 28.3.2012)
- Hon hen han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner (2010) Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. http://www.ungdomsstyrelsen.se/ad2/user_documents/HON_HEN_HAN.pdf (tarkastettu 29.3.2012)
- Korhonen, Elina (2011) Oikeus yksityisyyteen, teoksessa Korhonen, Elina; Mäkinen Inka (toim.) Ilman esteitä. Vammaisten seksuaalioikeudet ja kehitys. Helsinki: Väestöliitto. <http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/1191805/IlmanEsteitä-+vammaisten+seksuaalioikeudet+ja+kehitys.pdf> (tarkastettu 27.3.2012)
- Maailman terveysjärjestön (WHO) seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa (2010). <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246> (tarkastettu 27.3.2012)
- Moninaisuus mahtuu kouluun. Setä. http://www.seta.fi/doc/materiaali/Microsoft_Word_-_Moninaisuus.pdf (tarkastettu 28.3.2012)
- Muu, mikä? sukupuolivähemmistönuorten visio 2020. (2010) Transtukupiste. <http://www.transtukupiste.fi/doc/muumika-2painos-nettiin.pdf> (tarkastettu 5.2.2012)
- Poijärvi, Mira: Nuorten seksuaaliterveys – yhteinen asia (esitys, kouluterveyspäivät 2011)
- Huotari, Kari; Törmä, Sinikka; Tuokkola, Kati (2011) Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla - erityistarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa. Syrjintäselvitys 2010. Helsinki: sisäasiainministeriö. [http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/1AA49B8E42CF8A85C2257854002B7550/\\$file/112011.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/1AA49B8E42CF8A85C2257854002B7550/$file/112011.pdf) (tarkastettu 27.3.2012)
- WHO (2006). Defining sexual health. Report of a technical consultation on sexual health, 28–31 January 2002. Geneva. http://www.who.int/reproductivehealth/topics/gender_rights/defining_sexual_health.pdf (tarkastettu 27.3.2012)
- <http://www.ihmisoiikeudet.net> (tarkastettu 27.9.2011)

HARJOITUKSET osioon seksuaalisuus

1

Harjoitus 1. Asennejana. (Fredri, Setlementtinuorten liitto)

Seisokaa rivissä. Opettaja tai ohjaaja esittää joukon väittämiä. Jos olette samaa mieltä väittämien kanssa, ottakaa askel eteenpäin ja vaihtakaa paikkaa toisen askeleen ottaneen kanssa. Jos kukaan muu ei ota askelta eteenpäin, palatkaa omalle paikallenne.

- Olen ymmärtänyt äskeisen ohjeen.
- Koulu on aina kivaa.
- Jos opettajani olisi homo-/heteroseksuaali, haluaisin hänen kertovan sen avoimesti.
- Homous tarttuu.
- Rehtorina voi toimia ihminen, joka on käynyt läpi sukupuolienkorjausprosessin.
- Homovitsit rentouttavat tunnelmaa.
- Naisparin lapsilla on yhtä hyvät kasvuedellytykset kuin heteroparin lapsilla.
- Ei ole väliä, onko ystäväni homo, lesbo tai hetero.
- Jos isäni olisi transvestiitti, hyväksyisin asian.
- Tiedän, mistä heteroseksuaalisuus johtuu.
- Olen ihana.

Keskustelkaa siitä, mitä avoin seksuaalisesta suuntautumista kertominen oikeasti tarkoittaa. Onko se tiedottamista: ”Kuulkaat, olenkin hetero/homo/mikälie”, vai itsestään kertomista: ”Olimme hiihtolomalla vaimoni kanssa Roomassa, ja tiedättekö, mitä me siellä näimme?”

2

Harjoitus 2. (Friidu, YK-liitto)

Tutkikaa seksuaalioikeuksia. Onko niissä mielestänne jotain yllättävää? Pohtikaa, miksi ihmisoikeuksia on ollut tarpeellista tarkastella seksuaalisuuden näkökulmasta.

- a. Muuttakaa seksuaalioikeudet selkeiksi toimintaohjeiksi. Käyttäkää halutessanne nuorten puhekieltä.
- b. Valitkaa ryhmissä yksi oikeus, ja keksikää konkreettinen tilanne nuorten elämässä, jossa kyseinen oikeus toteutuu tai on vaarassa tulla rikotuksi.

3

Harjoitus 3. (Friidu, YK-liitto)

Miten seksi ja seksuaalisuus eroavat toisistaan? Miten tunteet, kuten ihastuminen ja rakastuminen, ovat osa seksuaalisuutta?

- a. Miten seksistä tulisi mielestänne kertoa koulussa? Kirjoittakaa ryhmissä napakat ohjeet opettajalle. Mitä, milloin ja miten?
- b. Määritelläkää ryhmissä, mitä seuraavat sanat merkitsevät: Seksuaalisuus? Moninaisuus? Ihastuminen? Rakastuminen? Rakkaus? Seksuaalinen moninaisuus? Seksi? Rakastelu? Yhdyntä? Seurustelu? Parisuhde? Sukupuolisuus? Nainen? Mies? Identiteetti?

Harjoitus 4. Ota kantaa! (Selkenevääl-hanke)

- ▶ Tee numerot erillisille lapuille 1, 2, 3, 4 ja 5. Aseta isokoin välein laput lattialle.
- ▶ Pyydä oppilaita seisomaan väitteen kuultuaan jollekin numerolle. 5 tarkoittaa, että on täysin samaa mieltä väitteen kanssa, ja 1 taas, ettei ole väitteen kanssa lainkaan samaa mieltä.
- ▶ Pyydä sen jälkeen, että samalla lapulla olevat miettivät yhteisesti perustelun, miksi he seisovat kyseisellä numerolla. Yksi esittää perustelun.
 1. Seksi ja rakkaus kuuluvat yhteen.
 2. Naiset ja miehet haluavat seksistä samoja asioita.
 3. Porno on hyvää seksivalistusta.
 4. Seksikkäisiin vaatteisiin saa pukeutua kuka tahansa.
 5. Seksistä ei pitäisi puhua kumppanin kanssa.
 6. Seksistä puhutaan liikaa mediassa.
 7. Miehen pitää osata kuin luonnostaan seksitaidot.
 8. Jos alkaa suudella ja hyväillä toista, on suostuttava seksiin loppuun asti.
 9. Toisen haluttomuutta tai osallistumattomuutta seksiin ei välttämättä huomaa.

Harjoitus 5. (Amnesty, ihmisoikeudet.net)

Ihmisoikeudet ovat jokaisen perusoikeuksia ja liittyvät jokapäiväiseen elämäämme. Millaisissa arkipäivän tilanteissa kohtaamme ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä?

Tehtävä: Pienryhmissä toteutettavaksi. Näytelkää saamanne oikeus niin, ettette sano oikeutta sellaisenaan ääneen. Muiden pitää arvata, mistä oikeudesta on kyse.

Materiaali: Jokaiselle ryhmälle jaetaan oikeudet paperilla. Jokainen ryhmä näyttölee yhden oikeuden.

Oikeudet esim.:

- Jokaisella on oikeus olla oma itsensä.
- Jokaisella on oikeus päättää omasta kehostaan ja seksuaalisuudestaan.
- Jokaisella on oikeus tuntea omia tunteita.
- Ketään ei saa kohdella alentavasti, esim. haukkua homoksi tai huoraksi.
- Ketään ei saa ahdistella fyysisesti tai psyykkisesti.

6

Harjoitus 6. Sinulla on oikeus tulla kohdelluksi oikeudenmukaisesti -harjoitus. (muokattu, För mer rättvisa, Folkhälsan)

Opiskelijat tutustuvat lapsen oikeuksien sopimuksen artiklaan 2 ja keskustelevat sen herättämistä ajatuksista sekä siitä, onko kysymys merkityksellinen omassa koulussa. Opiskelijat valitsevat oman koulun kannalta merkityksellisen teeman. Esimerkiksi voidaan katsoa video seksuaalivähemmistöjen oikeuksista ja keskustella sen herättämistä ajatuksista sekä oman koulun tilanteesta kyseiseen teemaan liittyen. Esimerkkikysymyksiä: Mikä koetaan normaaliksi? Millainen pitää olla, jos haluaa olla normaali? Harjoitus lopetetaan listaamalla asioita, joita voi tehdä, jotta normaalin ja epänormaalin ajatuksesta päästäisiin.

7

Harjoitus 7. Mitä on seksi? (Selkenevää!-hanke)

Pyydä oppilaita kirjoittamaan taululle kaikki asiat, joita heille tulee sanasta seksi mieleen. Ei ole oikeita tai väriä vastauksia.

- ▶ Pohtikaa, voiko seksiä olla yksin?
- ▶ Ovatko seksiä muutkin asiat kuin yhdyntä?
- ▶ Mikä seksissä on normaalia ja luonnollista? Miksi?
- ▶ Rakkaus ja seksi. Millaisia ajatuksia sanat herättävät?
- ▶ Milloin seksistä tulee hyvää?
- ▶ Haluavatko miehet enemmän seksiä kuin naiset?
- ▶ Miksi nainen nähdään usein passiivisempänä, kun miestä pidetään aktiivisena seksin suhteen?
- ▶ Kummalle sukupuolelle seksi on tärkeämpää? Miksi?
- ▶ Miten monta kumppania nuorella voi olla ennen kuin maineen menettää tai häntä aletaan pitää "huorana" tai "jakiksena" tai "sankarina". Onko sukupuolella merkitystä asiassa?
- ▶ Millaisia seksisanoja käytetään. Millaisia viestejä sanat lähettävät? Tekevätkö ne heteroseksuaalisessa seksissä naisesta passiivisen kohteen ja miehestä suorittajan? Aiheuttavatko normitukset paineita tai epäilyksiä omasta normaaliudesta?

8

Harjoitus 8. Minun supersankarini.

(muokattu, För mer rättvisa, Folkhälsan)

Opiskelijat aloittavat pohtimalla, mitä yliluonnollisia kykyjä he haluaisivat itsellään koulussa olevan, millaisissa tilanteissa he tarvitsisivat ulkopuolisen apua, millaisiin tilanteisiin he eivät uskaltaisi puuttua itse, vaan toivoisivat jonkun muun tekevän niin jne. Sitten opiskelijat piirtävät paperille supersankarinsa, jolla tulee olla yksi syrjinnälle altistava ominaisuus, ja pohtivat, mitä yliluonnollisia kykyjä sankarilla on, milloin hän käyttää niitä ja millaista on hänen elämänsä. Opiskelijat voivat halutessaan esittää sankarinsa luokalle. Harjoitusta voidaan jatkaa niin, että opiskelijat valmistavat luonnollisen kokoiset supersankarit, jotka laitetaan esille esim. koulun seinälle. Viimeiseksi keskustelu siitä, mikä prosessissa on ollut mielenkiintoisinta jne.

Harjoitus 9. Paine-kattila. (Selkeneväi!-hanke)

Harjoituksessa käsitellään nuoren tunteita, ajatuksia, kokemuksia erilaisissa tilanteissa. Harjoituksen tarkoituksena on herättää pohtimaan, miten nuorta tulisi tukea ja voimauttaa tekemään itselle hyviä valintoja seksuaalisuudessaan ja toisaalta tarvittaessa irtaantumaan hyvinvointia estävistä ajatuksista. Harjoitus mahdollistaa myös nuorten erilaisten tarinoiden pohdinnan ja miettimisen.

Ohjeistus:

- ▶ *Jaa osallistujat kahteen riviin kasvot vastatusten. Näin muodostuu kuja, jota pitkin harjoituksen vetäjä pystyy kulkemaan.*
- ▶ *Kerro lähtötilanne osallistujille ja pyydä heitä miettimään ajatuksia, pu-ristuksia, tunteita, kysymyksiä, iloja, suruja, joita osallistujan mielessä saattaisi olla, jos hän olisi kohta kerrottavan tarinan henkilö. Tarkoituksena on, että osallistujat sanovat ajatuksiaan ääneen ohjaajan kulkiessa paine-kattilakujaa. Lauseet, sanat sanotaan ensimmäisessä persoonassa, kuin sanoja olisi tarinan hahmon henkilön ajatus. Sanotut lauseet saa sanoa uudestaan. Ohjaaja kävelee rivin päähän ja rivissä olevilla on mahdollisuus sanoa asioita lisää tai toistaa jo sanottu lause uudestaan, kun ohjaaja kävelee rivin takaisin alkuun.*
- ▶ *Ohjaajan päästyä perille ollaan hetki hiljaa, jonka jälkeen hän kysyy, miltä harjoitus tuntui, millaisia ajatuksia harjoitus herätti. Ohjaajan tehtävänä on asettaa kuulemansa mukaan kysymyksiä – kuuluiko puheissa nautintoa, kuka asiasta päätti, mitä ajatuksista seuraisi jne. tilanteen ja lauseiden mukaan.*
- ▶ *Kysy, miten nuorta voisi tilanteessa tukea. Voisiko tilannetta auttaa, jos yhteiskunnan normit olisivat löyhemmät?*
- ▶ *Mitä tapahtuisi, jos tarinoiden henkilöt kuuluisivat samaan tarinaan? Millaisia mielikuvia henkilöistä tällöin syntyy?*

TARINOITA:

- ➡ *15-vuotias tyttö tulee vastaanotolle hakemaan ehkäisytabletteja, koska pelkää tulevansa jätetyksi, jos ei harrasta seksiä poikakaverinsa kanssa.*
 - ▶ *Millaisia ajatuksia ja tunteita hänellä on, kun hän odottaa vuoroaan vastaanotolla.*
- ➡ *15-vuotias poika päättää menettää poikuutensa ennen kuin täyttää 16. Hän on kyllästynyt siihen, että häntä pidetään sääli-työnä, koska hänellä ei ole seksikokemuksia, joita muilla kavereilla on jo vaikka kuinka paljon.*
 - ▶ *Millaisia ajatuksia hänellä on, kun hän päättää päästä eroon poikuudesta viikonlopun aikana, sama se kenen kanssa.*

- ➔ Kaksi 16-vuotiasta tyttöä harrastaa keskenään seksiä, kun tytön vanhempi astuu sisään huoneeseen. Vanhempi alkaa huutaa ja paistaa oven kiinni.
- ▶ *Millaisia ajatuksia vanhemman tyttärellä on, kun he istuvat päiväliselle yhtä aikaa hetkeä myöhemmin.*

TARINOITA SAA KEKSIÄ LISÄÄ.

Harjoitus 10. Miksi seksitään? (Selkenevää!-hanke)

Tarkoituksena on pohtia, miksi ihmiset seksivät ja millaiset asiat ohjaavat valintoja, kun seksiin ryhtymistä mietitään.

- ▶ *Pyydä osallistujia listaamaan niin paljon syitä kuin he keksivät, miksi joku harrastaisi seksiä. Kirjaa kaikki asiat taululle tms. näkyville. Joskus harjoituksen tekoa voi helpottaa, kun ottaa käsittelyyn tytöt/naiset ja pojat/miehet eri aikaan.*
- ▶ *Kun kaikki vastaukset ovat näkyvissä, jaa osallistujat pieniin ryhmiin. Kullekin ryhmälle jaetaan paperia. Ryhmien tehtävänä on kirjata taululta ylös ”syy” kerrallaan paperille. Kun tämä on paperilla, ryhmän tehtävänä on miettiä, millaisia tuntemuksia tai seuraamuksia tästä syystä harrastaa seksiä saattaa seurata jälkikäteen. Tämän jälkeen tehtävänä on miettiä, voisiko tarpeen/syyn toteuttaa jollakin muulla tavalla. Miten tähän tapaan päästäisiin ja olisiko tapa parempi, miksi?*
- ▶ *Kun ryhmät ovat työskennelleet kysymysten parissa riittävän aikaa, kokoonnutaan jälleen yhteen. Ryhmien tuotokset käsitellään ja niistä keskustellaan. Pohtikaa, löytyikö erilaisia vastauksia samoihin kohtiin. Pohtikaa myös ajatuksia, joita harjoitus herätti. Heräsikö lisäksymyksiä?*

A	B	C
Syy/Tarve seksimiseen	Millaisia tunteita/seuraamuksia saattaa tulla jälkeenpäin	Miten muutoin voisi tyydyttää tarpeen/ vastata ”syyhyn” kuin seksillä

5

Sukupuolinen häirintä

12–15-vuotiaat nuoret:

- + opetettava puuttumaan epäoikeudenmukaisuuteen, syrjintään ja epätasa-arvoon
- + opetettava vastustamaan vertaispainetta

15 vuotta täyttäneet nuoret:

- + opetettava vastustamaan epäoikeudenmukaisuutta, lopettamaan itse halventavan kielen käyttäminen tai halventavien vitsien kertominen ja kieltämään muita käyttämästä halventavaa kieltä tai kertomasta halventavia vitsejä
- + opetettava puolustautumaan seksuaaliselta häirinnältä; puolustamaan itseään

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO, 2010)

Määritelmä

Sukupuolisessa häirinnässä on kyse yksipuolisesta ja ei-toivotusta huomiosta. Häirintä perustuu sukupuoleen, ja se saa kohteen tuntemaan itsensä noloksi, pelokkaaksi, loukkaantuneeksi tai vihaiseksi. (Aaltonen 2006; Varsa 1993.) Häirinnän määrittelyssä olennaista on huomion kohteen tulkinta tilanteesta, ei se, mikä tekijän tarkoitus tai uskomus on ollut. Sukupuoliseen häirintään voi siten syllistyä myös ajattelemattomuuttaan tai vahingossa. Häirinnällä on useita yhtymäkohtia kiusaamiseen, mutta toisin kuin kiusaamisessa, häirinnässä tekijä ei välttämättä pyri loukkaamaan tai olemaan tarkoituksellisen ilkeämielinen.

Sukupuolinen huomio muuttuu häirinnäksi tai ahdisteluksi, jos sitä jatketaan, vaikka kohteeksi joutunut ilmaisee pitävänsä sitä vastenmielisenä tai loukkaavana.

Sukupuolinen häirintä voi olla esimerkiksi vihjailevia eleitä tai ilmeitä, härskejä puheita, nimittelyä, kaksimielisiä vitsejä. Häirintää voi olla myös vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat huomautukset tai kysymykset, pornoaineiston esille asettaminen, seksuaalisesti värityneet kirjeet, puhelinsoitot tai sähköpostit. Häirintä voi olla myös fyysistä koskettelua, seksuaalisväritteisiä ehdotuksia tai vaatimuksia, ja siihen voi liittyä myös seksuaalista väkivaltaa, esimerkiksi raiskaus tai sen yritys. (Hallituksen esitys tasa-arvolain muuttamiseksi HE 90/1994.) Häirintään voi siten liittyä myös rikokseksi määriteltyjä tekoja, joista on aina tehtävä ilmoitus poliisille.

Sukupuolinen häirintä sisältää seksistisen, seksuaalisen ja homofobisen häirinnän (Aaltonen 2006).

- Seksistinen häirintä perustuu stereotypioihin ja kategorisiin käsityksiin sukupuoleen liittyvistä kyvyistä ja mieltymyksistä.
- Seksuaalinen häirintä sisältää sukupuolisuhteiden, seksuaalisten mieltymysten tai seksuaalikäyttäytymisen kommentoinnin.
- Homofobisen häirinnän perustana on homoseksuaalisuuteen liitetyt stereotyyppiä ja pelot.

Ks. tasa-arvolain määritelmä sukupuolisesta ja seksuaalisesta häirinnästä sukupuoleen perustuvan syrjinnän muotona (<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>)

Rakkaudesta se hevonenkin potkii?

Kuka tahansa voi joutua sukupuolisen häirinnän kohteeksi. Sukupuoli, ulkonäkö, ikä, etninen tausta tai mikään muukaan muuttuja ei tätä määritä. Häirinnän kokemuksia ja tekoja peilataan kuitenkin ympäröivän yhteiskunnan asenneilmapiiriin. Sukupuolinen häirintä kytkeytyy kiinteästi sukupuolistereotypioihin ja seksuaalisuuteen liitettäviin normeihin sekä laajemmin sukupuolten tasa-arvon tilaan yhteiskunnassa. Sukupuolella on keskeinen merkitys määriteltäessä, millainen käytös nähdään häirinnäksi. Sukupuolesta riippuen samat teot saattavat saada kokemuksena jopa kokonaan eri merkityksen.

Tyttöjen kokema sukupuolinen häirintä vaikuttaa olevan ilmiönä laaja-alaisempi kuin poikien kokema. Varsinkin tytöt kohtaavat arjessaan ruumiin muotojen arviointia, kähmintää, koskettelua, seksuaalimoraalin kyseenalaistamista, seksiehdotuksia, lähentelyä ja käyttäytymisen asiatonta kommentointia. (Aaltonen 2006.)

Erytisesti nuoret naiset kokevat sukupuolista häirintää. Yleisimmin seksuaalista häirintää toisen sukupuolen taholta kokevat 15–34-vuotiaat naiset, joista 54 % (samanikäisistä miehistä 19 %) on joutunut seksuaalisen häirinnän kohteeksi kahden viime vuoden aikana. (Tasa-arvobarometri 2008, kyselyn alaikäraja 15 vuotta.)

Varsinkin poikien kokema fyysinen häirintä näyttäisi olevan selvästi harvinaisempaa kuin tyttöillä. Uimahalli erottuu kuitenkin poikiin kohdistuvan häirinnän tilana. (Aaltonen 2006.)

36 % seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista on joutunut koulu-urallaan kiusatuksi seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolivähemmistöön kuulumisensa vuoksi. Eniten kiusaamista olivat kokeneet sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret. Kiusaajat olivat yleensä toisia oppilaita. Kouluhenkilökunnan taholta koettiin kiusaamisen hiljaista hyväksyntää, mutta myös kiusaamista. (Huotari et al. 2011.)

Seksuaalista häirintää voi kokea samaa tai toista sukupuolta olevan henkilön taholta. Yleisempää kuitenkin on toisen sukupuolen taholta tuleva seksuaalinen häirintä. Samaa sukupuolta oleva henkilö oli häiritsijänä kolmessa prosentissa tapauksista sekä naisten että miesten kohdalla. (Tasa-arvobarometri 2008.)

Sukupuolista häirintää on neutralisoitu arkipäiväisillä lausahduksilla, kuten ”rakkaudesta se hevonenkin potkii” ja ”pojat ovat poikia”. Sanonnat ovat harmittoman tuntuisia, mutta niillä vähätellään häirintää. Jos häirintä esitetään neutraalina, ongelmattomana toimintana, häirintää kokenut ei saa tilaa kertoa asiasta. Tällöin nuorelle ei anneta oikeutta loukkaantua häneen kohdistuvasta häirinnästä. (Aaltonen 2006.) Myös oppimateriaalit saattavat sisältää asenteita, jotka normalisoivat sukupuolista häirintää. Lainaus on yhdeksännen luokan äidinkielen kirjasta 2000-luvulta:

”Mikä suomalaisia naurattaa? Rivoja vitsejä kertovat enimmäkseen miehet, eikä niitä yleensä kerrota naisseurassa. Jos esimerkiksi työpaikalla naiset joutuvat kuuntelemaan heitä halventavia rivoja vitsejä, sitä voidaan pitää seksuaalisena häirintänä.

Rivot vitsit kuuluvat miesten ja poikaporukoiden kulttuuriin. Rivoissa vitseissä nainen on yleensä hölmön objektin asemassa, kuten suosituissa blondivitseissä. Yhteinen vitsinkerronta lujittaa miesten ryhmätunnetta ja helpottaa elämistä äitien, sisarten, naisopettajien, tyttöystävien ja vaimojen maailmassa.”

(Esimerkki äidinkielenkirjan tekstistä, tutkimuksesta Tainio & Teräs 2010.)

Nuorten kokemasta sukupuolisesta häirinnästä on tehty ongelmatonta selittämällä se osaksi nuorten seurustelukulttuuria, jossa [heteroseksuaalista] mielenkiintoa osoitetaan ”seksuaalisella kiusaamisella”. Tällöin pojan häiritsevä käyttäytyminen nähdään välittämisenä ja huomionosoituksena, joka kohdistuu mukaviin tai kivanäköisiin tyttöihin. (Aaltonen 2006.) Häirintä on kuitenkin ei-toivottua huomiota ja siihen liittyy usein vihamielinen ilmapiiri. Tekijä saattaa käyttää häirinnän useita eri muotoja: fyysisten rajojen rikkomista, kuten kourimista, kiinni painautumista, seksuaalissävyytteistä ivaamista, nolaamista, pornokuvien esille laittamista ja merkitsevää tuijottamista. Teot voivat täyttää rikoksen tunnusmerkistön. Kyseeseen voi tulla esimerkiksi lapsen seksuaalisesta hyväksikäyttö tai kunnianloukkaus.

Myös pojat kokevat sukupuolista häirintää. Miehenä olemiseen liitettävien stereotyyppien vuoksi poikien saatetaan olettaa automaattisesti pitävän kaikesta tyttöjen heihin kohdistamasta seksuaalisväritteisestä huomiosta ja sen saatetaan ajatella pelastavan pojan päivän. Häirintä voi olla myös yleisempää, sukupuoliroolin rikkomisen naurunalaiseksi tekemistä. Esimerkiksi pojille, jotka valitsevat tekstiilikäsityöt, saatetaan irvailla ja heitä saatetaan homotella. Poikaa voidaan myös kiusata feminiinisenä pidetyistä piirteistä, kuten pienikokoisuudesta, heiveröisyydestä tai kimeästä äänestä.

Vastuuttomat pojat ja järkevät tytöt?

Nuoret normalisoivat häirintää sukupuolten eroja korostavilla stereotyyppioilla. Nuoret näkevät poikien poikkeavan perustavanlaatuisesti tytöistä erityisesti murrosiässä luonteen, hormonien tai kovemman seksuaalivietin osalta. Tyttöjen on perinteisesti oletettu olevan järkeviä, vastuullisia ja kypsiä myös poikien puolesta. Samalla heidän on oletettu sietävän ja paimentavan vastuuttomia ja epäkypsiä poikia. Häirintään syyllistyvä tyttö sen sijaan määrittellään helposti väärällä tavalla seksuaaliseksi, rivoksi tai poikkeavaksi. (Aaltonen 2006.)

Omien rajojen kokeilu ja etsiminen kuuluu myös tytöille, mutta tälle ei aina löydy ymmärrystä kuten poikien kohdalla. Tyttöjen riskinottoa ja omien rajojen koettelua paheksutaan herkästi. Tytön joutuminen ahdistelun uhriksi nähdäänkin herkästi kalliina hintana, joka tytön täytyy irtiotostaan maksaa. (Honkatukia 2000.)

Nuoret syyllistävät erityisesti tyttöjä sukupuolisen ahdistelun kohteeksi joutumisesta. Tyttöjä syytetään esimerkiksi hyväntahtoisuudesta, ylireagoinnista, huumorin-

tajuttomuudesta tai asian liian vakavasti ottamisesta. Vastuu saatetaan siirtää tytölle sanomalla, että hän on antanut ahdistelun tapahtua. (Aaltonen 2006.)

Häirintää kokeneen nuoren oma toiminta saatetaan tulkita häirinnän kerjäämiseksi tai provosoinniksi. Tällöin häirinnän tekijä ja kohde näyttäytyvät tilanteessa tasavertaisina ja tapahtuneesta yhteisvastuullisina. Häirinnän kohteen aloitteellisuutta korostamalla häiritsijän toiminta saadaan näyttämään reagoinnilta toisen provosointiin. Tekijä voi tällöin jopa näyttäytyä harhaanjohdettuna osapuolena. On tärkeää tunnistaa, että myös häirinnän kohde on itsenäinen toimija, mutta tämä ei poista häirinnän kokemusta tai tekijän vastuuta häirinnästä. (Aaltonen 2006.)

Sukupuolinen häirintä näkyväksi

Suomessa sukupuolista häirintää on käsitelty työelämään ja hierarkkisiin suhteisiin liittyvänä syrjinnän muotona, jolloin nuorten kokema häirintä ja ahdistelu on jäänyt vähemmälle huomiolle. Koulukiusaamista koskevat tutkimukset ja hankkeet ovat käsitelleet melko ohuesti ilmiötä seksuaalisuuden ja sukupuolen näkökulmista. Esimerkiksi useat keskeiset koulukiusaamistutkimukset eivät ole lainkaan ottaneet huomioon sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvää kiusaamista. (Huotari et al. 2011; Lehtonen 2007.)

Sukupuoliseen häirintään liittyy kolme keskeistä piirrettä, jotka vaikuttavat ilmiön tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen:

- Sukupuolisessa häirinnässä on kysymys vallasta ja sen väärinkäytöstä. Häirinnällä vahvistetaan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä kaavamaisia käsityksiä ja asenteita. Ahdistelulla voidaan osoittaa kohteen alemmuutta sosiaalisessa arvojärjestyksessä.
- Sukupuolinen häirintä on prosessi. Yksittäinen tapahtuma voi ulkopuolisen mielestä olla vähäpätöinen, jos se irrotetaan tapahtumaketjusta. Sukupuolinen häirintä katoaa ilmiönä. Häirinnällä ei yleensä ole silminnäkyviä tai häirintää ei haluta nähdä.

Sukupuolinen häirintä on vahva vallan väärinkäytön muoto sosiaalisissa suhteissa. Nuoret peilaavatkin häirinnän kokemuksia oman sosiaalisen aseman rakentamiseen pitkällä aikajänteellä. Uhriksi tai kantelijaksi leimautumista halutaan varoa. (Aaltonen 2006.) Sitä minkä tytöt kokevat häirintänä, on pidetty usein koulussa poikien normaalina käyttäytymisenä. Kouluissa tapahtuva sukupuolinen häirintä on voinut alkaa jo alakoulun ensimmäisillä luokilla.

Miksi häirinnän kohde ei kerro asiasta?

- pelko oman tilanteen pahentumisesta, kostosta
- syyttää itseään tapahtuneesta
- pelko leimautumisesta kantelijaksi, uhriksi
- epäilee kokemustaan
- voimattomuus; kokemus, että mikään oma toiminta ei riitä lopettamaan häirintää
- ohittaminen; usko, että häirintä loppuu, jos sen jättää huomioimatta
- pyrkimys lopettaa häirintä muuttamalla omaa käytöstä tai pukeutumista
- häiritsijä uhkailee tai hyvittelee

Sukupuolinen häirintä on prosessi, jossa kielletyn ja sallitun raja on usein häilyvä. Se sisältää erityyppisiä väkivallan muotoja ja käyttäytymistä, joita ei välttämättä juridisesti pidetä rikoksena. Vaikka tapahtunutta ei voitaisikaan nimetä rikokseksi, on tärkeää, että häirinnän kokemus, uhkailu ja painostus tehdään näkyväksi. Sukupuolista häirintää voidaan tarkastella seksuaalisen väkivallan jatkumona. Kuten seksuaaliseen väkivaltaan myös sukupuoliseen häirintään liittyy uhria syyllistäviä käsityksiä sekä tapahtuneen vähättelyä ja kieltämistä. (Honkatukia 2000.)

Häirintä voi sisältää väkivaltaa, mutta sillä on yhtymäkohtia myös flirttailuun, mielihyvän ja vaaran tunteisiin sekä miellyttävän ja epämiellyttävän kokemuksiin. Häirintä aiheuttaa usein kokijassa häpeää, hämmennystä ja syyllisyyttä. Nuorten, erityisesti tyttöjen, on otettava häirintään jollain tapaa kantaa omassa elämässään: mitä missäkin tilanteessa tarvitsee sietää ja miten käsitellä häirintää ja tilanteita, jotka tuntuvat vaikeilta tai jopa sietämättömältä. (Aaltonen 2006.)

Flirttailun ja häirinnän eroa voi hahmottaa esimerkiksi näin:

- Onko huomio toivottua vai ei-toivottua?
- Onko huomio molemminpuolista vai yksipuolista?
- Voiko huomion kohde poistua tilanteesta tai kieltäytyä ja saada käyttäytymisen loppumaan?
- Onko huomio tai fyysisen kontakti miellyttävää?
- flirttailussa kontakti on miellyttävää molemmille
- häirinnässä huomio on loukkaavaa, uhkaavaa tai hämmentävää
- Millainen valtasuhde/voimatasapaino on osapuolten välillä?
- tekijän hierarkkinen tai sosiaalinen auktoriteettiasema voi vaikeuttaa häirinnän kohteen mahdollisuuksia kertoa kokemastaan
- esim. oppilas/opettaja, suosittu oppilas/yksinäinen oppilas, kiusaajien joukkovoima vs. häirinnän kohde

Iso Ei, pieni ei

Harjoitelkaa viestimään iso Ei ja pieni ei. Miltä ne näyttävät ja kuulostavat? Harjoitelkaa ison ja pienen ei:n ilmaisemista draaman keinoin kuvitteellisissa tilanteissa. Kiinnittäkää huomiota äänen kuuluvuuteen, selkeyteen ja uskottavuuteen. Keksikää mahdollisimman monta tapaa viestiä ”ei” ilman sanoja. Pohtikaa, millainen kehonkieli viestii päättäväisestä, jämäkästä ja vakuuttavasta kieltäytymisestä.

Millaisia tunteita ei:n vastaanottaminen herättää?

Kuinka helppoa tai vaikeaa on vastaanottaa iso tai pieni ei?

(Brusila et al. 2008.)

Olosuhteet vaikuttavat häirinnän tunnistamiseen

Sukupuolisen häirinnän kokemus on aina yksilöllinen ja olosuhteista riippuvainen. Teon loukkaavuuteen vaikuttaa se, kuka tekee ja millä tapaa sekä millainen tilanne ja ympäristö ovat. Myös häirintään reagoinnissa on otettava huomioon nuorten yksilöllisyys. On tärkeää kuulla, miten nuori itse koki asian ja millaisia tunteita se hänessä herätti. (Vilkkä 2011.)

Vaikka häirinnän kokemus on subjektiivinen, sillä on aina myös yhteisöllinen ulottuvuus. Häirinnän kohde joutuu arvioimaan, kuinka paljon hänellä on tilaa kertoa kokemastaan; kuinka luovallinen ja uskottava hänen kokemuksensa on muiden silmissä. Ympäristön reagoinnilla on keskeinen vaikutus myös siihen, miten paljon vastuuta tekijä joutuu ottamaan häirinnästä. (Aaltonen 2006.)

Usein toistuva häirintä saattaa leimata tilan, jolloin häirinnästä tulee luonnollinen osa tilassa vallitsevia pelisääntöjä. Häirintä aletaan mieltää tilaan kuuluvaksi, eikä siihen enää reagoida niin voimakkaasti kuin tilanteessa, jossa häirintää ei ole totuttu kohtaamaan. Nuoren saatetaan jopa ajatella hiljaisesti hyväksyneen häirinnän menemällä tällaiseen tilaan. Toisaalta usein kohdattava häirintä saattaa olla nuorelle helpommin ennakoitavaa, ja sen ohittaminen voi olla myös helpompaa (esimerkiksi humalahäirintä julkisessa tilassa viikonloppuiltoina). Tällöin nuoren voi olla helpompi myös ennakoida häirintätilanteen kehittymistä, arvioida uhkaavan tilanteen vakavuutta ja siitä selviytymiskeinoja. (Aaltonen 2006.)

Omassa arjessa tapahtuvaa sukupuolista häirintää ei useinkaan havaita. Mielikuvissa häirintä ”ulkoistetaan” tapahtuvaksi jossain muualla, joillekin muille, joidenkin toisten tekemänä. Häirintä mielletään tapahtuvaksi vain jollain tietyllä alueella (esimerkiksi tori, puisto tai kauppakeskus) tai häiritsijöiksi mielletään ulkomaalaiset tai

maahanmuuttajat. Julkisessa tilassa tapahtuva, tuntemattoman tekemä häirintä voi olla helpompi tunnistaa, ja siitä loukkaantuminen ja kertominen on usein luovallisempaa. Häirinnän ulkoistaminen ei lisää ymmärrystä ilmiöstä. Sen sijaan se ruokkii syrjiviä asenteita ja synnyttää pelon maantiedettä, jolloin nuoret alkavat rajata omaa elintilaansa. Syntyy julkisia paikkoja, joihin ei uskalla mennä, sekä pelottavia ihmisryhmiä, joita ennakkoluulojen perusteella väistetään tai vältetään.

Sukupuolisen häirinnän vaikutukset

Sukupuolinen häirintä vahingoittaa sen kohteeksi joutuvaa nuorta.

Häirintä satuttaa koko koulua. Opettajan on tärkeää olla tietoinen sukupuolisen häirinnän vaikutuksista, jotta hän voi havaita siihen mahdollisesti liittyvän oireilun. Jos opettaja ei tiedosta sukupuolisen häirinnän mahdollisuutta, hän saattaa rangaista häirinnän kohteeksi joutunutta nuorta, vaikka tämä on toimillaan yrittänyt vain suojata itseään häirinnältä.

Sukupuolinen häirintä vahingoittaa sen kohteeksi joutuvaa nuorta. Lieväkin häirintä haittaa yleensä sen kohteeksi joutuneen työkykyä ja keskittymistä esimerkiksi opetukseen. Häirintä on yleensä prosessinomaista, jolloin se on alituisesti läsnä myös häiritsijän arjessa. Tämä on omiaan vähentämään myös häiritsijän keskittymistä opiskeluun ja vähentää hänen työskentelymotivaatiotaan. Ympärillä olevat ihmiset aistivat herkästi häirinnän ilmapiirin, jolloin negatiiviset vaikutukset kertautuvat luokassa ja koulussa.

Mahdollisia sukupuolisen häirinnän seurauksia

(muokattu Reaching & teaching teens to stop violence)

Häirinnän kohde

- pelko, nöyryytys, ahdistus, epäluottamus muihin, käyttäytymisen tai pukeutumisen muutos
- fyysiset oireet (esim. päänsärky, vatsakipu), keskittymisvaikeudet, vaikeudet käydä koulua (poissaolot, välttely, valitsee kurseja, joissa häiritsijä ei ole), opintojen keskeytys, sosiaalisia ongelmia, viha, masennus, unettomuus, joukosta vetäytymistä, alkoholin/päihteiden käyttö, hermostuneisuutta

Häiritsijä

- kurinpidolliset toimenpiteet, jälki-istunto, erottaminen
- rikosoikeudelliset seuraamukset
- häpeä ja syyllisyys teon tultua ilmi
- ystävistä eristäminen/eristäytyminen

Koulu

- salailu ja juoruilu
- pelon ilmapiiri
- ongelmat oppilaiden suojaamisessa häirinnältä ja kostotoimenpiteiltä
- toiset oppilaat jakautuvat puolesta ja vastaan
- poissaolot, opintojen keskeytys

Nimittely

Nimittely ei ole harmitonta sanailua. Vaikka huorittelu ja homottelu voi saada nuorten keskuudessa monenlaisia merkityksiä, nimittely on usein kytkeytynyt ennakkoluuloihin ja syrjiviin asenteisiin. Esimerkiksi homoa, huoraa ja transua käytetään haukkumasanoina ihmisistä, jotka rikkovat perinteisiin sukupuolirooleihin tai seksuaalisuuteen liittyviä normeja. Eriarvoisuutta ja sosiaalista hierarkiaa rakennetaan myös muilla yleisillä haukkumanoilla, joilla on vahvasti sukupuoleen ja/tai seksuaalisuuteen liitetty yhteys, kuten *lehmä, ruma, läski, lihava, lyllerö, tankki, hintti, lesbo, lepakko, outo, pervo, friikki, horo ja lutka*.

Nimittely kohdistuu usein oppilaaseen, joka muiden silmissä ei käyttäydy, pukeudu tai muuten noudata totuttua pojan tai tytön roolia. Myös nuoren muista eroava fyysinen kehitys tai kehittymättömyys voi altistaa häirinnälle. Nuorten keskinäinen ulkonäköön ja kehoon liittyvä määrittely luo tehokkaasti valtasuhteita nuorisoryhmän sisällä. Lisäksi se muokkaa nuoren omaa kuvaa itsestään.

Nimittely näyttää kohdistuvan tasaisesti kaikkiin nuoriin seksuaaliseen suuntautumiseen katsomatta. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret kohtaavat nimittelyä muita nuoria enemmän. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kokevat koulussa ja oppilaitoksissa myös leimaamista sairaaksi, syntiseksi tai seksihulluksi. (Huotari et al. 2011.)

Yläkoulussa ja lukiossa sekä tytöt että pojat ilmoittavat kokeneensa seksuaalisesti loukkaavaa nimittelyä (esim. homottelua ja huorittelua) lähes yhtä paljon. Peruskoulussa loukkaava nimittely oli kuitenkin yleisempää kuin lukiossa (peruskoulussa 42 %, lukiossa 34 %). Ammatillisissa oppilaitoksissa tytöt kokevat loukkaavaa nimittelyä selkeästi poikia useammin (tytöistä 47 %, pojista 30 %).

(Kouluterveyskysely 2010–2011.)

Sinä voit auttaa

(Mannerheimin lastensuojeluliitto, kesto 2 min.

[youtube.com → MLLnuortennetti → Sinä voit auttaa])

Huorittelu

Huorittelu on yleistä nuorten keskuudessa. Huoran leimalla viitataan samalla tytön olemukseen että maineeseen, mutta joskus jo pelkkä tyttönä olo johtaa huoritteluun. Huoritteluä käytetään sosiaalisen vallankäytön välineenä, eikä nimittelyllä useinkaan ole mitään tekemistä tytön omien tekojen, pukeutumisen tai sanomisten kanssa. Nuori voi kokea voimattomuutta, ettei hän kykene kontrolloimaan sitä, millaisena muut hänet näkevät. Maineen varjelu asettaa tytöt vaatimusten ristiaallokkoon. Kuinka pukeutua ”sopivalla tavalla” seksikkäästi? Kuinka opetella seksuaalista kanssakäymistä ja seurustelukulttuuria, olla menevä ja osallistua bileisiin, mutta samalla välttää huoran tai kiertopalkinnon maine? Ylilyönneistä saa heti ikävää palautetta, mutta myös liika varovaisuus on pahasta ja johtaa jopa epäsuosioon: leimautumiseen tylsäksi, nörtiksi tai tiukkapipoksi.

Seksuaaliseen aktiivisuuteen liittyvä nimittely on sukupuolittunutta, ja sillä on usein eri seuraukset tytöille ja pojille. Seksi saattaa liata tytön maineen, mutta pojalle se on usein vain ansio. Huorittelu voi olla korostuneen haavoittavaa esimerkiksi somalitytöille, sillä somalikulttuurissa tytön maine yleisesti liitetään koko perheen kunniaan. Tällöin perheen luottamus tyttöön on ensiarvoisen tärkeää. (Viikka 2011.)

Huhut pojan homoseksuaalisuudesta sen sijaan voivat liata pojan maineen, millä saattaa olla samansuuntaisia vaikutuksia kuin huoran maineella tytölle. Myös jo pelkkä epäily tytön lesboudesta voi aiheuttaa nimittelyä, fyysistä häirintää tai eristämistä. (Huotari et al. 2011.) Nimittelyllä aikaansaatu huonoa mainetta seuraa usein myös muunlainen häirintä. Huoraksi leimatusta ollaan helpommin valmiita uskomaan juoruja, ja leimatun fyysinen häirintä on myös usein sosiaalisesti hyväksytympää.

Fyysisiä rajoja loukkaava häirintä

Fyysisiä rajoja loukkaava häirintä on esimerkiksi koskettelua, käsiksi käymistä ja lähentelyä. Koulun ruokajono ja rappuset ovat tyypillisesti paikkoja, joissa nuoret kokevat fyysistä häirintää ja ahdistelua. Osa fyysisestä häirinnästä täyttää myös seksuaalirikoksen tunnusmerkistön. Tällöin kyseessä voi olla esimerkiksi raiskaus, sen yritys tai pakottaminen seksuaaliseen tekoon.

Fyysistä koskemattomuutta loukkaavan häirinnän kokemukset ovat tytöillä noin 3–4 kertaa yleisempiä kuin pojilla. Kehon intiimien alueiden koskettelua vasten tahtoa ilmoitti kokeneensa peruskoulussa tytöistä 16 %, pojista 6 %; lukiossa tytöistä 17 %, pojista 5 %; ammatillisissa oppilaitoksissa tytöistä 24 %, pojista 6 %.

(Kouluterveyskysely 2010–2011.)

Tytöt sietävät ahdistelua oman ikäisten poikien taholta helpommin kuin ahdistelua aikuisten miesten tekemänä. Poikien tekemää häirintää tulkitaan usein heteroseksuaalisena vuorovaikutuksena, ja tekoja selitetään esimerkiksi alkoholinkäytöllä ja uskonnolla miessukupuolen vahvasta seksuaalivietistä. Tytöt saattavatkin hyväksyä heihin kohdistuvat ruumiillisen koskemattomuuden loukkaukset osaksi normaalia poikien käyttäytymistä. Usko miesten voimakkaaseen sukupuoliviettiin voi altistaa tytöt hyväksikäytölle myös seurustelusuhteissa. (Honkatukia 2000.)

Fyysinen häirintä voi liittyä myös nuoren etniseen taustaan tai uskontoon. Islaminuskoiselta tytöltä saatetaan paljastaa hiukset viemällä huivi hänen päästään tai romanityttö voi joutua häirinnän kohteeksi alettuaan käyttää perinteistä kansallispukua. Myös LHBTI-nuoret (lesbo, homo, bi, trans, intersukupuolinen) kokevat häirintää, väkivaltaa tai sen uhkaa. Esimerkiksi homouden tai lesbouden tultua julki koulussa toiset nuoret ovat saattaneet uhata hakkaavansa homouden ulos nuoresta, jos tämä ei muuten ”parantuisi” (Huotari et al. 2011).

Hyvän ja huonon kosketuksen eron tunnistaminen

Pohtikaa:

- *Millainen on hyvä kosketus?*
- *Millainen on huono kosketus?*
- *Millainen läheisyys tuntuu hyvältä?*
- *Millainen läheisyys tuntuu vääränlaisesta?*

Punaisen ja vihreän valon kosketukset

Punainen kosketus

- *tuntuu ikävältä, satuttavat tai tekevät kipeää*
- *pelottaa, hämmentää tai vihastuttaa*
- *toinen pakottaa, painostaa, uhkailee, suostuttelee tai lahjoo*
- *toinen vaatii kosketuksen pitämistä salaisuutena*
- *ei kunnioita: ei lopu, kun pyydän tai käsken*
- *yksipuolista tai vain toisen tahtoa kunnioittavaa*
- *tahtoo lähteä pois, mutta ei välttämättä pääse*

Vihreä kosketus

- *tuntuu hyvältä, miellyttävältä ja turvalliselta*
- *toteutuu omien rajojen mukaan ja loppuu kun haluan*
- *kosketuksesta on mahdollista ja lupa kieltäytyä*
- *kosketuksesta saa kertoa muille ja muut voivat sen nähdä*
- *kunnioittaa molempien tahtoa, useimmiten molemminpuolista*
- *kosketusta haluaa lisää tai sen haluaa kokea myöhemmin uudestaan*

(Lajunen et al. 2005; Brusila et al. 2009)

Häirintä netissä

Internet ja kännykät mahdollistavat häirinnän ja kiusaamisen missä ja milloin tahansa, myös silloin kun nuori on kotonaan. Nuoren kiusaamiseen netissä syyllistyy usein toinen nuori. Kiusaaminen netissä on usein yhteydessä koulussa tapahtuvaan kiusaamiseen. On tärkeää, että koulussa puututaan myös nettikiusaamiseen. Erityisesti LHBTI-nuorten on havaittu kokevan häirintää ja kiusaamista netissä. Vaikka nettikiusaaminen on mahdollista toteuttaa anonyymisti, jää siitä usein pysyvä ja julkinen jälki, joka voidaan yhdistää kiusaajaan vielä vuosienkin kuluttua. Tällöin on mahdollista selvittää jälkikäteen, onko tekijää syytä epäillä rikoksesta, esimerkiksi yksityiselämää loukkaava tiedon levittämisestä, kunnianloukkauksesta tai sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasta alle 18-vuotiasta esittävän kuvamateriaalin levittämisestä.

Esimerkkejä nettikiusaamisen muodoista (Huomaan, MLL):

- pilkkaavien, uhkailevien tai järkyttävien viestien lähettäminen (usein nimettömänä tai väärällä nimellä),
- nettipäiväkirjojen sisältöjen luvaton lainaaminen ja levittäminen,
- toisen valokuvien (esim. Facebookista, IRC-galleriasta) muokkaaminen ja levittäminen
- kiusattavasta varta vasten luodut kiusasivut tai siihen soveltuvat valmiit sivustot (”äänestä rumin kuva”) ja näiden sivujen linkkien levittäminen
- toisen nimellä tai nimimerkillä esiintyminen

Nuoren ei ole aina helppo hahmottaa, miten netin yksityiseltä ja anonyymilta tuntuva tila voikin muuttua julkiseksi näyteikkunaksi. Kiusaamisviestit ja -kuvat eivät netissä ole välttämättä kiusaajankaan kontrolloitavissa ja kuvat saattavat levitä laajemmalle yleisölle kuin mitä kiusaaja oli tarkoittanut. Netissä leviävä ”todistusaineisto” tekee häirinnän kokemuksesta entistäkin nöyryyttävämmän. Nuori saattaa lähettää seksuaalisväritteisiä kuvaviestejä itsestään seurustelukumppanin kännykkään. Nuori ei välttämättä tule ajatelleeksi, että tällaisten kuvien leviäminen voi altistaa hänet kiusaamiselle ja häirinnälle. Toisen intiimien kuvien lähettäminen eteenpäin on myös rikos, mitä nuoret eivät ehkä tule ajatelleeksi.

Kiusaamiseen puuttuminen:

- pohtikaa, millaisia turvaominaisuuksia nuorten käyttämissä nettipalveluissa on (blokkaukset, ilmoitusnappi moderaattorille jne.)
- tallenna todistusaineisto kiusaamisesta (kuvakaappaus, valokuva ruudusta...)
- ilmoitus poliisille: nettipoliisi voi ottaa puhutteluun kiusaamiseen tai häirintään syyllistyneen nuoren (virtuaalinen lähipoliisi www.poliisi.fi/nettipoliisi)
- kiusaaminen voi olla rikos: esimerkiksi väkivallalla uhkaaminen, kunnianloukkaus tai yksityisyyttä loukkaavan tiedon levittäminen

Nettikiusaaminen

Pohtikaa, mitä nettikiusaaminen on, miltä sen kohteeksi joutuneesta voi tuntua, mitä seurauksia kiusaamisesta voi olla kiusaajalle nyt tai myöhemmin?

Nuorten kohtaama nettihäirintä on monimuotoista ja -tasoista. Kyseessä voi olla yksittäinen, seksuaalisväritteinen kommentointi, ahdistelevat ehdotukset tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön tähtäävä manipulointi. Selkeästi vanhemman henkilön alle 16-vuotiaaseen kohdistama seksuaalinen häirintä, esimerkiksi seksuaalissävytteisten viestien, kuvien tai videoiden lähettäminen täyttää lähtökohtaisesti lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön. (RL 20:6)

Häiritsevä seksuaalinen ehdottelu tai ahdistelu puhelimesta tai internetissä kohdistuu 4–5 kertaa useammin tyttöihin kuin poikiin. Arviolta joka kolmas tyttö on joutunut häiritsevien seksuaalisten ehdotusten tai ahdistelun kohteeksi puhelimesta tai netissä. Pojista 6–8 % ilmoittaa vastaavista kokemuksista.

(Kouluterveyskysely 2010–2011.)

Pelastakaa Lapset ry:n vuonna 2011 toteuttaman nettikyselyn mukaan tytöistä lähes puolet ja pojista joka kahdeksas oli saanut netissä seksuaalisesti häiritseviä viestejä, kuvia tai videoita aikuiselta tai itseään selkeästi vanhemmalta henkilöltä. Yli puolta tytöistä, pojista joka kahdeksatta, oli pyydetty lähettämään netissä itsestä valokuvia vähäpukeisena tai alastomana. 45 % tytöistä, pojista 19 % kertoi, että heille oli esiinnytty vähissä vaatteissa tai alasti web-kameran välityksellä. Lähes joka toiselle tytölle (pojista 15 %:lle) tuntematon henkilö oli ehdottanut seksiä netin kautta.

Nuorilla on usein hyviä toimintastrategioita, joilla he osaavat vastustaa netissä tapahtuvaa ahdistelua. He saattavat poistaa kiusallisen nettikaverin ystävälistastaan, blokata tämän tai jättää tämän huomiotta. Nuoret osaavat usein myös epäillä nettituttavuuden aitoutta ja tarkoituksiperiä. Toimintastrategioistaan huolimatta nuori tarvitsee luotettavan aikuisen, jonka kanssa netissä tapahtuneista asioista voi puhua. Netissä kohdatut vastoinkäymiset voivat merkitä nuorelle yhtä suuria pettymyksiä kuin vastaavat kokemukset reaali maailmassa. Nuorella on oltava ”lupa” kertoa mahdollisista oudoiksi tai hämmentäviksi koetuista kokemuksista ilman, että siitä seuraa hänelle kohtuuttomia rangaistuksia kuten netin käytön rajoittamista tai ylireagoitua. Nuori saattaa jättää kertomatta netissä tapahtuneesta häirinnästä, jos hän kokee, että aikuinen ei ymmärrä nuoren nettitodellisuutta.

45 % nuorista ei ollut kertonut netissä tapahtuneesta seksuaalisesta häirinnästä kenellekään. Tytöt kertoivat useimmiten kaverialleen (57 %). Pojat kertoivat kaverialleen ja vanhemmilleen yhtä usein (29 %). Pojat kertoivat häirinnästä tyttöjä kaksi kertaa useammin kouluhenkilökunnalle, nuorisotyöntekijälle tai sosiaaliviranomaiselle.

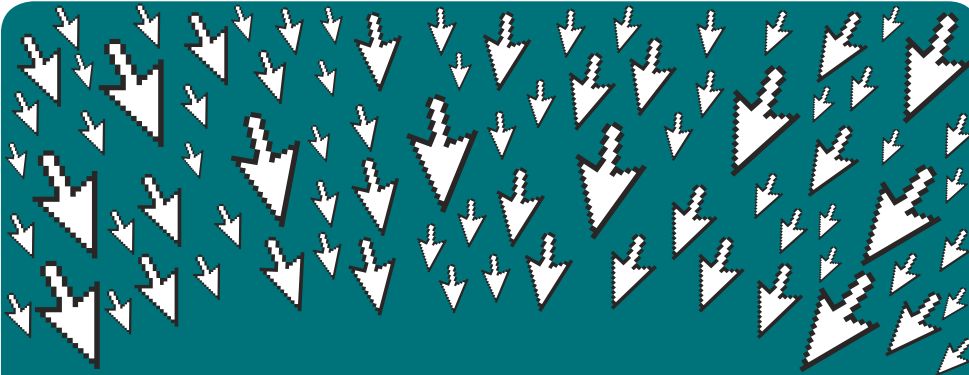
(Pelastakaa Lapset 2011.)

Nuorten on tärkeä oppia, että häirintää ei tarvitse sietää netissäkään. Ahdistelu ja häirintä ovat jo itsessään riittävä syy kokea itsenä loukatuksi, eikä nuoren tarvitse perustella tai selittää tunnettaan. Nuori voi aina soveltaa myös netissä turvaohjetta: sano EI, poistu, kerro luotettavalle aikuiselle.

Pohtikaa:

- *Mitä omat rajat tarkoittavat netissä?*
- *Mitä rajojen rikkominen netissä tarkoittaa?*
- *Eroavatko rajat netissä ja kasvokkain kohdatessa?*
- *Miten toimit, jos omia rajojasi on rikottu netissä?*
- *Millä tavalla voit suojata itseäsi sosiaalisessa mediassa?*
- *Millaisista asioista voit huomata että nettituttu ei ehkä olekaan se mitä väittää olevansa?*

(muokattu, Lankinen 2011)

Nettiketti

(IhmiSeksi, 2009)

- *Älä koskaan anna kenellekään yhteystietojasi keskustelupalstoilla. Moni uskoo, ettei voi tulla keskustelukumppanin huijaamaksi, mutta se on mahdollista. Sitä ei tapahdu vain muille.*
- *Mieti tarkkaan, millaisia kuvia itsestäsi internetsivuille asetat. Kuvat ovat netissä muiden ulottuvilla, ja osa kuvista päätyy asiattomille sivuille tai kuvaksi jollekulle, joka käyttää sitä henkilöllisyytensä muuttamiseen keskustelupalstoilla.*
- *Älä lähde tapaamaan nettituttuja ainakaan ilman, että olet kertonut tapaamispaikan ja kellonajan jollekulle. Älä mene tapaamiseen, jos nettituttusi hiemankaan epäilyttää tai pelottaa sinua. Älä edes silloin, vaikka tunne tulisi vasta tavatessanne. Tapaamispaikaksi kannattaa aina sopia julkinen paikka, jossa on muita ihmisiä.*
- *Internetissä seikkaillessa saattaa päätyä sivuille, jotka ahdistavat ja jäävät painamaan mieltä. Uskalla kertoa asiasta jollekin luotettavalle aikuiselle.*
- *Pornosivustoilla käyminen on kiellettyä alle 18-vuotiailta. Mieti myös vastuutasi muista ihmisistä. Osa pornobisneksen ”tähdistä” on pakotettu työhönsä. Ympäri maailman löytyy myös lapsia, joita käytetään pornosivuilla jonkun aikuisen rahakirstun kasvattamiseen.*
- *Kaikki internetistä löytyvä tieto ei ole totta. Tutkittuunkaan tietoon ei kannata luottaa sinisilmäisesti. Hienot tutkimukset saattavat erityisesti seksuaalisuuteen liittyen olla puutaheinää. Muista mediakriittisyys!*
- *Jos koet jotakin epämiellyttävää, uskalla kertoa siitä.*
- *Laki kieltää toisen ihmisen intiimin elämän kuvaamisen, kuuntelun, perättömien väitteiden esittämisen ja toisen ihmisen kunnian loukkaamisen! Mieti siis mitä teet.*
- *Sinulla on vastuu elämästäsi.*

Häirintään puuttuminen

Nuoren on tärkeä oppia, että hänellä on aina oikeus poistua tilanteesta, jossa hän kokee häirintää tai ahdistelua, sanomatta sanaakaan tai pyytämättä keneltäkään siihen lupaa.

Opettajalla on velvollisuus puuttua välittömästi havaitsemaansa sukupuoliseen häirintään koulussa. Luota omaan tuntemukseesi. Jos hälytyskellosi soivat, on hyvin todennäköistä, että häirintää todella on tapahtunut. Nuoren kokemana sukupuolinen häirintä on otettava vakavasti. Vastuuta häirinnän julkituonnista tai puuttumisesta ei saa säilyttää lapselle tai nuorelle. Puuttumattomuus sukupuoliseen häirintään voi johtaa tasa-arvolaisissa kiellettyyn syrjintään sukupuolen perusteella.

Sukupuolinen häirintä saattaa sisältää myös rikokseksi luokiteltavia tekoja, kuten seksuaalista väkivaltaa tai pahoinpitelyitä. Tarvittaessa aikuisen velvollisuus on auttaa ja rohkaista nuorta rikosilmoituksen teossa. Opettajalla on lastensuojelulain 25 §:n mukainen ilmoitusvelvollisuus poliisille, jos nuori on kokenut seksuaalista väkivaltaa.

Aikuisen on tuettava häirinnästä kertovaa nuorta. Häirintä on voinut jatkua jo pitkään, eikä se välttämättä lopu käden käänteessä. On myös mahdollista, että häirit-sijä tai jotkut muut oppilaat kostavat häirinnästä kertoneelle esimerkiksi eristämällä tämän ryhmästä tai jopa käyttämällä väkivaltaa.

Nuoren kannattaa kirjata ylös jokainen häirintäkerta: mitä tapahtui, missä, milloin, oliko tilanteella todistajia, puhuitko asiasta jonkun muun kanssa. Tämä helpottaa ulkopuolisten puuttumista häirintään ja lisää nuoren kertomuksen painoarvoa.

Sukupuolisen häirinnän kitkeminen on hyvä aloittaa määrittelemällä se. Nuoret, jotka hahmottavat, mitä häirintä on, voivat tehdä paremmin tietoisia ratkaisuja. He voivat vastustaa häirintää, eivätkä he ajaudu ryhmäpaineesta mukaan tällaiseen toimintaan. Oppilaiden on hyvä pohtia itse, mitä olisivat turvalliset, väkivallattomat keinot häirinnän lopettamiseksi. Tämän lisäksi nuorten kanssa on käytävä läpi, mistä saa apua ja kenelle he voivat kertoa, jos he kohtaavat sukupuolista häirintää.

On tärkeää, että sukupuolisesta häirinnästä ei puhuta yksilön henkilökohtaisena ongelmana, vaan käsittelyssä nostetaan sen kiinteä yhteys sukupuolen ja seksuaalisuuden arvottamiseen laajemmin yhteiskunnassa. Tällöin nuoria voidaan vahvistaa määrätietoisemmin pitämään puoliaan ja luottamaan omaan toimintakykyynsä tulevaisuudessa. (Aaltonen 2006.)

”Kerroin mun sukupuolenkorjausprosessista koulussa ja vastaanotto oli oikein hyvä. Jo ennen mitään hoitoja mut alettiin itsestään selvästi laskea kuuluvaksi poikien joukkoon. Mua on myös yritetty kiusata tämän takia, mutta mun kaverit on olleet mun puolella ja opettajien asiallinen suhtautuminen on tyrehdyttänyt kiusaamisen alkuunsa.”

(Muu, mikä?, 2011)

Nuorten on tärkeä oppia, että hänellä on aina oikeus poistua tilanteesta, jossa hän kokee häirintää tai ahdistelua, sanomatta sanaakaan tai pyytämättä keneltäkään siihen lupaa. Lisäksi on hyvä opetella sanomaan häiritsijälle välittömästi, että hänen käyttäytymisensä on loukkaavaa tai epämiellyttävää ja että hänen tulee lopettaa. Joissakin tapauksissa jo tämä riittää lopettamaan häirinnän. Nuoren on hyvä kertoa häirinnästä luotettavalle aikuiselle ja vaatia, että asialle tehdään jotain.

Vaikka nuoret osaavat usein toimia tilanteessa neuvokkaasti, on tärkeää korostaa, että häirinnän kohde voi kokea tilanteessa neuvottomuutta. Aina ei ole helppo valita tilanteeseen sopivaa selviytymisstrategiaa. Neuvottomuudesta huolimatta häirintä ei ole koskaan uhrin syytä. Häirinnästä on aina vastuussa tekijä.

Jämäkkyuden opettelu on tärkeää kaikille nuorille sukupuolesta riippumatta. Osalle tytöistä se voi kuitenkin olla erityisen tärkeää, sillä perinteisesti tyttöjä on kasvatettu olemaan mukautuvia ja ystävällisiä. Pelko toisen tunteiden loukkaamisesta vaikeuttaa omien rajojen puolustamista häirinnän tilanteissa. Osa häirintää kokeneista tytöistä onkin pyrkinyt ystävällisyydellään säilyttämään myös ahdistelijan kasvojen menetykseltä. (Honkatukia 2000.) Toisaalta poikiin kohdistuva häirintä saatetaan ohittaa olettamalla, että pojat sukupuolensa perusteella osaavat olla aina jämäköitä ja puolustaa itseään. Tällöin pojalle, jonka rajoja on rikottu, ei jää tilaa kertoa kokemastaan ja pyytää apua.

Häirintään syyllystynyt saattaa vähätellä tapahtunutta tai pitää sitä normaalina käytöksenä. Osa häirintään syyllystyistä nuorista voi tehdä sitä myös tietämättömyyttään. Nuori saattaa testata muiden asettamia rajoja, tai hän voivat luulla, että tällainen käytös on esimerkiksi soveliasta miehen roolin toteuttamista. Tekijän uskomuksilla tai motiiveilla ei ole häirinnän määrittelyssä merkitystä, eikä tietämättömyys tee häirinnästä vähemmän tuomittavaa.

Nuorilla on oikeus saada tietoa sukupuolisesta häirinnästä. Tiedon lisääminen ja kriittinen keskustelu ovat tehokkaita tapoja ennaltaehkäistä häirintää nuorten keskuudessa. Keskustelu auttaa nuoria hahmottamaan, rajaamaan ja nimeämään, mikä on häirintää. Miten huomaan, jos käytökseni on ei-toivottua, tai miten ilmaisen, jos kohtaan ei-toivottua huomiota? Kannattaa palata seuraavan viikon aikana tähän teemaan oppilaiden kanssa, jolloin oppilailla on mahdollisuus nostaa esiin asioita, jotka jäivät heitä askarruttamaan. Heillä saattaa olla myös jotain, mitä he haluaisivat sanoa asiasta, mikä ei aiemmassa keskustelussa noussut esille.

Laatikkaa sukupuolisen häirinnän vastainen sopimus luokassa. Millainen se olisi, miten häirintä määritellään ja miten häirintään puututaan?

Sukupuolinen häirintä on usein pieniä tekoja arjessa. Häirintä naamioidaan tyypillisesti flirttiin tai huumoriin, jolloin siihen puuttuminen voi tuntua vaikealta. Häirintään puuttuminen edellyttää tilannetajua ja oman käyttäytymisen kriittistä tarkastelua. Nuorten kanssa on hyvä pohtia, kuinka jokainen voi toimia niin, että toisen kunnioitus, koskemattomuus ja itsemääräämisoikeus säilyvät. Opettajan oman tilannetajun kehittäminen ei koske vain häirintään puuttumista. Aikuisen on hyvä tarkastella omaa käytöstään kriittisesti, jotta hän ei itse syyllisty häirintään esimerkiksi kommentoimalla nuoren fyysistä kehitystä tai kertomalla seksuaalisesti värittyneitä juttuja. (Vilkkä 2011.)

”Lukiossa rehtori opetti maantietoa. Kaikki tiesivät, että luokan Mikko ja Raisa olivat seurustelleet jo tovin. Kesken maantiedontunnin rehtori kommentoi koko luokan kuullen Raisan reikäisiä farkkuja: ”Eikö Mikolle yksi reikä riitä?”

Jokaisella aikuisella on jonkinlainen suhde häirintään ja kiusaamiseen: joko häiritsijänä, häirittynä tai sen todistajana. Opettajan on tärkeä tiedostaa tähän liittyen oma historiansa ja sen kipupisteet, sillä tiedostamattomina ne voivat vaikuttaa siihen, miten hän suhtautuu häirintään ja kiusaamiseen.

Sukupuolisen häirinnän tehokas kitkeminen edellyttää koko koulun henkilökunnan sitoutumista häirinnän vastaiseen työhön. Tällöin opettaja saa tukea häirintään puuttumiseen eikä hän jää asian kanssa yksin. Tehokas keino sitouttaa sukupuolisen häirinnän vastaiseen työhön on toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laatiminen koulussa. Toisen asteen oppilaitoksilla on tasa-arvolain 6 b § mukainen velvollisuus tasa-arvosuunnitelman laatimiseen, peruskouluille se on ainakin toistaiseksi vapaaehtoinen (alkuvuosi 2012).

”Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää kartoitus oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta ja siihen mahdollisesti liittyvistä ongelmista. Suunnitelmaan pitää myös kirjata toteutettavaksi suunnitellut tarpeelliset toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi oppilaitoksessa. E erityistä huomiota tulee kiinnittää tasa-arvon toteutumiseen opiskelijavalinnoissa, opetusta järjestettäessä ja opintosuorituksia arvioitaessa sekä toimenpiteisiin, joilla pyritään seksuaalisen häirinnän ja sukupuolen perusteella tapahtuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.”

www.tasa-arvo.fi

Toiminnallisten tasa-arvosuunnitelmien laatimisesta enemmän tasa-arvoaltuutetun sivuilta: www.tasa-arvo.fi

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna (2006) Tytöt, pojat ja sukupuoli häirintä. Helsinki: Helsinki University Press, Nuorisotutkimusseura.
- Hakanen, Petteri; Honkonen, Tiina; Salovaara, Reija (2005) Huomaan, tukioppilastoiminnan koulutusmateriaali kiusaamisen ehkäisyyn. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. <https://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/05a01fdd084370702adda72f350adc5c/1333029222/application/pdf/21380/Huomaan..pdf> (tarkastettu 27.3.2012)
- Honkatukia, Päivi (2000) ”Lähentelijöitä riittää...” Tyttöjen kokemuksia sukupuolisesta ahdistelusta. Teoksessa Honkatukia; Päivi, Niemi-Kiesiläinen, Johanna; Näre, Sari (toim.) Lähetyistä raiskauksiin. Tyttöjen kokemuksia häirinnästä ja seksuaalisesta väkivallasta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Huotari, Kari; Törmä, Sinikka; Tuokkola, Kati (2011) Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla - erityistarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa. Syrjintäselvitys 2010. sisäasiainministeriö. [http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/1AA49B8E42CF8A85C2257854002B7550/\\$file/112011.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/1AA49B8E42CF8A85C2257854002B7550/$file/112011.pdf) (tarkastettu 27.3.2012)
- Korhonen, Päivi & Kuusi, Meri (2003) Sukupuolinen häirintä peruskoulussa; Muistoja ja merkityksiä. Helsinki, tasa-arvoasiain neuvottelukunta, sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kouluterveyskysely 2010-2011. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://info.stakes.fi/koulu-terveyskysely/FI/index.htm> (tarkastettu 26.3.2012)
- Lankinen, Mari (2011) Voimaneidot – Opas tyttöjen oman voiman haltuunoton ja aggressiion hallinnan tukemiseen. Helsinki: Kalliolan nuoret. http://www.tyttotyö.fi/files/49/Voimaneidot_netttiin.pdf (tarkastettu 29.3.2012)
- Lasten kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä (2011). Pelastakaa lapset <http://pelastakaalapset-fi-bin.directo.fi/@Bin/151ad20c7e6da1e82dc20e4715c9292a/1333027317/application/pdf/532611/Lasten%20kokema%20seksuaalinen%20h%C3%A4irint%C3%A42011.pdf> (tarkastettu 26.3.2012)
- Muu. mikä?, sukupuolivähemmistönuorten visio 2020 (2010). Transtukupiste. <http://www.transtukupiste.fi/doc/muumika-2painos-nettiin.pdf> (tarkastettu 5.2.2012)
- Nieminen, Tarja: Tasa-arvobarometri 2008. Helsinki: sosiaali- ja terveysministeriö, Tilastokeskus. <http://pre20090115.stm.fi/hu1227593165232/passthru.pdf> (tarkastettu 26.3.2012)
- Näre, Sari ja Ronkainen, Suvi (2008) (toim.): Paljastettu intiimi, sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka
- Puhakainen, Rosa (2004) Friidu, tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet. Helsinki: YK-liitto. <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=friidu-ja-friida> (tarkastettu 28.3.2012)
- Moninaisuus mahtuu kouluun. Setä. http://www.seta.fi/doc/materiaali/Microsoft_Word_-_Moninaisuus.pdf (tarkastettu 28.3.2012)
- Reaching & teaching teens to stop violence (1996) Nebraska Domestic Violence Sexual Assault Coalition.

- Suomen kättilöliitto ry: IhmiSeksi, seksuaalikasvatuspaketti rippikouluihin (2009). <http://www.suomenkatiloliitto.fi/?do=open&page=23> (tarkastettu 26.3.2012)
- Tainio, Liisa & Teräs, Tiina (2010) Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa. Helsinki: Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/126079_Sukupuolijasennys_perusopetuksen_oppikirjoissa.pdf (tarkastettu 26.3.2012)
- Unicef Innocenti Research Centre (2011) Child safety online - Global challenges and strategies. <http://www.scribd.com/doc/75752226/Child-Safety-Online-Global-challenges-and-strategies> (tarkastettu 29.3.2012)
- Varsa, Hannele (1993) Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu työelämässä. Näkymättömälle nimi. Helsinki: sosiaali- ja terveysministeriö.
- Vilka, Hanna (2011) Seksuaalinen häirintä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hallituksen esitys tasa-arvolain muuttamiseksi HE 90/1994.
www.tasa-arvo.fi (tarkastettu 6.2.2012)

HARJOITUKSET osioon sukupuolinen häirintä

1

Harjoitus 1. Positiivinen ja negatiivinen kosketus.

(Friidu, YK-liitto)

Kirjoittakaa jokainen viisi esimerkkiä positiivisesta ja negatiivisesta kosketuksesta. Milloin hipaisu muuttuu hiplaamiseksi ja milloin halaus kähminäksi? Pohtikaa ryhmissä, mistä negatiivisen kosketuksen voi tunnistaa. Kirjoittakaa aiheesta novelli tai muu kirjoitelma.

2

Harjoitus 2. Pidä huolesi. (Terve minä, MLL)

Pohtikaa ryhmissä tai pareittain, minkälaisissa tilanteissa voi joutua sukupuolisen häirinnän tai kiusaamisen kohteeksi. Koskettamisen lisäksi häirintää on myös homottelu, huorittelu, halventava tai alentava puhe toisesta sukupuolesta, ulkonäön tai pukeutumisen arvostelu.

1. Tehkää lyhyet näytelmät siitä, miten näissä tilanteissa voi puolustautua.

Keskustelkaa yhdessä näytelmistä.

2. Miettikää harjoituksen loppuksi kolme toimintaohjetta kiperiin tilanteisiin.

a) Kuinka koulussa voidaan puuttua epäkunnioittavaan nimittelyyn ja ulkonäön arvosteluun?

b) Miten voidaan puuttua ja estää kähmintää tai ahdistelua?

Ohjaaja voi kertoa, että terve itsetunto ja kokemus siitä, että on hyväksytty sellaisena kuin on, vähentää riskikäyttäytymistä. Nuoren on tärkeää tuntea itsensä niin arvokkaaksi, että itsensä puolustaminen ja avun hakeminen on ensisijaista.

3

Harjoitus 3. Erilaisia kosketuksia. (Fred/Setlementtinuorten liitto)

- Ottakaa pari. Pohtikaa parinne kanssa erilaisia tapoja koskettaa. Mainitkaa vähintään kolme esimerkkiä myönteisestä kosketuksesta ja kolme esimerkkiä ei-toivotusta, epämiellyttävästä kosketuksesta. Milloin hipaisu on epäasiallista koskettelua ja hiplaamista? Milloin halaus on tunkeilevaa kähmimistä?
- Pohtikaa ryhmissä, mistä luvattoman koskettelu voi tunnistaa. Kirjoittakaa ajatuksenne ylös ja esitellä ne muille ryhmille.
- Keksikää lisää seuraavankaltaisia termejä ja keskustelkaa niistä: hipelöinti, kähmälöinti, kopelointi, läppäminen, kouriminen, puristelu, taputtelu, sively, nipistely, hiplaaminen, rutistelu ja nyplääminen. Mistä tietää, milloin on kyse mukavasta kosketuksesta ja milloin kosketus on epämiellyttävä?

4

Harjoitus 4. Tanssiharjoitus. (Fredri/Setlementtinuorten liitto)

Oona on lopettanut seurustelusuhteensa Artun kanssa. Kaksi kuukautta suhteen päättymisestä hän alkaa seurustella Paavon kanssa. Kaikki Artun kaverit alkavat huudella Oonan perään aina ”huora”, kun hän kulkee ohi. Oona alkaa vältellä kaikkia paikkoja (diskoa, ostaria), joissa voisi mahdollisesti kohdata Artun kavereita.

Mitä Oona on tehnyt, kun häntä aletaan haukkua huoraksi?

Miksi Artun kaverit alkavat nimitellä Oonaa huoraksi?

Mitä tunteita nimittely aiheuttaa Oonassa?

Mitä tunteita nimittely aiheuttaa Paavossa?

Onko Artun kavereilla oikeus nimittää Oonaa huoraksi?

Mitä Oona voisi tehdä?

Mitä huora tarkoittaa?

5

Harjoitus 5. Flirttiä vai häirintää? (Fredri/Setlementtinuorten liitto)

- Mitä on seksuaalinen häirintä? Millä tavoin seksuaalinen häirintä ja flirttailu eroavat toisistaan?
- Ottakaa parit ja esittäkää kaksi tilannetta. Toisessa on kyse seksuaalisesta häirinnästä ja toinen on flirttiä. Kumpi on kumpaa? Miten vaikea tilanne on arvioida ulkopuolelta? Kuinka häirinnän ja flirttailun kohde koki tilanteet? Mitä jos häiritsijä väittää flirttailevansa, mutta flirtin kohde kokee hänen käyttöksensä seksuaalisena häirintänä?
- Sanna kertoo, että Ville on lähennellyt häntä ikävästi. Sanna kysyy sinulta, mitä tehdä. Ville kuitenkin väittää, että kyse oli vain flirtistä. Miten menettelet tilanteessa? Kuinka Sannan kannattaa tilanteessa toimia? Kuka määrittelee, milloin tilanteessa on kyse seksuaalisesta häirinnästä ja milloin flirtistä?

6

Harjoitus 6. Häiritseviä katseita. (Fredri/Setlementtinuorten liitto)

Miten katsetta voidaan käyttää seksuaalisen häirinnän välineenä?

- Ottakaa pari. Laatikaa lista sellaisista katseista ja sanoista, jotka ovat mielestänne seksuaalista häirintää. Esitelkää listanne koko ryhmälle ja keskustelkaa aiheesta.
- Milloin mainokset tai muut median kuvat voivat olla seksuaalista häirintää? Miten niiltä voisi suojautua rajoittamatta omaa elinpiiriä tai käyttäytymistä?

7

Harjoitus 7. Pelon maantiede. (muokattu, Friidu, YK-liitto)

Tehkää lähiympäristöstänne ”pelon maantiede” -kartta. Merkitkää asuinalueenne karttaan, mitkä alueet koette turvallisina ja mitkä turvattomina. Onko vuorokauden ajalla vaikutusta? Merkitkää mahdolliset muutokset kelon ajan mukaan. Vertailkaa karttoja, eroavatko tyttöjen ja poikien kartat toisistaan. Mistä erot mielestänne johtuvat? Miten pelon maantiedettä voisi murtaa? Turvallisessa ryhmässä voitte pohtia pohtia myös, millaiselta näyttäisi koulustanne tehty pelon maantiede -kartta. Keksikää ehdotuksia, miten pelon maantiedettä voisi murtaa koulussanne.

Harjoitus 8. Homottelu ja huorittelu. (Amnesty/Ihmisoikeudet.net)

Homottelu ja huorittelu on sukupuolista häirintää ja henkistä väkivaltaa. Miksi sitä esiintyy?

Tehtävä: Pienryhmäkeskustelu ja kirjoitustehtävä, jossa jokainen kirjoittaa aiheesta. Keskustelkaa tai kirjoittakaa seuraavista kysymyksistä.

- ▶ *Missä homottelua ja huorittelua esiintyy?*
- ▶ *Miksi nimittelyn kohdetta homotellaan/huoritellaan?*
- ▶ *Miksi nimittelijä homottelee/huorittelee?*
- ▶ *Mitkä ovat nimittelijän motiivit?*
- ▶ *Mitä tunteita nimittelijä haluaa aiheuttaa uhrissa?*
- ▶ *Mitä nimittelyn kohde voisi tehdä/sanoa, kun häntä homotellaan/huoritellaan?*
- ▶ *Mitä seurauksia nimittelyllä on nimittelijälle (tekijä) ja kohteelle (uhri)?*
- ▶ *Rangaistaanko homottelusta/huorittelusta?*
- ▶ *Mitä sanat homo ja huora tarkoittavat?*
- ▶ *Ryhmäkeskustelun jälkeen aiheesta keskustellaan yhdessä. Ilmiötä voidaan pohtia ryhmissä myös alla olevien tositapauksien pohjalta. Tositapauksien lisäksi voidaan miettiä muita tilanteita, joissa homottelua ja huorittelua esiintyy.*

Harjoitus 9. Hip Hip Hora! (Fredri/Setlementtinuorten liitto)

Katsokaa elokuva Hip Hip Hora! Miettikää poikien käytöstä elokuvassa.

- ▶ *Mitä pojat tekevät väärin?*
- ▶ *Mitä tarkoittaa sanonta ”pojat ovat poikia”?*
- ▶ *Millä tavoin Sebben käytös eroaa muiden poikien käytöksestä? Mitä hyvää tästä seuraa päähenkilölle?*
- ▶ *Miten itse toimisit vastaavankaltaisessa tilanteessa, jos olisit osa tuollaista porukkaa?*
- ▶ *Mitä luulet Sofien tuntevan ja ajattelevan nähtyään itsestään otetut kuvat?*
- ▶ *Miten neuvoisit päähenkilöä toimimaan tässä tilanteessa? Miten voisit tukea ja auttaa häntä?*

Harjoitus 10. Miten häirinnältä voi suojautua?

(Fredri, Setlementtinuorten liitto)

Mitä voi tehdä, jos joutuu häirityksi tai ahdistelluksi? Miten voi tukea ystävää, joka kertoo kokeneensa ahdistelua tai häirintää? Eläytykää seuraavien henkilöiden tilanteeseen.

- ▶ *Istut bussissa ikkunan vieressä. Viereesi istuutuva mies hivuttaa kätensä polvellesi. Miten voisit toimia tilanteessa ilman väkivaltaa?*
- ▶ *Olet ensimmäisessä työpaikassasi. Lähin esimiehesi on nainen, joka tulee päivittäin hieromaan hartioitasi ilman lupaasi. Kuinka voisit kieltäytyä hieronnasta vaarantamatta työpaikkaasi?*
- ▶ *Olet ostoksilla tavaratalossa. Ohikulkeva nainen puristaa sinua takapuolesta. Mitä teet?*

11

Harjoitus 11. Stop! -leikki. (Amnesty/ihmisoikeudet.net)

Rajojen kunnioittaminen on jokaisen ihmisoikeus.

Missä sinun rajasi kulkevat? Mistä ja miten löytyvät toisen rajat?

Tehtävä: Jokainen ottaa parin, jota vastapäätä asettuu etäisyyden päähän seisomaan. Toinen pari (A) jää seisomaan paikalleen, mutta toisen (B) tehtävänä on hiljaa lähestyä pariaan. A:n tehtävä on sanoa Stop!, kun B tulee läheisyyden sietorajalle. B:n tulee pysähtyä siihen.

HUOM! Tehtävä on hyvä tehdä useamman kanssa, koska etäisyydet ovat jokaisen kanssa erilaisia.

Tehtävä puretaan yhdessä koko luokan kesken tai pienissä ryhmissä.

Vastauksia voi etsiä mm. seuraaviin kysymyksiin:

- ▶ Miltä leikki tuntui?
 - ▶ Mitä ajatuksia leikki herätti?
 - ▶ Oliko eri ihmisillä erilaiset etäisyystarpeet?
 - ▶ Pääsitkö jonkun ihmisen lähemmäksi kuin toisen? Miksi?
 - ▶ Miltä tuntui, kun toinen sanoi "Stop!"?
- Olisitko voinut kuvitella meneväsi vielä lähemmäksi?

12

Harjoitus 12. Tanssiharjoitus. (Fredri, Setlementtinuorten liitto)

Listatkaa asioita, joita tanssipartnerin ei ole luvallista tehdä tanssissa.

- ▶ Mihin tanssikaveria saa koskea ja mihin ei? Onko tilanne erilainen, jos tanssikaveri on tuntematon tai oma poika- tai tyttöystävä? Jos on, niin millä tavoin?
- ▶ Mitä teet, jos tanssikaverisi kädet alkavat vaellella ikävällä tavalla tai hän yrittää suudella sinua vastoin tahtoasi?

13

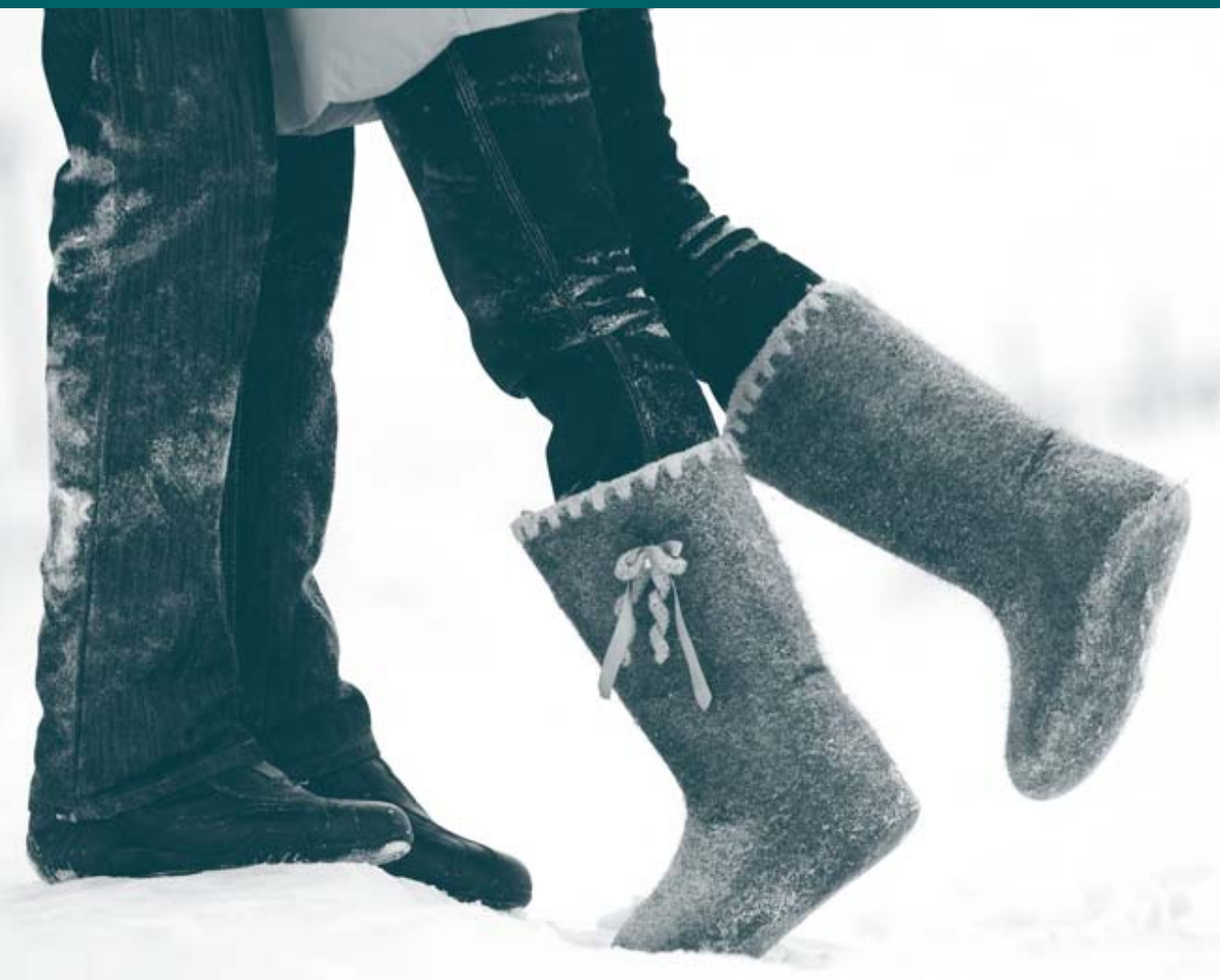
Harjoitus 13. (Amnesty/Ihmisoikeudet.net)

Miten asiat olisivat, jos seksuaalinen itsemääräämisoikeus toteutuisi kouluissa paremmin?

Tehtävä: Pienryhmissä pohditaan, millainen on koulu yhteisö, jossa seksuaalista itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan.

- ▶ Miten ihmiset toimivat yhteisön jäseninä, omissa rooleissaan?
- ▶ Mitä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden edistämiseksi tehdään?
- ▶ Miten toimitaan, kun oikeuksia loukataan?
- ▶ Miten toimivat oppilaat ja opettajat?
- ▶ Entä rehtori ja terveydenhoitaja?
- ▶ Miten vanhemmat osallistuvat?
- ▶ Jokainen pienryhmä pohtii yhden yhteisön jäsenryhmän roolia ja vastuuta. Rooleille voidaan laatia "toimintaohjeet". Voidaan myös kirjoittaa kirje tuolle taholle, vaikkapa oppilailta opettajille – tai päinvastoin.

6

Seurustelu

Nuorten seurustelusuhteet

12–15-vuotiaat nuoret:

- + autettava kohti pyrkimystä luoda tasa-arvoisia ja tyydyttäviä suhteita
- + opetettava viestimään suhteisiin liittyvistä omista odotuksista ja tarpeista

15 vuotta täyttäneet nuoret:

- + opetettava keskustelemaan kumppaninsa kanssa tasaveroisina; keskustelemaan vaikeista asioista kunnioittaen erilaisia mielipiteitä

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO 2010)

Suhtautuminen seurusteluun on kulttuuri-, aika- ja uskontosidonnaista. Nuorten osalta yksiselitteistä seurustelusuhteen määrittelyä ei liene mahdollista saavuttaa. Nuorilla on monia eri tapoja ymmärtää parisuhde. Se, mikä toiselle on seurustelua, ei välttämättä ole sitä toisen mielestä. Ystävyyden ja seurustelun välille ei ole aina määriteltävissä selvää rajaa, vaan ystävyydestä siirrytään seurusteluun ja siitä takaisin ystävyyteen. Nuorten seurustelusuhteet ovat usein lyhytkestoisia, eikä vakuistakaan suhdetta välttämättä mielletä vakavaksi. Nuorelle tärkeämpää voikin seurustelussa olla kokemusten hankkiminen. Nuoret tekevät kuitenkin selkeän eron erilaisten kokeiluiden ja seurustelun välille. (Niemi 2010.) Nuorten kannattaa käyttää

runsaasti aikaa toisiinsa tutustumiseen huolimatta siitä, odotetaanko seurustelun johtavan yhteiseen tulevaisuuteen.

Vuoden 2007 Kouluterveyskyselyssä 9.-luokkalaisista pojista 19 % ja tytöistä 27 % ilmoitti seurustelevansa vakituisesti. Lukion 2. luokalla vastaavat prosenttiluvut olivat pojilla 24 % ja tytöillä 40 %.

Sosiaalinen tausta vaikuttaa nuoren ystäväpiiriin, seurustelua koskeviin valintoihin sekä käsityksiin parisuhteista. Jos nuoren ystävät hyväksyvät ihastuksen kohteen, he saattavat omalla toiminnallaan edesauttaa lähentymistä. Jos taas ystävät eivät hyväksy suhdetta, he saattavat ilmaista mielipiteensä kärkevästi ja jopa puutua seurustelusuhteeseen. (Niemi 2010.) Varsinkin jos seurustelevat nuoret ovat samalla luokalla, saattaa luokkakavereiden kommentointi tai juoruilu tehdä yksityisestä suhteesta julkisen. Seurustelun päättymiseen liittyvän henkilökohtaisen pettymyksen lisäksi seurauksena voikin olla julkinen nöyryytys. Erityisen haavoittuvaisia juoruamiselle ovat usein tytöt, joille seurusteluun liittyvät tarinat saattaa aiheuttaa huonon seksuaalisen maineen. (Tolonen 2001.)

Tutkimusten mukaan nuorille tärkeää seurustelussa ovat läheisyys, turva, luottamus, hyvä seura ja seksuaalisuuden opettelu. Varhaiset seurustelusuhteet toimivat nuoren minuutta rakentavana väylänä, jossa haetaan ja saadaan palautetta toiselta. Seurustelusuhteessa nuori voi rakentaa käsitystään sukupuolestaan ja seksuaalisuudestaan. (Niemi 2010.) Turvallisuus edellyttää rauhaa ja levollisuutta parisuhteessa sekä tukea ja rohkaisua toiselta.

Nuorille internet on luonnollinen foorumi ihastua ja löytää seurustelukumppani. Nuoret saattavat kokea ihastumisen netissä jopa aidommaksi ja syvällisemmäksi kuin tosielämässä, kun ulkonäköpaineet eivät rajoita tutustumista. Myös pettymys kariutuneeseen nettisuhteeseen voi olla nuorelle yhtä kova paikka kuin tosielämässä.

Pohtikaa:

- *Mitä on seurustelu?*
- *Mitä siihen kuuluu?*
- *Mitä siihen ei kuulu?*
- *Minkä ikäisenä tykkäämisestä voi siirtyä seurusteluun?*
- *Miten seurustelu alkaa, ja miten se päättyy?*

Normia purkamassa

Kaikkien ei tarvitse yrittää mukautua kahdenkeskeiseen parisuhteeseen. Joku voi tuntea olonsa epämukavaksi pysyvässä suhteessa tai rakastaa montaa samanaikaisesti. Parisuhdemuodosta riippumatta on tärkeää keskustella avoimesti osapuolten välisestä kunnioituksesta ja parisuhteen pelisäännöistä. (Gustavsson 2010.)

Heteronormi: oletus heteroseksuaalisuuden paremmuudesta, ensisijaisuudesta ja luonnollisuudesta verrattuna muihin seksuaalisen suuntautumisen muotoihin. Esittää heteroseksuaalisuuden normaalina ja muut seksuaalisuuden muodot siitä poikkeuksena. Heteronormin mukaisessa ajattelussa kaikki ihmiset oletetaan lähtökohtaisesti heteroseksuaaleiksi.

Hetero-oletus on edelleen yleinen, julkilausumaton ajattelun lähtökohta. Heteronormittaminen on usein tiedostamatonta, minkä vuoksi aiheita on hyvä pohtia yhdessä nuorten kanssa. Heteronormista poikkeavat henkilöt ja parisuhteet voivat kohdata lähiympäristön ennakkoluuloja, eikä omalle identiteettityölle ole välttämättä tarjolla samaistumisen kohteita tai esikuvia. Heteroparisuhdekin voi kohdata ennakkoluuloja, jos toinen nuorista on vaikkapa sokea tai nuoret ovat keskenään eri uskontokunnan perheistä. Kaikissa kulttuureissa seurustelua tai esiaviollista seksiä ei hyväksytty tai seurustelun oletetaan johtavan avioliittoon.

Terveystiedon opettajista 4 % arvioi heidän koulustaan löytyvän homo- tai biseksuaalisia oppilaita. Kaksi prosenttia tiesi seksuaalivähemmistöön kuuluvia henkilöitä heidän omasta työyhteisöstään.

(Väestöliiton seksuaaliterveystietotutkimus 2006.)

Nuoruus on herkkää vaihetta, ja nuoret hakevat jatkuvasti ympäristöstään peilauspintoja sille, millainen minä olen, mitä minulta odotetaan ja olenko hyväksytty sellaisena kuin olen. Hyvän itsetunnon kehittymisen kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat, salliiko ympäristö kokemukseni sukupuoli- ja seksuaalisuudesta ja parisuhteesta. Saanko minä olla näkyvä ja normaali vai olenko vaiettu, poikkeava ja ohitettu? Avoin ja arvostava monimuotoisuuden käsittely luontevana osana opetusta lisää nuorten ymmärrystä ja vähentää vähemmistöryhmien marginalisointia. Monimuotoisuuden arvostava esiin nostaminen tukee kaikkien nuorten omaa identiteettityötä, kun esimerkiksi poikien ei tarvitse rakentaa miehisyyttään homoseksuaalisuuden pelolle tai feminiinisyyden väheksynnälle. Tämä antaa kaikille nuorille laajemmat mahdollisuudet ilmaista itseään ja rohkeutta uhmata stereotyyppisiä sukupuolirooleja.

Sukupuolinormi: ajatus vain kahden virallisen sukupuolen olemassaolosta. Sukupuolet mielletään toisillensa vastakkaisiksi. Sukupuolinormatiivisuus ei ota huomioon inter- ja transsukupuolisten ihmisten olemassaoloa.

Epätavallinen seurustelusuhde voi kohdata ympäristön pelkoja ja tuomitsevuutta. Kumppani ei esimerkiksi koe identifioituvansa mies- tai naissukupuoleen vaan kokee olevansa jotain siltä väliltä. Hän saattaa korjata sukupuoltaan tai kokee tarvetta eläytyä ja pukeutua toisen sukupuolen vaatteisiin ja rooliin. Jokaisella on oikeus vaatia myös ulkopuolisten kunnioitusta tasavertaiselle parisuhteelle, vaikka se jonkun mielestä olisikin epätavallinen. (Gustavsson 2010.)

Ihastuminen, hullaantuminen, rakastuminen...

Rakastumisen teema on puhutellut ihmiskuntaa vuosituhansien ajan. Romanttinen rakkaus on myös populaarikulttuurin keskeinen kertomus. Se on läsnä mainoksissa, elokuvissa tai vaikkapa laulunsanoissa. Nuorten kanssa on hyvä pohtia, millaisia rakkauden kuvauksia heidän ympäristönsä tarjoaa ja minkälaisesta rakkaudesta ne kertovat.

On myös tärkeä pohtia, miksi kumppanin löytäminen on monelle niin tärkeää. Siksi, että emme halua olla yksin. Vai siksi, että kaikki muutkin seurustelevat. Olemmeko rakastuneita rakastumisen tunteeseen vai todelliseen ihmiseen. Rakastumista ja romanttista rakkautta normitetaan myös monella tapaa. Nuorten on tärkeää kehittää kriittistä ajattelua ulkoapäin asetettujen vaatimusten havaitsemiseksi. On tärkeää oppia tunnistamaan itsessään, miltä rakastuminen tai rakkaus tuntuu, missä päin kehoa se tuntuu ja mihin rakkauden nimissä ei tarvitse suostua. Entä mitä eroa on ihastumisella, tykkäämisellä, rakastumisella ja rakastamisella?

Rakastuminen tapahtuu usein unelmaan ja ideaaliin, jolloin kumppanista nähdään vain parhaat puolet. Rakastuneet saattavat haluta sulautua symbioosiselmenteen ja viettää kaiken ajan yhdessä. Rakastuneena ihminen voi luopua suuresta osasta elintilaansa ja yksityisyyttään. Yhdessä oleminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että pari elää yhtä elämää. Molemmilla on oma elämänsä yhdessäolosta huolimatta ja myös oikeus omaan tilaan, omiin rajoihin ja yksityisyyteen. (Näse 2010.)

Pohtikaa:

- *Mitä erilaisia rakkauden muotoja on. (Esim. romanttinen rakkaus, lähimmäisen rakkaus, perherakkaus, ystävyys, idolirakkaus, pedagoginen rakkaus, universaali rakkaus.)*
- *Miksi itsensä rakastaminen on tärkeää?*
- *Voiko toista rakastaa, jos ei rakasta ensin itseään?*

Rakkauden monet kasvot (Selkenevää!-hanke, kesto 4 min.
[youtube.com → [selkenevää!](#) → [Rakkauden monet kasvot](#)])

...minä olin hullu – panin peliin koko elämän

Rakastumisen ensihuuman jälkeen nuoret opettelevat itsenäisyyttä parisuhteessa sekä toisen hyväksymistä todellisena ihmisenä. Arkipäivän asioista saattaa syntyä valtataisteluita, kun yhteiselon järjestämiseen liittyvistä asioista neuvotellaan. Piirteet, jotka alussa tuntuivat toisessa kiinnostavilta, voivat alkaa ärsyttää. Kiusaus muuttaa toista mieleisekseen saattaa kasvaa suureksi. Kumppani ei kuitenkaan voi olla muokattava projekti, eikä toista tule käyttää omien tarpeittensa välikappaleena. Tällainen vaarantaa tasavertaisen kumppanuuden ja kunnioituksen rakentumisen.

Meillä jokaisella on oikeus olla riittäviä omana itsenämme ja tulla rakastetuiksi sellaisina kuin olemme. Nuorten on tärkeää tiedostaa, että toista ei voi muuttaa. Kumppani pitää hyväksyä sellaisena kuin hän on. Tällöin toista voi oppia myös rakastamaan todellisena itsenään. Vähintään yhtä tärkeää on opetella hyväksymään itsensä sellaisena kuin on. On tärkeä korostaa nuorille, että toisen hyväksyminen ei tarkoita milloinkaan väkivaltaisen käyttäytymisen, kuten alistamisen, nimittelyn tai uhkailun hyväksymistä seurustelusuhteessa.

Parisuhteen rajojen ja suunnan määrittelyn kannalta on olennaista, että kumppanit pystyvät keskustelemaan omista toiveistaan, tunteistaan ja unelmistaan. Vaikka oma kumppani tuntuisi kuinka läheiseltä, hän ei ole ajatustenlukija. On tärkeää opetella kuulemaan toisen tuntemuksia ja välttää niiden ottamista kritiikkinä tai epäluottamuslauseina. Toista ja itseään kunnioittavalla kommunikoinnilla kumppanit voivat oppia ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti ja riitelemään turvallisesti.

Laatkaa ryhmissä seurustelun pelisäännöt. Alla opettajalle suuntaviivat:

SEURUSTELUN PELISÄÄNNÖT

(mukaillen Melkein kymmenen näkökulmaa seksuaalisuuteen)

- *Kunnioita toista ja itseäsi.
Muista, että sinuun luotetaan ja sinut koetaan turvalliseksi.*
- *Sopikaa yhdessä, mitä teidän seurusteluunne kuuluu ja ei kuulu.*
- *Älä oleta toisen puolesta.*
- *Muista, että kumppanisi ei lue ajatuksiasi tai välttämättä tiedosta tunteitasi – kerro niistä ääneen.*
- *Ole rehellinen.*
- *Kunnioita toisen yksityisyyttä.*
- *Molemmilla on oikeus omiin ystäviin, harrastuksiin ja omaan aikaan.*
- *Älä juoruile kumppanisi asioista, edes suhteen päättymisen jälkeen.*
- *Muista vapauden lisäksi myös vastuu.*
- *Kysy, jos koet olosi epävarmaksi – älä luule toisen puolesta mitään.*
- *Väkivalta on kaikissa muodoissaan väärin.*
- *Älä painosta tai pakota itseäsi tai kumppaniasi mihinkään.*
- *Jos rakkaus loppuu tai jostain syystä haluat päättää seurustelun, kerro se toiselle.*
- *Lopeta suhde ennen kuin aloitat uuden.*
- *Älä kosta toiselle suhteen päättymistä, älä kiusaa tai häiriköi. Kumppanillasi on oikeus päättää seurustelustaan.*

Pohtikaa:

- *Mitä merkitystä on sillä, jos ihmissuhde ei ole tasa-arvoinen. Miten epätasa-arvoisuus ilmenee parisuhteessa?*

Luottamus

Luottamus on yksi toimivan seurustelusuhteen kulmakiviä.

Nuoret pitävät ystävän tärkeimpänä ominaisuutena luotettavuutta ja rehellisyyttä. Luottamus luo sosiaalista pääomaa, ja tällöin nuoren on helpompi ottaa myös muut paremmin huomioon omassa toiminnassaan. Toisaalta luottamukseen sisältyy riski sen menettämisestä, mikä tekee meidät haavoittuvaksi läheisissä ihmissuhteissa. (Näre 2005.)

Luottamus on yksi toimivan seurustelusuhteen kulmakiviä. Kun toiseen voi luottaa, on myös toisesta erossa oleminen mahdollista. Rakkaus ei ole toisen omistamista. Nuorten seurustelusuhteisiin liittyy usein epäluuloa, pelkoa petetyksi ja jätetyksi tulemisesta. Toisin kuin ystävyysuhteessa, rakkaussuhteeseen ajatellaan usein kuuluvaksi toisen vahtimisen ja suhteen olemassaoloa pohditaan herkästi. (Näse 2010.)

Ilman kumppaneiden välistä luottamusta seurustelusuhteessa ajaudutaan helposti jatkuvaan itsen suojaamiseen ja riskien laskelmointiin. Menettämisen pelko saattaa ajaa epävarman nuoren sopeutumaan kohtuuttomiin vaatimuksiin seurustelusuhteessa. Tällöin myös väkivaltainen käyttäytyminen voi näyttäytyä osapuolista oikeutetulta. (Niemi 2010.) Vahvasti yksilöllisyyttä korostavaa kulttuuria on kritisoitu siitä, että se ei tue luottamuksen rakentumista. Luottamuksesta voikin muodostua ihmissuhteissa kaupankäynnin väline, jolloin luottamus säilytetään niin kauan kuin siitä on itselle hyötyä. (Näre 2005.)

Kunnioitus

Rakkaus tarvitsee kunnioituksen kaverikseen.

Rakkaus itsessään ei ole tae siitä, että ei satuta toista. Rakkaus tarvitsee kunnioituksen kaverikseen. Kunnioitus on rakkaussuhteen minimivaatimus, ja puhe rakastamisesta ilman toisen kunnioitusta on tyhjää. (Näse 2010.) Turvattomuus parisuhteessa voi olla merkki siitä, ettei toinen kunnioita sinua tai tapaasi ilmaista rakkautta. Tasa-arvoisessa seurustelusuhteessa molemmat kunnioittavat sitä, mistä toinen pitää. On tärkeää, että nuori ei luovu kumppaninsa vuoksi omista kavereistaan ja harrastuksistaan. Jokaisella on oikeus omaan aikaan, myös seurustelusuhteessa. Esimerkiksi omista harrastuksista ei tulisi joutua tuntemaan huonoa omaa tuntoa.

Kunnioitus liittyy rajoihin, sillä ilman rajoja ei ole yksityisyyttä. On tärkeää, että kumppanit uskaltavat nähdä toisensa itsenäisinä ihmisinä. Myös seurustelusuhteessa on aina kunnioitettava toisen fyysistä, psyykkistä ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta, oikeutta koskemattomuuteen. (Näse 2010.)

Kunnioitus ei ole vain sanoja, vaan sen on näyttävä myös käyttäytymisessä. On tärkeää oppia tunnistamaan, millainen käytös kertoo kunnioituksesta, millainen taas sen puutteesta. Toisen kunnioitus on myös yhteisistä pelisäännöistä sopimista ja yhdessä sovittujen asioiden noudattamista. (Näse 2010.)

Mustasukkaisuus varoittaa!

Mustasukkaisuus ei ole merkki välittämisestä.

Mustasukkaisuus voi tuntua imartelevalta suhteen alkuvaiheessa. Toinen haluaa omistautua minulle, hän haluaa viettää kaiken ajan kanssani, hän haluaa omistaa minut. Uhrin ystävät voivat myös tulkita tekijän kontrolloinnin ja mustasukkaisuuden välittämisenä ja kiintymyksenä. Toistuva mustasukkaisuus on kuitenkin usein varoitusmerkki alkavasta parisuhdeväkivallasta. Kumppani pyrkii kontrolloimaan toisen elämää: keitä toinen tapaa, kenen kanssa hän puhuu, minne hän menee ja milloin. Kontrolloivan käytöksen ja uhkauksien on havaittu enteilevän väkivaltaista käyttäytymistä.

Mustasukkaisuutta on perinteisesti romantisoitu eri kulttuureissa, ja parisuhdeväkivallan teoista on puhuttu kaunistellen intohimorikoksina. Toisen kontrollointiin ja alistamiseen pyrkivä kumppani voikin selittää tekojaan mustasukkaisuudella.

Yleisiä tekosyitä väkivallan käyttämiseen:

- mustasukkaisuus
- päihtymys
- seksistä kieltäytyminen
- stressi

Nuorten on tärkeä oppia tunnistamaan väkivaltaisen käytöksen eri muodot seurustelu- ja parisuhteessa. Kumppanin hälyttävän käyttäytymisen varhainen havaitseminen antaa nuorelle paremmat mahdollisuudet irtautua suhteesta aikaisessa vaiheessa, ennen kuin väkivallan jatkumo etenee fyysiseen tai seksuaaliseen väkivaltaan saakka.

Vaaran merkkejä seurustelusuhteessa (www.omatrajani.fi)

- Kumppanisi käyttäytyy aivan kuin hän tietäisi sinua itseäsi paremmin, mitä sinä haluat.
- Hän saa sinut tuntemaan, että sinun on oltava pahoillasi jostain koko ajan. Sinulla on tunne, että et osaa tehdä koskaan mitään oikein.
- Hän käyttäytyy kuin omistaisi sinut.
- Hän vähättelee asioita, joista pidät.
- Hän kritisoi ja puhuu sinusta alentuvaan sävyyn, erityisesti seksuaalisuuteesi liittyen. Hän esimerkiksi kommentoi, että hänen edellinen seksikumppaninsa on ollut parempi sängyssä kuin sinä.
- Kumppanisi alkaa valvoa tekemisiäsi. Tarkkailu alkaa ensin ehkä rakastavina puhelinsoitoina, mutta kasvaa vähitellen vaatimukseksi tietää koko ajan, missä ja kenen kanssa vietät aikaasi.
- Sinun elämäsi ilon ja mielihyvän aiheet tuntuvat häviävän.
- Hänen mustasukkaisuutensa on aiheuttanut sen, että et enää pidä yhteyttä ystäviisi ja perheeseesi samalla tavalla kuin aiemmin. Olet yksinäisempi.
- Arkaillet sanoa omia mielipiteitäsi hänen seurassaan.

En ikinä satuttaisi sinua (kesto 2 min.),

Usko, toivo, rakkaus (kesto 2 min.) (Viola – väkivallasta vapaaksi ry)

[http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/jasenyhdistykset/](http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/jasenyhdistykset/viola-vakivallasta_vapaaksi_ry/hankeet/ajoissa_apua_perhevakivaltaan_aa/materiaalit/lyhytelokuvat/)

[viola-vakivallasta_vapaaksi_ry/hankeet/](http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/jasenyhdistykset/viola-vakivallasta_vapaaksi_ry/hankeet/ajoissa_apua_perhevakivaltaan_aa/materiaalit/lyhytelokuvat/)

[ajoissa_apua_perhevakivaltaan_aa/materiaalit/lyhytelokuvat/](http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/jasenyhdistykset/viola-vakivallasta_vapaaksi_ry/hankeet/ajoissa_apua_perhevakivaltaan_aa/materiaalit/lyhytelokuvat/)

Reilu riitely

Jokaisessa seurustelusuhteessa syntyy erimielisyyksiä, riitojakin. Erimielisyyksien selvittäminen voi olla suhdetta kasvattava kokemus, jos molemmat haluavat selvittää asian ja ovat valmiita kuuntelemaan toisen mielipiteitä ja tarvittaessa joustamaan. Reilu riitely edellyttää tasa-arvoisuutta ja avointa kommunikointia parisuhteessa. Pelko tai valtaepätasapaino suhteessa syö elintilan reilulta riitelyltä.

Riita ja väkivalta on tärkeää osata erottaa toisistaan. Riidassa on kaksi tasa-arvoista osapuolta. Väkivalta sen sijaan on tekijän yksipuolista käytöstä, jolla hän pyrkii vallankäyttöön ja kontrolliin parisuhteessa. Väkivallasta on vastuussa vain tekijä itse.

Pohtikaa:

- *Riidan ja väkivallan eroa seurustelu- tai parisuhteessa (alla opettajalle tarkastuslistaa)*
-

Riita:

- Tasa-arvoisuus
- Jokaisessa seurustelu- tai parisuhteessa riidellään joskus.
- Riidassa on kyse erimielisyyksien purkamisesta rakentavasti, ja siihen tarvitaan aina kaksi henkilöä.
- Riitelyyn sisältyy eri näkökulmia yhteen sovittava neuvotteluprosessi.
- Kun riita on selvitetty rakentavalla tavalla, palataan parisuhteessa tavalliseen arkeen.
- Riidassa molemmat osapuolet voivat myöntää olevansa väärässä.

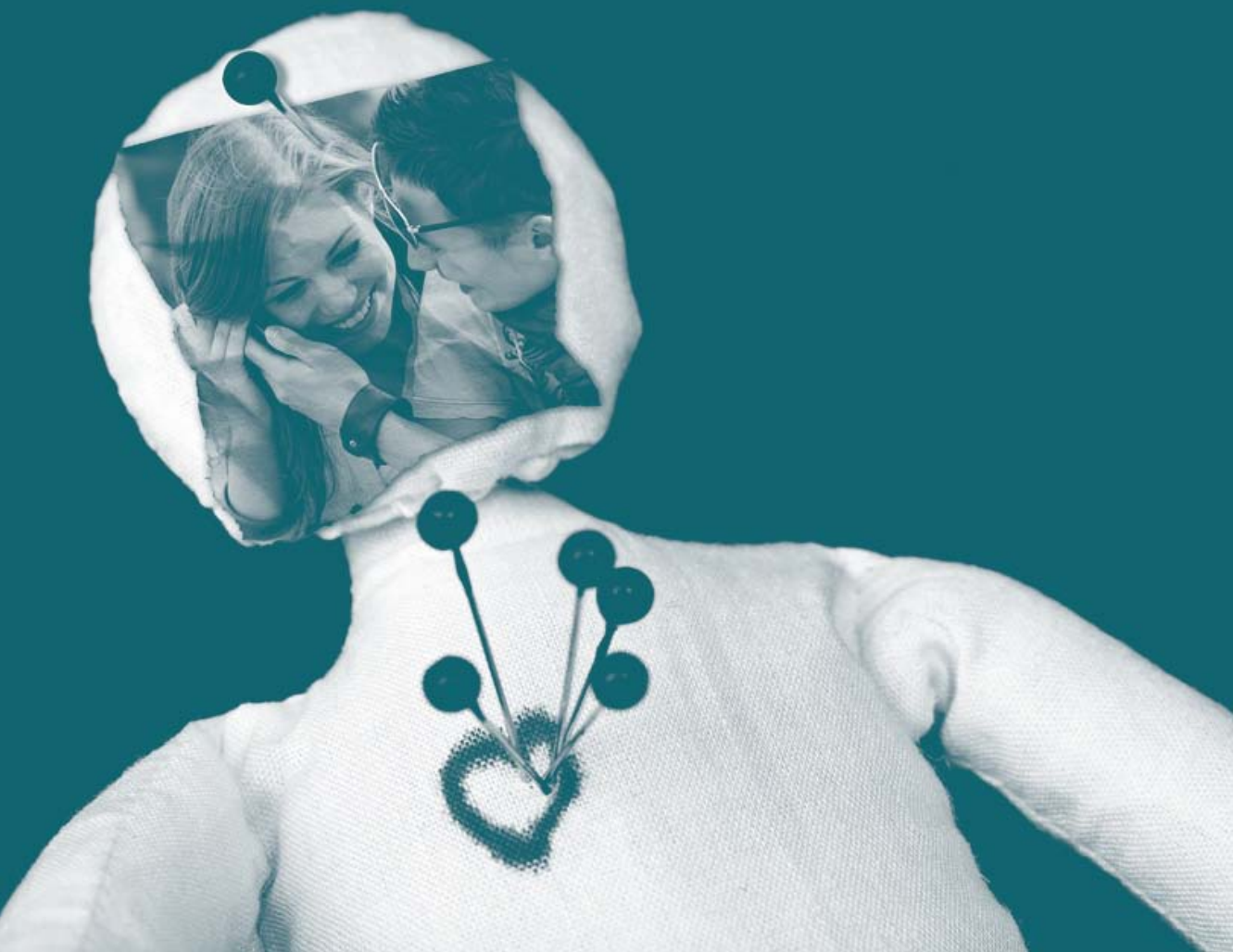
Väkivalta:

- Väkivaltaan tarvitaan vain yksi henkilö.
- Väkivallassa on kysymys halusta pakottaa toinen ihminen väkisin omaan tahtoon.
- Siihen liittyy alistamista ja toisen ihmisen kontrollointia.
- Väkivaltaa käyttävä henkilö on mielestään aina oikeassa.
- Se voi olla halua rangaista tai kostaa.
- Toinen tuntee olonsa turvattomaksi tai alkaa pelätä.

Lähde: Lyömätön linja Espoossa, Väkivallan katkaisu -ohjelma

7

Seurusteluväkivalta

Seurusteluväkivalta on maailmanlaajuinen ilmiö. Se on osa parisuhdeväkivaltaa. Parisuhdeväkivalta on usein miehen naiseen kohdistamaa, mutta väkivalta on mahdollista kaikenlaisissa parisuhdemuodoissa. Naisiin kohdistuvasta väkivallasta käyty yhteiskunnallinen keskustelu on lisännyt valmiuksia käsitellä myös miesten kokemaa parisuhdeväkivaltaa sekä avannut tietä keskustelulle väkivallasta samaa sukupuolta olevien parisuhteissa.

Väkivalta parisuhteessa on muutakin kuin lyöntejä, potkuja tai kuristamista. Fyysisen väkivallan lisäksi nuoren on tärkeää oppia tunnistamaan myös muita parisuhdeväkivallan muotoja:

- Henkinen väkivalta
- Seksuaalinen väkivalta
- Taloudellinen väkivalta:
 - estää toista saamasta töitä tai pitämästä työpaikkaansa
 - kontrolloi toisen rahoja kuin omiaan
 - tekee suuret yhteiset päätökset yksin
- Uskonnollinen väkivalta:
 - uskonnollisilla säännöillä kiristäminen, pelottelu tai painostaminen
 - pakottaminen uskonnollisiin sääntöihin

Henkinen väkivalta

Väkivalta hiipii usein varkein parisuhteeseen. Tekijä naamioi mustasukkaisuuden osoitukseksi siitä, kuinka paljon toisesta välittää. Kontrolloivien vaatimusten seurauksena väkivallan uhri alkaa usein muuttaa käytöstään miellyttääkseen toista ja

välttääkseen raivokohtaukset. Tämä johtaa kuitenkin vain uhrin elintilan pienemiseen.

Henkinen väkivalta on yleensä keskeinen vallan väärinkäytön ja kontrolloinnin väline parisuhteessa. Väkivallankäyttäjää saa toisen tuntemaan itsensä voimattomaksi, tyhmäksi, arvottomaksi ja riippuvaiseksi hänestä. Hän nimittelee, käskyttää, vähättelee ja tarttuu toisen tekemiin pieniinkin virheisiin. Hän saattaa myös kerskailla tai valehdella suhteeseen liittyvistä intiimeistä asioista julkisesti nolatakseen toisen tai todistaakseen omaa kykeneväisyyttään.

Seksuaalinen väkivalta seurustelusuhteessa

”Jos todella rakastaisit mua, olisit kanssani sillai.”

Seksuaalista väkivaltaa voi tapahtua monissa eri muodoissa seurustelusuhteessa. Seksuaalinen väkivalta on tehokas nöyryyttämisen keino, eikä sitä voi täysin erottaa tekijän käyttämästä henkisestä alistamisesta tai fyysisestä väkivallasta. Tekijä voi painostaa toista seksiin syyttämällä tätä pihtaajaksi tai frigidiksi. Hän saattaa pitää seksistä kieltäytymistä merkinä uskottomuudesta tai ”todellisen” rakkauden puuttumisesta. Hän saattaa kiristää asettamalla seksiin suostumisen ehdoksi seurustelun jatkumiselle. Hän saattaa kieltäytyä kondomin käytöstä ja painostaa toista suojaamattomaan seksiin. Tällaisella käyttäytymisellä ei ole mitään tekemistä rakkauden tai toisen kunnioituksen kanssa, vaan kyseessä on väkivaltainen käytös ja toisen kontrollointi.

Tekijä saattaa selittää kumppaniin kohdistuvan väkivallan esimerkiksi:

- merkiksi kiintymyksestä tai todellisista tunteista
- uhrin väärinymmärrykseksi
- suuttumukseksi
- provosoitumiseksi
- seuraukseksi turhautumisesta tai stressistä

Seurusteluväkivalta puheeksi

Seurusteluväkivaltaa voidaan ehkäistä lisäämällä tietoa ja keskustelua aiheesta.

Nuoren kokema seurusteluväkivalta on rikos, johon aikuisella on velvollisuus puuttua. Pahoinpitely parisuhteessa on aina virallisen syytteen alainen myös alaikäisten välisissä seurustelusuhteissa. Jokaisella nuorella on oikeus elää ilman pelkoa ja alistamista. Seurusteluväkivalta on tyypillisesti vakavampaa kuin muu nuoriin kohdistuva väkivalta ja johtaa usein vamman syntymiseen. Väkivallan uhka voi jatkua myös seurustelun loputtua vainoamisena. Väkivaltaa seurustelusuhteessa kokenut nuori tarvitsee laaja-alaista apua ja tukea eron jälkeen. Pelkkä rikosoikeudellinen asian selvittäminen ei ole nuoren hyvinvoinnin takaamisen kannalta riittävä toimenpide. Jos väkivaltaan ei puututa, tekijä käyttää sitä yleensä myös seuraavassa seurustelusuhteessaan. Väkivallan kokemukset haavoittavat ja lisäävät usein uhrin riskiä joutua kokemaan väkivaltaa myös tulevaisuuden parisuhteissaan.

Tutkimusten mukaan nuoret kokevat seurusteluväkivallan asiaksi, josta on vaikea puhua ja johon on vaikea saada apua. Nuori ei välttämättä tiedä, mitä on ”normaali” seurustelu, mitä siihen kuuluu ja mitä ei. Nuori voi myös luulla, että hän on ainut, joka on kokenut väkivaltaa seurustelusuhteessa. Väkivallan kokemukset seurustelusuhteessa voivat vahingoittaa nuoren itsetuntoa merkittävästi, varsinkin jos nuori alkaa etsiä väkivallan syytä itsestään. (Niemi 2010.)

Väkivallan uhri:

- Väkivalta ei ole syytäsi. Kukaan ei voi pakottaa toista väkivallan käyttöön. Se on aina tekijän oma valinta.
- Kerro asiasta jollekin. Älä jää asian kanssa yksin.
- Hae apua. Väkivalta ei lopu itsestään. Todennäköisesti se vain pahenee ajan myötä.
- Suunnittele, kuinka voisit lisätä turvallisuuttasi.

Seurusteluväkivaltaa voi joutua kokemaan kuka vain. Sosiaalinen tausta voi kuitenkin lisätä nuoren riskiä joutua seurusteluväkivallan uhriksi. Ongelmat kotona saattavat lisätä nuoren haavoittuvuutta ja altistaa väkivallalle seurustelusuhteessa. Nuoren lisäksi on tällöin aiheellista kiinnittää huomiota myös vanhempien jaksamiseen. Kasautuvat ongelmat saattavat vähentää vanhempien voimia tukea ja seurata lapsen kehitystä. (Niemi 2010.)

Nuorten seurustelusuhhteissa tapahtuvat väkivallanteot ovat pääosin lieviä, mutta väkivallan seurauksena syntyneet lievät vammat ovat kuitenkin yleisiä. Tyttöjen ja poikien kokema väkivalta seurustelusuhhteissa vaikuttaisi olevan luonteeltaan erilaista. Vakavimmat vammat ja teot kohdistuvat tyttöihin. Myös seksuaalinen väkivalta näyttää kohdistuvan lähes yksinomaan tyttöihin. Tyttöihin kohdistuva seurusteluväkivalta tapahtuu yleensä yksityisellä paikalla, poikiin julkisella paikalla. (Niemi 2010.) Vaikka vakavimmat seurusteluväkivallanteot näyttäisivät kohdistuvan tyttöihin, vain murto-osa väkivaltaa kokeneista tytöistä kertoo tapahtuneesta aikuiselle (61 % seurusteluväkivaltaa kokeneista tytöistä oli kertonut asiasta kaverille, 27 % ei kenellekään).

Tyttöjen kokemassa seurusteluväkivallassa tekijä on yleensä iältään vanhempi verrattuna poikien tapauksiin (Niemi 2010). Seurustelukumppanien välinen ikäero voi vaarantaa tasavertaisuuden ja lisätä nuoreen kohdistuvan väkivallan ja hyväksikäytön riskiä. Vaikka nuori itse pitäisi vanhempaa kumppania kiehtovana ja kaveripiirin silmissä tyttö saisi vanhemman kumppanin myötä arvonnousua, voi ikäero lisätä myös nuoren alistumista vanhemman osapuolen tahtoon ja tekoihin. Nuori saattaa olla jo fyysisesti kehittynyt, mutta hänellä on vielä vähäinen elämäkokemus ja hänen psyykinen kehityksensä on kesken, minkä vuoksi hän ei voi luoda tasavertaista suhdetta itseään selkeästi vanhempiin henkilöihin. Nuorelle koituvat vahingot, haitat ja katumus eivät välttämättä näy välittömästi, vaan ne saattavat ilmetä vasta vuosien kuluttua. Aikuisten alle 16-vuotiaisiin kohdistamat seksuaaliset teot ovat rikollisia (RL 20:6), eikä hyväksikäytön toteutuminen edellytä yhdyntää.

Seurusteluväkivallasta kertominen voi tuntua nuoresta vaikealta. Nuorilla on tarve tulla ympäristönsä hyväksymäksi, ja leimaantumisen pelko muiden silmissä on usein suuri. Ystävien ja perheen tuki ovat keskeisessä asemassa seurusteluväkivallan kierteen katkaisemisessa. Koska seurustelu on usein osa nuoren itsenäistymistä vanhemmista, voi kynnyksellä kertoa kotona seurusteluväkivallasta nousta korkeaksi. (Niemi 2010.)

Seurusteluväkivaltaa voidaan ehkäistä lisäämällä tietoa ja keskustelua aiheesta. Seurustelun pelisääntöjä ja jokaiselle kuuluvia seksuaalioikeuksia on hyvä käsitellä nuorten kanssa. Samalla yleistä ilmapiiriä voidaan muokata sellaiseksi, että nuori uskaltaa kertoa kokemastaan, eikä jää yksin asian kanssa. Haavoittavasta kokemuksesta selviytymistä auttaa, jos nuorella on mahdollisuus kertoa asiasta ja luoda tapahtuneesta eheä kertomus.

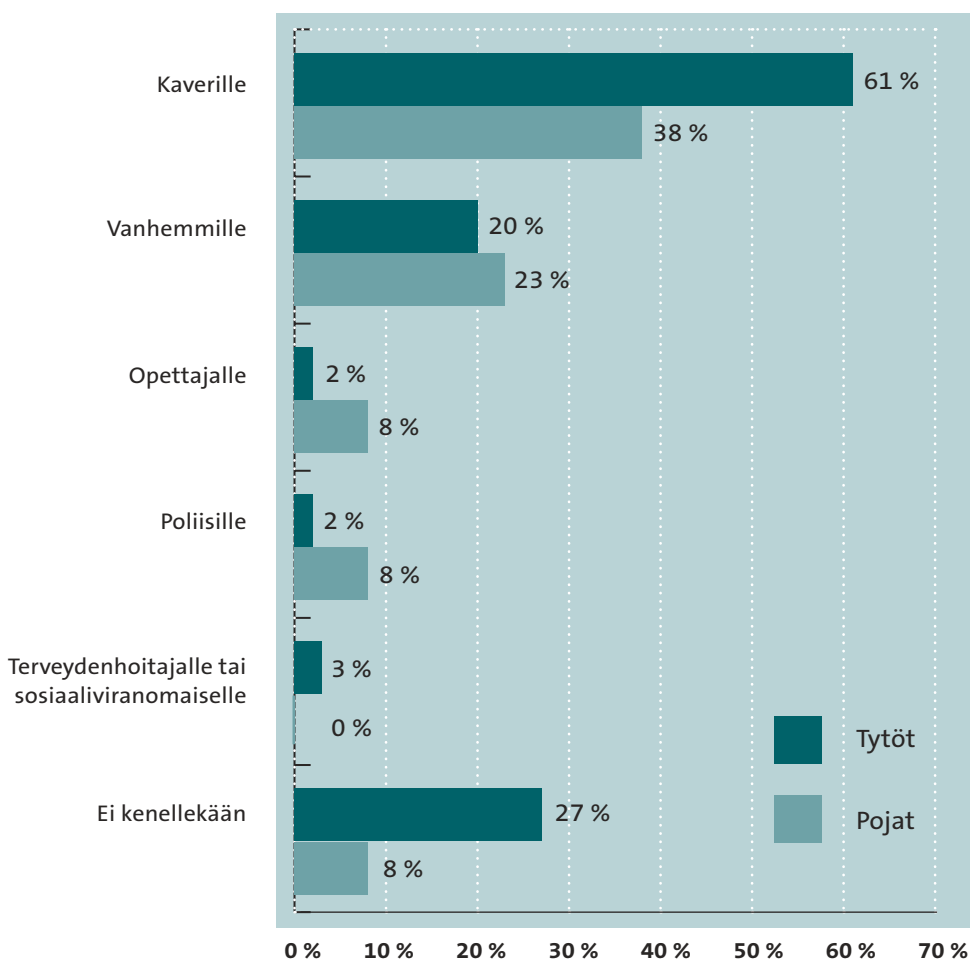
Väkivallasta kertominen tai kumppanista eroaminen voi olla vaikeampaa, jos seurustelukumppani on kaveripiirissä suosittu tai nuori kokee saavansa suhteesta muuten sosiaalista arvonnousua. Väkivaltaa käyttävällä kumppanilla saattaa olla hyvin erilainen rooli kaverien ja sukulaisten suhteen kuin mitä hän näyttää seurustelukumppanilleen. Kontrolluomalla, milloin hän käyttää väkivaltaa (kahden kesken, yksityisellä paikalla), mihin hän lyö (hiusten alue, helposti peitettävillä alueilla) ja keneen väkivalta kohdistuu (pelkästään kumppani, ei esimerkiksi tämän ystävät),

hän pystyy salaamaan fyysisen väkivallan käytön. Hän saattaa vaikuttaa ystävien mielestä suorastaan ihannekumppanilta. Tämä voi estää nuorta kertomasta väkivallasta kavereilleen tai hän voi jopa tuntea ympäristön painetta pysyä suhteessa.

Nuori voi pelätä, että

- häntä ei uskota
- hänen kokemuksaan tai koko suhdetta ei oteta vakavasti
- häntä syyllistetään tapahtuneesta
- aikuiset rajoittavat hänen vapauksiaan
- hänet pakotetaan eroamaan tai kielletään olemasta yhteydessä kumppaniin
- kumppani saa tietää ja kosta

Kenelle nuoret kertovat seurusteluväkivallan kokemuksista:

(Niemi 2010.)

KESKEISIÄ LAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSIA VIIME VUOSILTA:

- 1994:** raiskaus avioliitossa kriminalisoidaan
- 1995:** pahoinpitely yksityisellä paikalla virallisen syytteen alaiseksi
- 1997:** mahdollisuus valtion varoista maksettavaan avustajaan tai tukihenkilöön (ROL 2:1a §)
- 1999:** seksuaalirikoksista sukupuolineutraaleita
- 1999:** lähestymiskielto
- 2003:** oikeudenkäynti suljetuin ovin, uhrin kuuleminen ilman syytetyn läsnäoloa (OK 17:34 §)
- 2004:** vakaantahdon pykälän poisto pahoinpitelyrikoksista
- 2005:** perheen sisäinen lähestymiskielto
- 2011:** lievä pahoinpitely lähisuhteissa virallisen syytteen alaiseksi

LÄHTEET

(Osuuksiin seurustelu ja seurusteluväkivalta)

Bildjuschkin, Katriina, Ruuhilahti, Susanna, Marttinen, Iida (2011) Melkein kymmenen näkökulmaa seksuaalisuuteen. Turku: Turun kaupungin sosiaali- ja terveystoimi. <http://www.turku.fi/Public/download.aspx?ID=146725&GUID={8563546A-1E18-4853-BC65-7B9A8EF178C3}> (tarkastettu 6.3.2012)

DejtPARK – underlag för dialoger kring sällskapande och parbildning (2010) Folkhälsan förbund.

Gustavsson, Malin (2010) Plats att älska. Teoksessa DejtPARK – underlag för dialoger kring sällskapande och parbildning.

Reaching & teaching teens to stop violence (1996) Nebraska Domestic Violence Sexual Assault Coalition.

Niemi, Jenni (2010) Seurusteluväkivalta nuorten kokemana, Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 89/2010. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2004) Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Juva: WSOY.

Näre, Sari (2005) Styylyt ja pettäen. Luottamuksen ongelma ja postindividualismi nuorten sukupuolikulttuurissa. Helsinki: Yliopistopaino.

Näse, Barbro (2010) Två liv ihop, teoksessa DejtPARK – underlag för dialoger kring sällskapande och parbildning.

Tolonen, Tarja (2001) Nuorten kulttuurit koulussa; Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Helsinki: Gaudeamus.

<http://www.omatrajani.fi/>

www.omatrajani.fi (Naisten linja, tarkastettu 29.12.2011)

HARJOITUKSET osioon seurustelu ja seurusteluväkivalta

1

Harjoitus 1. (Amnesty/ihmisoikeudet.net)

Maijun kaikilla kavereilla on poikaystävät. Eräs poika kiinnostuu Maijusta, ja Maijun kaverit ihmettelevät, miksi tämä ei halua alkaa seurustella pojan kanssa. Maiju miettii, pitäisikö hänen sittenkin alkaa seurustella pojan kanssa, jotta hänen ei tarvitsisi jatkuvasti kuulla kavereidensa painostusta.

- ▶ Onko Maijun kavereilla oikeutta ihmetellä, miksi Maiju ei halua seurustella?
- ▶ Mitä Maijusta kiinnostunut poika voisi tehdä tilanteessa?
- ▶ Mistä kertoo se, että Maiju pohtii seurustelun aloittamista pojan kanssa, vaikka ei halua?
- ▶ Miten Maiju voisi elää sellaisen päätöksen kanssa, että ei halua seurustella pojan kanssa?

2

Harjoitus 2. Parisuhteen kulmakivet. (Selkenevääl-hanke)

Kirjoittakaa ja pohtikaa pienissä ryhmissä, mitkä ovat tasa-arvoisen ja tasaveroisen parisuhteen kulmakivet. Käykää ryhmien ajatukset läpi ja työstäkää ryhmien vastauksista yhtenäiset teesit hyvän parisuhteen pohjaksi.

- ▶ Mikä parisuhteessa voisi olla vaikeaa ja haastavaa, mikä mukavaa? Haluavatko naiset ja miehet suhteista samoja asioita, vai onko niissä eroavaisuuksia?
- ▶ Miten on samaa sukupuolta olevien henkilöiden suhteiden laita? Kuka saa kävellä käsi kädessä tai suudella koulun käytävillä, kaulungilla?
- ▶ Saako toinen pariskunnasta olla mustasukkainen? Jos, niin missä tilanteessa ja millä tavoin sen voisi tuoda ilmi?
- ▶ Mitä merkitystä on sillä, jos ihmissuhde ei ole tasa-arvoinen? Miten epätasa-arvoisuus ilmenee parisuhteessa?
- ▶ Miten ikäerot vaikuttavat ihmissuhteen laatuun? Tarvitaanko suojaikärajoja? Mitkä ne ovat? Miksi lait on laadittu? Kuinka paljon ikäero saa olla? Pitääkö miehen olla vanhempi kuin naisen? Miksi vanhempi nainen ja nuori mies herättävät hämmennystä? Miten on samaa sukupuolta olevien parisuhteiden laita? Millaiset ikäerot ovat niissä ok? Miksi?

3

Harjoitus 3. (Amnesty, Ihmisoikeudet.net)

Miikaa pelottaa tykätä saman luokan Miasta, koska hän on kuullut muiden ääneen arvostelevan Mian ”liian tavallista ja mautonta” vaatetusta ja ulkonäköä. Niinpä Miika katsoo parhaaksi, ettei hän juttele Mialle mitään eikä ota Miaan mitään kontaktia.

- ▶ Onko muilla oikeutta arvostella Mian vaatetusta ja ulkonäköä?
- ▶ Miten Miika toimii tilanteessa?
- ▶ Mitä Miika voisi tehdä?

4

Harjoitus 4. (Friidu, YK-liitto)

Minkälaisen kuvan nuorten lehdet antavat ihastumisesta, rakastumisesta tai seurustelusta? Oletko samaa mieltä?

- Minkälainen seurustelukumppani itse haluaisit olla? Keksikää jokainen viisi lausetta. Käsitelkää aihetta yhteisesti lukemalla lauseet äänneen nimettöminä ja keskustelemalla niiden herättämistä ajatuksista.
- Kirjoittakaa, millainen olisi tykkäämiseen ja läheisyyteen liittyvä ihanetilanne.

5

Harjoitus 5. (IhmiSeksi, Suomen Kätilöliitto ry)

Mieti näkemiäsi TV-sarjoja tai elokuvia ja pohdi, millaisen kuvan ne antavat seurustelusta?

Millaisia ensimmäiset seurustelut todellisuudessa ovat?

Mitä kaikkea ensimmäisillä treffeillä ja rakastuneena voisikaan tehdä, että turvallisuuden tunne säilyisi ja molemmat saisivat säilyttää oman arkuutensa ja ujoutensa? Kannattaa muistaa, että nuoruudessa kaikki asiat pitää opetella, eikä kukaan voi olla mestari aloittellessaan asioita. Epävarmuus, epäonnistumiset ja toisaalta unelmat ja haaveet kuuluvat ihmisen elämään, niin vanhojen kuin nuortenkin. Elämä ilman unelmia olisi tylsää.

6

Harjoitus 6. Lähestymiskielto.

Selvittäkää, mikä on lähestymiskielto, ketä sillä suojataan, kuka sitä voi hakea, miten ja mistä.

7

Harjoitus 7. Rakastamisen ja tykkäämisen koko maailma.

(Harjoitus tekee mestarin, Tyttöjen talo)

- ▶ Mieti ja kirjaa ylös, miten monta rakkauden lajia tiedät tai jopa tunnet.
- ▶ Piirrä tai kuvaa rakkauden eri lajeja eri symbolein. Piirrä rakkaudelle astia/paikka/alusta ja täytä se tunnistamiesi rakkauden symbolein.
- ▶ Kirjaa ylös kunkin lajin oma suosikkisi.
- ▶ Maalaa suosikkirakkautesi runsaaksi asetelmaksi.
- ▶ Laita rakkaudet näkyville ja lisää rakkauksia, mikäli niitä alkaa kummuta lisää.
- ▶ Kerro rakkautesi kohteelle, että rakastat häntä tai sitä.
- ▶ Ruokalajia on helppo rakastaa ja kertoa intohimosta syömällä se nautiskellen ja hitaasti. Musiikkia on helppo kuunnella liikuttuneena, iloiten tai hiljentyen. Kirjoja voi lukea nautiskellen tai ahmia. Kirjoja ja musiikkia on helppo rakastaa ja rakkaus helppo tunnustaa, vaikka koko maailmalle.
- ▶ Ketä ihmistä rakastat? Oletko koskaan kertonut sitä hänelle? Mitä sanaa käytät, mitä kieltä käytät? Miksi I love U on niin paljon helpompi kuin minä rakastan sinua?

Harjoitus 8. Rakkaus. (Fredri, Setlementtinuorten liitto)

Rakkauden tunteminen ja sen ilmaiseminen ovat kaksi eri asiaa. Keskustelkaa pienryhmissä seuraavista aiheista ja kertokaa sitten vastauksenne muille.

- Mitä rakkaus on? Mitä se ei ole? Mitä rakkauden lajeja on?
- Muuttuvatko rakkaus ja sen ilmaiseminen iän myötä? Jos muuttuvat, millä tavoin?
- Muuttuvatko rakkaus ja sen ilmaiseminen pitkässä parisuhteessa? Jos muuttuvat, millä tavoin?
- Onko rakkaus sukupuolisidonnaista? Rakastaako mies eri tavalla kuin nainen? Perustelkaa vastauksenne monipuolisesti.
- Onko rakkaus kulttuurisidonnaista? Rakastetaanko Afrikassa eri tavoin kuin Suomessa tai Aasiassa? Perustelkaa vastauksenne monipuolisesti.
- Pohtikaa sanontaa: "Rakkaudesta se hevonenkin potkii." Keksikää esimerkit myönteisestä ja kielteisestä tavasta tulkita sanonta.
- Pohtikaa sanontaa: "Suomalainen mies ei puhu eikä pussaa." Millä tavoin sanonta yksipuolistaa kuvaa suomalaisista miehistä? Mitä tarkoitusta sanonta voisi palvella?

Harjoitus 9. "Oot sä mustis?" (Fredri, Setlementtinuorten liitto)

Kaikkien tunteiden tunteminen on sallittua, mutta on eri asia, kuinka niiden pohjalta toimii.

- Hankkikaa tietoa siitä, mitä on mustasukkaisuus. Mitä hyötyä ja haittaa siitä voisi olla? Väitetään myös, että mustasukkaisuuden takana on kateus, halu saada itselle jotain sellaista, mitä toisella on. Keskustelkaa aiheesta.
- Sanotaan, että rakkauteen kuuluu mustasukkaisuutta. Väitelkää aiheesta.

Väite 1: Rakkaussuhteeseen kuuluu mustasukkaisuuden tunne.

Väite 2: Mustasukkaisuus on tarpeetonta hyvässä rakkaussuhteessa.

Harjoitus 10. Kuuma tuoli. (Selkenevääl-hanke)

Asettakaa tuolit ympyrään. Sanot väittämiä, joiden mukaan osallistujien tulee joko pysyä paikallaan tai vaihtaa paikkaa. Varaa leikkiin yksi ylimääräinen tuoli, jotta kaikki varmasti saavat istumapaikan.

Pyydä oppilaita vaihtamaan paikkaa, mikäli he vastaisivat väittämään KYLLÄ. Jos he ovat eri mieltä, pyydä heitä pysymään paikallaan. Keskustelkaa lause kerrallaan asioista ja esitä oppilaille jatkokysymyksiä. Pyydä ensin heitä perustelevaan, miksi he liikkuvat/pysyivät paikoillaan.

- Toista saa halata, jos itseä huvittaa huolimatta siitä, haluaako toinen.
- Se, että on parisuhteessa, nostaa itseluottamusta.
- On vaikeaa tykätä omasta ulkonäöstään.
- Ihminen voi rakastaa samaan aikaan montaa.
- Jokaisella on oikeus kieltäytyä asioista, joita ei halua.

6. On tärkeää, että itsellä on ystävä.
7. Kohteliaisuudet ja kehut saavat hyvälle mielelle.
8. Flirttailu on kivaa.
9. Yksin oleminen osoittaa vahvuutta ja itsenäisyyttä.
10. Väkivaltaisesta suhteesta lähteminen on vaikeaa.
11. Ihmiselle, josta pitää kovasti, on vaikeaa sanoa EI.
12. Seurustelukumppanin kanssa on tärkeää voida puhua kaikesta.
13. Seurustelukumppani saa rajoittaa kavereiden tms. tapaamista.
14. Miesten pitäisi tehdä aloite seksissä.
15. Mies, joka ei halua seksiä, on outo.
16. Naiset pettävät kumppaneitaan useammin kuin miehet.

11

Harjoitus 11. Draamaharjoitus. (Elämä ilman pelkoa, muokattu Turun naiskeskus ry:n harjoituksesta)

Näytelkää erilaisia parisuhteita, toiset oppilaat arvuuttelevat, mikä suhteessa on pielessä. Voitte myös keksiä lisää epätasa-arvon ilmentymiä.

- riippuvuussuhde
- tukahduttava – en voi elää ilman sinua -suhde
- jalustasuhde, rakastan sinua, en sellaisena mikä olet, vaan sellaisena, millaisena sinua pidän
- isäntä-orjasuhde, ”olen tämän perheen pää, olen pomo, minä teen täällä päätökset”
- täysihoitolasuhde, suhteeseen ei kuulu rakkaudenilmaisuita
- marttyyrisuhde, marttyyri pyhittää itsensä yrittäen palvella toista yrittämättäkään saada aikaa itselleen.

12

Harjoitus 12. Ystävä ja kumppani.

Tee lista luonteenpiirteistä ja ominaisuuksista, joita arvostat ystävässäsi. Laatikaa myös lista, mitä luonteenpiirteitä arvostat seurustelukumppanissa. Eroavatko listat toisistaan?

13

Harjoitus 13. Väkivallan vaikutukset parisuhteessa.

Millaisia vaikutuksia ja seurauksia parisuhdeväkivallalla voi olla? Pohtikaa asiaa erikseen väkivallan uhrin, tekijän ja läheisten näkökulmista.

14

Harjoitus 14. Roolileikki. (muokattu, Elämä ilman pelkoa)

- ▶ Epäilet, että kumppanisi on flirttaillut jonkun toisen kanssa. Miten otat asian puheeksi?
- ▶ Paras ystäväsi kertoo eteenpäin sinun hänelle luottamuksellisesti kertomasi salaisuuden. Miten otat asian puheeksi?

Valmistelkaa tilanteet pareittain ja esittäkää luokalle. Väkivaltainen tai uhkaava käyttäytyminen ei ole sallittua. Esitysten jälkeen keskustelkaa eri lähestymistavoista.

8

Seksuaalinen väkivalta

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus on jokaisen yhtäläinen oikeus sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen katsomatta. Näin ei ole aina ollut. Avioliittolupauksella naiset käytännössä menettivät seksuaalisen itsemääräämisoikeutensa miestään kohtaan. Raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin Suomessa vasta 1994. Vuoteen 1999 saakka Suomessa raiskausrikoksen uhriksi saattoi lain mukaan joutua ainoastaan nainen, eikä pykälää käytännössä sovellettu tapauksiin, joissa tekijä ja uhri olivat samaa sukupuolta. Nykyisin pykälän muotoilu on sukupuolineutraali, ja se soveltuu niin samaa kuin eri sukupuolta olevien väliseen tekoon.

Seksuaalirikokset ovat rikoksia yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta vastaan. Jokaisella on oikeus itse päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään: kenen kanssa on valmis olemaan seksuaalisessa kanssakäymisessä, milloin, kuinka monta kertaa, millä tavalla vai haluaako olla lainkaan. Koskaan ei ole liian myöhäistä muuttaa mieltään. Jokaisella on aina oikeus kieltäytyä missä vaiheessa tapahtumia tahansa, vaikka kesken yhdynnän. Ainoa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajoitus on se, että kenenkään seksuaalinen itsemääräämisoikeus ei oikeuta loukkaamaan toisen itsemääräämisoikeutta.

Seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan ei voi koskaan menettää. Seurustelu, avioliitto tai rekisteröity parisuhde ei milloinkaan heikennä yksilön itsemääräämisoikeuden vahvuutta. Raiskaus on rikos myös avioliitossa ja rekisteröidyssä parisuhteessa. Henkilön oma toiminta ei koskaan vähennä hänen seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan. Esimerkiksi prostituoidun raiskaaminen on yhtä lailla rikos, vaikka hän myy seksiä.

Alaikäiset nauttivat erityistä laintasoista suojaa (rikoslain suojaikärajat ovat 16 ja 18 vuotta). Lasten psyykkistä ja fyysistä kehitystä suojataan, eikä heidän vähäistä elämäkokemustaan tai kehittymättömyyttään saa käyttää hyväksi. Lapsen hyväksikäyttöön syyllistynyt henkilö ei siten voi välttää vastuutaan vetoamalla lapsen seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen, vaan lapsen oikeus suojeluun voittaa. Suojaikärajoilla turvataan lapsen tasapainoista kehitystä ja samalla otetaan huomioon lapsen kypsyttömyyden vaikutus hänen kykynsä tehdä itsenäisiä ratkaisuita. Vastuu hyväksikäytöstä on aina aikuisella, eikä hän voi vapautua vastuusta vedoten tietämättömyyteensä asioiden oikeasta tilasta kuten lapsen todellisesta iästä. Aikuisen täysi vastuu ei myöskään vähenny, vaikka alaikäinen olisi itse ollut aloitteen tekijä.

Nuoruudessa koettu seksuaalinen väkivalta on omiaan aiheuttamaan erityisen vakavia seurauksia. Haavoittava kokemus ruokkii usein nuoren kokemusta arvottomuudesta ja lisää epäluottamusta ympäröivää maailmaa kohtaan. Kun seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajat on rikottu, kohoaa nuoren riski joutua uudelleen hyväksikäytön tai muun kaltoinkohtelun uhriksi. Traumatisoiva kokemus myös heikentää helposti nuoren kykyä tunnistaa uhkaavia tilanteita.

Opi erottamaan seksi ja seksuaalinen väkivalta toisistaan

12–15-vuotiaat nuoret:

- + opettava kehittämään neuvottelu- ja viestintätaitojaan voidakseen nauttia turvallisesti ja nautinnollisesti seksistä
- + opettava kieltäytymään epämiellyttävästä tai suojaamattomasta sukupuoliyhteydestä tai estämään sen

15 vuotta täyttäneet nuoret:

- + opettava vaatimaan seksuaalioikeuksiensa kunnioittamista
- + autettava hyväksymään omat seksuaaliset oikeutensa ja muiden seksuaaliset oikeudet
- + kerrottava seksuaalisesta väkivallasta ja sukupuoleen perustuvasta väkivallasta

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO 2010)

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus on linkittynyt käsityksiin sukupuolesta, seksuaalisuudesta ja sukupuolirooleista. Millaisia oletamme miesten olevan, millaisia naisten? Annammeko luvan sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen monimuotoisuudelle ja kuulemmeko yhtäläisesti myös transnuorten tai homojen ja lesbojen kokemuksia? Millaista käyttäytymistä sukupuolen perusteella odotamme, millainen toiminta on sallittua ja kenelle?

Nuorten kanssa on tärkeää puhua seksuaalisuudesta positiivisena voimavarana. On kyettävä puhumaan seksistä, jotta voidaan puhua seksuaalisesta väkivallasta. Tämä auttaa hahmottamaan, mitkä asiat kuuluvat seksiin ja milloin taas on kysymys seksuaalisesta väkivallasta. Seksuaalisen kanssakäymisen tulisi olla aina vapaaehtoista, perustua luottamukseen, molemminpuoliseen nautintoon, tasavertaisuuteen, kommunikaatioon, omien ja toisen rajojen kunnioitukseen ja turvallisuuteen. Nuorten on tärkeä ymmärtää, että seksin tulee tehdä hyvää kaikille osapuolille. Jos seksi saa aikaan pahaa, on todennäköisesti kysymys seksuaalisesta väkivallasta.

Omien seksuaalisten rajojen löytäminen on tärkeää. Jokaisella nuorella on oikeus rauhassa etsiä seksuaalisuuttaan sekä rajojaan ja muiden ihmisten tulee kunnioittaa sitä. Omat rajat löytyvät usein suhteessa toisiin ihmisiin. Seksuaalista kanssakäymistä pohtiva nuori tarvitsee luotettavan kumppanin, jonka kanssa voi turvallisesti testata seksuaalisuuteen liittyviä tunteita ja tuntemuksia. Nuoren on tärkeä uskaltaa kuunnella omia tunteitaan. Epämukavuus, epävarmuus, pelko ja epäluotettavuus varoittavat nuorta. Jos seksi hämmentää ja pelottaa enemmän kuin haluttaa, nuori ei ole vielä valmis ja ollaan lähellä omien rajojen ylitystä.

Sussa on seksii! (Metropolia AMK, kesto 13 min.

[<http://moodle.metropolia.fi>, hakusana: seksuaalisuus]

Hyvä seksi (Selkenevää!-hanke, kesto 7 min.

[[youtube.com](https://www.youtube.com/watch?v=selkenevaa) → selkenevää! → hyvä seksi]

Pohtikaa:

- *Mistä tietää toisen haluavan seksiä.*
- *Entä mistä voi huomata, ettei toinen haluaakaan seksiä tai että halut loppuivat kesken kaiken?*
- *Mistä huomaat, jos seksi satuttaa toista?*

Mitä pidetään seksuaalisena ja vahingollisena on vahvasti kulttuuri- ja yhteiskuntasidonnaista. Esimerkiksi suomalaista saunakulttuuria voitaisiin pitää vähintäänkin outona jossain toisessa kulttuurissa. Lainsäädännössä käytetään usein ilmaisuita, jotka edellyttävät tulkintaa. Mitä on tavanomainen, mikä on vahingollista, mikä on normaalia tai mikä toiminta seksuaalista. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa ei välttämättä ole löydettävissä yksimielisyyttä siitä, mikä on vaikkapa tavanomaista. On kuitenkin korostettava, että kulttuuri, perinteet tai uskonto eivät koskaan oikeuta ihmisoikeuksien loukkaukseen. Selvästi vahingollista ja vaarallista toimintaa ei tarvitse suvaita erilaisuuden kunnioittamisen nimissä. (Karma & Pohjonen 2006.)

Myyttinen seksuaalinen väkivalta

Seksuaaliseen väkivaltaan liittyy paljon myyttisiä käsityksiä, jotka estävät ilmiön todellisten piirteiden ymmärtämistä ja todellisten ongelmien käsittelyä. Väkivallan uhria syyllistävät asenteet on tärkeä nostaa esiin, jotta ne voidaan tiedostaa ja kyseenalaistaa. Tämä on edellytys positiivisen asennemuutoksen aikaansaamiselle.

Seksuaalinen väkivalta on voimakkaasti sukupuolittunut ilmiö. Uhritutkimusten perusteella seksuaalinen väkivalta kohdistuu pääosin naisiin. Naisista seksuaalista väkivaltaa on 15 vuotta täytettyään kokenut 18,2 % ja miehistä 2,5 %. (Tuhansien iskujen maa, 2010.)

Vammaiset ihmiset, erityisesti naiset, kokevat valtaväestöä enemmän seksuaalista väkivaltaa. Kehitysvammaisten naisten on arvioitu kohtaavan seksuaalista väkivaltaa 4–10 kertaa useammin kuin vammattomat naiset. Myös vammaisilla miehillä, erityisesti kehitysvammaisilla miehillä, on suurempi riski joutua seksuaalisen väkivallan kohteeksi kuin vammattomilla miehillä. (Henttonen 2011.)

Transihmiset ja sukupuoli-identiteetistään epävarmat henkilöt altistuvat tutkimuksen mukaan muita suuremmassa määrin väkivallalle ja seksuaaliselle kaltoinkohtelulle. (Hon hen han, 2010.)

Stereotypia raiskauksesta

Stereotypia raiskauksesta on seksuaalisen väkivallan keskeinen myytti. Stereotyyppisen raiskauksen käsikirjoitus on tämä: Raiskaus tapahtuu ulkona, julkisella paikalla, esimerkiksi puistossa. Raiskaus tapahtuu pimeällä, ilta- tai yöaikaan. Tekijä on uhrille entuudestaan tuntematon, hän on syrjäytynyt tai maahanmuuttaja. Raiskauksen uhri on nuori nainen, joka on humaltuneena tulossa bileistä tai baarista. Stereotypiaa ”puskaraiskauksesta” vahvistaa myös se, että tämän tyyppisistä raiskauksista pääasiassa uutisoidaan.

Todellisuus ei kuitenkaan vastaa stereotypiaa. Yleensä seksuaalisen väkivallan tekijä ja uhri tuntevat toisensa entuudestaan. He saattavat olla seurustelusuhteessa, tuttavina keskenään tai kyseessä voi olla tutustumistilanne, jolloin tekijä ja uhri ovat tutustuneet aiemmin samana iltana esimerkiksi juhlissa.

Stereotypia sijoittaa raiskaajan yhteisön ulkopuoliseksi uhaksi ja korostaa tekijän toiseutta. Se ylläpitää ajatusta, että seksuaalinen väkivalta tapahtuu yhteisömme ulkopuolella tai siihen syyllistyvät vain marginaaliryhmät. On tärkeää tiedostaa, että seksuaalista väkivaltaa voi tapahtua missä tahansa ihmissuhteessa. Jos myönnämme, että ongelma ei ole yhteisömme ulkopuolinen asia, vaan koskettaa myös meitä,

voimme pohtia, miten toimia osana ongelman ratkaisua. Voimme tehdä tietoisia valintoja, asettaa omia rajoja, tarkkailla omaa käytöstä, ja opetella herkkyyttä tunnistaa toisen asettamia rajoja. Voimme vahvistaa toisesta välittämisen ilmapiiriä, jolloin seksuaalista väkivaltaa kokenut ei jää yksin vaan saa apua.

”Hei. Viime viikonloppuna tutustuin yhteen poikaan juhliassa. Tiesin hänet jo aiemmin, sillä hän on perhetuttu ja olen ollut vähän ihastunut häneen. Hän tuli juttelemaan ja päädyimme makuuhuoneen puolelle. Ensin poika suuteli minua, mikä tuntui ihan hyvältä, mutta äkkiä hän painoi minut sängylle ja alkoi riisua housujani. Tämä pelästytti minut ja pyysin häntä lopettamaan. Hän ei kuitenkaan lopettanut vaan sanoi, että olin itse houkutellut hänet sinne enkä voi jättää nyt kesken. Jotenkin lomaannuin enkä päässyt tilanteesta pois enää. Tapahtuman jälkeen menin kotiin nopeasti ja oloni tuntui likaiselta. Edelleen tuntuu ikävältä ja minua itkettää kovasti. En voi kertoa vanhemmilleni, sillä jos he tietäisivät, kävisi minun huonosti. Oliko tämä raiskaus? Olin itse kuitenkin ihastunut poikaan ja halusin kovasti ensin lähelle häntä. Oliko tapahtunut omaa syytäni? Hävettää.”

(Karla et al. 2009.)

Lue tarina nuorille.

Pohtikaa:

- **Mitä kertomuksessa tapahtui ja miten kertomus linkittyy seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen. Tarina ei paljasta kertojan sukupuolta tai seksuaalista suuntautumista. Olettavatko nuoret kertojan olevan tyttö? Muuttuuko tarina, jos kertoja on poika? Tai transsukupuolinen? Miksi?**

Uhrin syyllistäminen

Raiskaustapauksissa vastuuta tapahtuneesta siirretään tyypillisesti uhrille. Huomio kiinnittyy tekijän sijasta uhriin, kun pohditaan, mitä uhrilla oli päällään tai oliko hän humalassa. Jos tekijä ja uhri tuntevat toisensa, voi kaveripiirin olla helpompaa leimata uhri kevytkenkäiseksi kuin myöntää, että heidän tuntemansa kaveri voisikin syyllistyä raiskaukseen. Mitä vähemmän tapahtuneella on samankaltaisuutta stereotyyppisen raiskauksen kanssa, sitä vaikeammin voi uhrin saada ympäristöltään ymmärrystä tapahtuneelle. Esimerkiksi poikien kokema seksuaalinen väkivalta ei sovi stereotyyppian kehyksiin, jolloin tapahtuneesta kertomiselle ei jää tilaa.

Yleisiä selityksiä uhrin vastuuttamiseksi:

Alkoholi: Jos uhri on humalassa, häntä saatetaan syyllistää, että on lähtenyt juovuksissa toikkaroimaan. Sen sijaan humalatilalla on perinteisesti selitetty ja myös ymmärretty tekijän väkivaltaista käytöstä.

Vaatus: Huomion kiinnittäminen uhrin pukeutumiseen, hameen pituuteen tai ulkonäköön on klassinen uhrin syyllistämisen muoto ja siirtää vastuuta tekijältä uhrille.

Uhri lähtee tekijän mukaan: Joskus stereotypia väkivaltaisesta puskaraiskauksesta vaikuttaa vahvasti uhria syyllistävästi. Jos uhri on poistunut tekijän kanssa yhdessä paikalta, voi uhrin lähipiiri pitää häntä osasyllisenä tapahtuneeseen väkivaltaan, eikä uhrille jää tilaa kertoa asiasta.

Nuorten on tärkeä ymmärtää, että uhrin oma toiminta ei tee koskaan hänestä syyllistä seksuaaliseen väkivaltaan. Seksuaalista itsemääräämisoikeutta ei vähennä alkoholin nauttiminen, rohkea pukeutuminen tai mikään muukaan ulkoinen tekijä. Vastuu on aina tekijällä.

Nuorten empatiakykyä voi harjaannuttaa pohtimalla yhdessä, miten he haluaisivat ystävien, opettajan tai vaikkapa terveydenhoitajan reagoivan, jos nuori kertoisi hänelle tapahtuneesta seksuaalisesta väkivallasta.

Miehenä olemisen suhde väkivallan käyttöön

Miesten omaksumien käyttäytymismallien kriittiseen tarkasteluun on suomalaisessa yhteiskunnassa herätty varsin myöhään. Mies on perinteisesti esitetty sukupuolineutraalina kansalaisena ja miessukupuoli on eri yhteyksissä häivytetty näkymättömiin. Tämä on aiheuttanut sen, että miesten ongelmista, mutta myöskään miesten aiheuttamista ongelmista ei ole puhuttu. Samalla yritys puhua miehenä olemisesta muuttuu helposti vitsailuksi.

Yhteiskunnassa vallitsevat odotukset siitä, millainen miehen suhde väkivaltaan tulisi olla, on monilta osin ristiriitainen. Vaikka virallisesti yhteiskunta tuomitsee väkivallan käytön, sosiaalisesti ja kulttuurisesti ”tosimieheltä” edellytetään valmiutta käyttää väkivaltaa. Hänen tulee olla valmis puolustamaan itseään, perhettään ja kunniaansa. Miehitä edellytetään heidän sukupuolensa perusteella valmiutta puolustaa myös Suomen valtiota. Asepalveluksen käymistä on perinteisesti pidetty miesten kouluna, initiaatoriittinä pojasta mieheksi.

Miesten väkivallan käyttöä on kulttuurisesti ymmärretty ja selitetty monin eri tavoin. Väkivaltaa käyttävä mies on nähty olosuhteiden tai ulkopuolelta tulevien ärsykkeiden uhrina. Alkoholi ajaa miehen lyömään, puolison nalkutus saa pahoinpitelemään tai minihame raiskaamaan. Miesten väkivallan käyttöön on suhtauduttu

kuin luonnonvoimaan: myrskyyn, jonka nousemiseen ei voida ennalta vaikuttaa, ei edes mies itse. Tällainen ajattelu on miehiä vakavasti aliarvioivaa, mutta samalla vastuusta vapauttavaa. Syy ja vastuu miehen käyttämään väkivaltaan on löydetty tällöin tekijän ulkopuolelta. Tutkimuksissa on ilmennyt esimerkiksi poliisien asenteita, joiden mukaan naisen pitäisi omalla toiminnallaan pitää huolta siitä, ettei hän tule raiskatuksi.

Hyväksikäyttö on seksuaalista väkivaltaa

”Sopimusvaltiot sitoutuvat suojelemaan lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta.”

(Lapsen oikeuksien sopimus, 34 artikla)

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on alettu puhua viime vuosien aikana entistä enemmän. Osa teoista nousee julkisuuteen, ja ne ovat näkyvästi esillä. Suurimmasta osasta tapauksia kuitenkin edelleen vaietaan.

Seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuminen saattaa aiheuttaa hyvin ristiriitaisia tunteita nuorena. Hyväksikäyttäjä voi olla lapselle tai hänen lähipiirilleen merkittävä ja arvostettu henkilö. Tekijä on saattanut esittää ystävällistä, kilttiä ja mukavaa, jolloin hän on voittanut nuoren luottamuksen puolelleen. Hän on saattanut pyytää nuorelta luvan teon aloittamiselle ja siirtänyt vastuuta tai tunteen rikoskumppanuudesta lapselle. Nuori saattaa kokea olevansa syyllinen tapahtuneeseen. Aikuisen teot ovat voineet tuntua aluksi jännittävältä tai ne ovat jopa saattaneet tuottaa mielihyvää. Ne voivat tuntua myös niin hämmäntäviltä, epäuskottavilta tai noloilta, että nuori ei kykene asiaa käsittelemään. Muiden arvostaman tai esimerkiksi omalle vanhemmalle tärkeän ihmisen sopimattomien tekojen esille nostaminen ei ole helppoa etenäkään silloin, kun siihen liittyy häpeä ja epäusko. Tekijä on saattanut myös kauhistella lapsen reaktioita tekoihin ja paheksua niitä.

Nuorten on tärkeä tiedostaa, että myös pojat voivat joutua hyväksikäytetyksi ja hyväksikäyttäjänä voi olla myös nainen. Jos pojan hyväksikäyttäjänä on nainen, ei poika tai hänen lähipiirinsä osaa välttämättä nimetä tilannetta hyväksikäytöksi. Stereotyyppisesti miesten ajatellaan olevan aina valmiita ja halukkaita seksiin. Seksisuhte aikuisen naisen kanssa saatetaankin nähdä alaikäisen pojan valloituksena ja todisteena hänen miehisestä kyvykkyydestään, tai että poika on etuoikeutettu saadessaan aikuisen naisen seksiovetusta. *Ks. luku 9 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö*

Seksuaalinen hyväksikäyttö netissä

Netti on nuorille tärkeä paikka. Se on sosiaalinen tila, jonka he ovat ottaneet omakseen ja muokanneet sitä näköisekseen. Kuitenkin osittain juuri ne asiat, jotka mahdollistavat nuorten innovatiivisen netinkäytön, asettavat heidät haavoittuvaksi häirinnälle ja nostavat hyväksikäytön riskiä. Nuoret tutkivat ja etsivät netistä uusia asioita, tutustuvat uusiin ihmisiin ja rakentavat eri peilauspinnosta omaa identiteettiään.

Internet ja muu teknologian kehitys ovat tuoneet uusia muotoja lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja sukupuoliseen häirintään. Vuorovaikutus netissä poikkeaa monilta osin reaali maailmasta ja tutustuminen on helppoa. Koettu anonyymiyden tunne tuo vuorovaikutukseen välittömyyttä, rohkeutta ja joskus uhmaa. Toisin kuin tosielämässä, netissä seksuaaliseen hyväksikäyttöön pyrkivä henkilö ei yleensä ole nuorelle entuudestaan tuttu. Aikuisen antama huomio voi tuntua nuoresta imartelevalta, eikä hyväksikäyttäjän välttämättä tarvitse esiintyä netissä nuoren valeprofiililla. Hyväksikäyttöön pyrkivällä aikuisella voi olla lukuisia nuoria nettituttavina, ja nämä prosessit ovat usein eri vaiheissa. Hyväksikäyttöön tähtäävän kontaktin ja vuorovaikutuksen rakentaminen voi tapauksesta ja tilanteesta riippuen kestää sekunneista kuukausiin. Asiaan puuttuminen ja tiedon saattaminen viranomaisille on vastuullista myös muiden lasten turvallisuuden vuoksi.

Seksuaalirikoksen uhriksi joutunut lapsi tai nuori ei välttämättä ymmärrä tekijän syyllistyneen rikokseen. Nuori on voinut ainakin aluksi olla vapaaehtoisesti mukana tai hän on saattanut pitää tapahtunutta hyväksikäyttöä seurusteluna. Vastuu tapahtuneesta on kuitenkin aikuisella.

Hyväksikäyttöön tähtäävä osapuoli pyrkii tyypillisesti tarjoamaan sitä, mitä nuori on vailla, ja voittamaan siten nuoren luottamuksen. Nuori voi olla vailla hyväksyntää, arvostusta, läheisyyttä, mutta yhtä lailla kyseeseen voivat tulla raha ja lahjat. Tutut tuntemattomat -nettikyselyssä (Pelastakaa Lapset, 2010) 16 % nuorista vastasi jatkaneensa yhteydenpitoa nettituttavan kanssa ensitapaamisen jälkeen, koska tämä oli luvannut jotain, mitä nuori oli halunnut.

Nuoret kokevat olevansa rohkeita ja uskaltavat puhua esim. seksuaalisuudesta avoimesti netissä. Tämä toisaalta muodostaa aiempaa helpomman väylän hyväksikäyttöön pyrkivälle aikuiselle kontaktin muodostamiseksi lapseen tai nuoreen. Jo seksuaalisväritteinen ehdottelu, kommentointi tai juttujen kertominen alle 16-vuotiaalle voidaan katsoa lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi.

Web-kameran välityksellä tapahtuva hyväksikäyttö voi tapahtua yksi- tai kahdensuuntaisella kuvanvaihdoilla. Tekijä voi altistaa nuoren katsomaan hyväksikäyttäjän esiintymistä tai hän voi houkutella nuoren osallistumaan seksuaalisiin tekoihin. Web-kameralla tallennettuna yksi pieni harmittomalta tuntuva erehdys voi johtaa painostukseen ja uhkailuun. Tekijä pyrkii manipuloimaan nuorta, jotta tämä ei näkisi ulospäystä tilanteesta tai vaihtoehtoja muunlaiselle toiminnalle.

Rikoslaisissa sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaksi lasta esittäväksi kuvataallenteeksi (”lapsipornoksi”) luetaan seksuaalinen materiaali, jossa esiintyy alle 18-vuotias (RL 17:18). Henkilö, joka pitää hallussaan tällaista kuvaa, lataa sellaisen nettiin katseltavaksi tai ladatakseen tai luo linkin tällaiseen kuvaan, syyllistyy ”lapsipornon” levittämiseen ja/tai hallussapitoon. Seksuaalisessa materiaalissa esiintymisen ikäraja on siis korkeampi (18 v.) kuin lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohdalla (16 v.)

Lapsiporno on terminä ongelmallinen, sillä kysymys on todellisten lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten kuvaamisesta. Termiä voidaan perustellusti pitää ilmiön vakavuutta vähättelevänä.

Tietoisuus tai uhka siitä, että hyväksikäytöstä on jäänyt tallenne, on omiaan lisäämään teon traumaattisuutta nuorelle. Nettiin laitettuja kuvia ja videoita ei voi hallita, mikä voi saada hyväksikäytön tuntumaan päättymättömältä. Nuori voi luulla tai pelätä, että kaikki ovat nähneet tallenteet, mikä nostaa häpeää ja saa nöyryytyksen tuntumaan julkiselta.

*Anssi (kesto 2min.), Kiehnäys (kesto 1 min.),
(Pelastakaa Lapset, [youtube.com → PelastakaaLapset →])*

Lähisuhteissa tapahtuvan hyväksikäyttö ja internet

Lapsen kohdistuva seksuaalirikos – samoin kuin sen taltioiminen - tapahtuu useimmiten lähisuhteissa. Internetissä levitetystä laittomassa kuvamateriaalissa seksuaalirikoksen kohteena olevat lapset ovat yleisimmin alle 10-vuotiaita lapsia, usein pikkulapsia.

Internetissä levitetynä lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä kuvamateriaali voi tulla esille missä päin tahansa maailmaa. Asianmukaisesti käsiteltynä kansainvälisessä viranomaisyhteistyössä yhä useampia lapsia ja rikoksen takana olevia henkilöitä on mahdollista tunnistaa – kunhan paikallisella tasolla esiin saatu kuvamateriaali jaetaan asianmukaisesti kansainvälisessä viranomaisyhteistyössä ja analysoidaan huolella. Mahdollinen kuvamateriaali on huomioitava todistusaineistona ja tarpeellisenä tietona mahdollisten muihin lapsiin kohdistuneiden rikosten selvittämiseksi niin Suomessa kuin kansainvälisessä yhteistyössä, mutta myös lapsen avun tarvetta arvioitaessa. Tieto siitä että seksuaalirikoksen tapahtuessa itsestä otettu kuvamateriaali on julkisessa levityksessä, ja mahdollisesti myös asiaa käsittelevien viranomaisten tiedossa voi lapselle olla sietämätön asia kannettavaksi. Kuvaamisesta on osattava kysyä. Lapsi ei siitä itse välttämättä kykene kertomaan.

Lue lisää www.pelastakaaalapset.fi/nettiturvallisuustyö

Kanssaeläjien vastuu

Läheisten ihmisten asennoituminen ja kommentit vaikuttavat seksuaalista väkivaltaa kokeneen mahdollisuuteen selviytyä tapahtuneesta. Seksuaalista väkivaltaa kokenut vaistoa herkästi, jos häntä ei uskota, hänen kokemaansa vähätellään tai häntä syyllistetään tapahtuneesta. On tärkeää, että ensimmäinen henkilö, jolle seksuaalista väkivaltaa kokenut asiasta kertoo, osoittaa uskovansa tätä ja ottaa asian vakavasti. Jos ensimmäinen avunsaantiyritys epäonnistuu, ei uhrilla ehkä ole enää uskallusta tai jaksamista kertoa asiasta. Tällöin ensimmäisestä henkilöstä voi tulla myös viimeinen, jolle uhri asiasta kertoo.

Miksi seksuaalista väkivaltaa kokenut nuori vaikenee?

- voimakas häpeä
- itseänsä syyllistäminen
- tekijän painostus/uhkailu/mustamaalaus
- väkivallan normalisoituminen, jos omat rajat on rikottu useasti
- pelko ihmisten reaktioista
- leimautumisen pelko
- tekijä on usein läheinen tai tuttu
- huoli epäasiallisesta kohtelusta viranomaisissa
- tietämättömyys omista oikeuksista tai siitä, mitä seksuaalinen väkivalta on

Seksuaalista väkivaltaa kokenut ei aina muista tapahtumia tai kykene kertomaan niistä tarkasti. Tapahtuneen pukeminen sanoiksi voi olla erityisen vaikeaa, jos seksuaalisen väkivallan tekijä on oma kumppani tai muu läheinen ihminen. On arvioitu, että seksuaalisesta väkivallasta kertominen on usein uhrille vaikeampaa verrattuna esimerkiksi muihin parisuhdeväkivallan kokemuksiin. Väkivallan kokemuksia mittaavien uhritutkimusten tulosten on tulkittu aliarvioivan seksuaalisen väkivallan yleisyyttä: esimerkiksi Usko, toivo, hakkaus -naisuhritutkimuksen (1998) vastaajista 18,7 % ilmoitti entisen puolison käyttäneen seksuaalista väkivaltaa, mutta 20 % jätti vastaamatta tähän kysymykseen.

Vammaiset ihmiset, erityisesti naiset, kokevat valtaväestöä enemmän seksuaalista väkivaltaa. Mitä enemmän vammaisen henkilö tarvitsee toisen tukea ja apua, sitä suurempi on myös riski joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi. Riippuvuus toisen henkilön avusta voi estää hyväksikäyttäjän paljastamisen, sillä väkivallan tekijä saattaa olla vammaisen avustaja tai muu läheinen. Lisäksi kehitysvamma voi rajoittaa kykyä ilmaista, mitä on tapahtunut. Jos vammaisella nuorella on useita luotettavia ja turvallisia ihmissuhteita, tulee seksuaalinen väkivalta tai hyväksikäyttö todennäköisesti helpommin ja aikaisemmassa vaiheessa ilmi. (Henttonen 2011.)

Rikosoikeusjärjestelmä ja seksuaalinen väkivalta

Poliisin tietoon tulleiden raiskausrikosten määrä on viimeisten kymmenen vuoden aikana kaksinkertaistunut. Vuonna 2011 poliisin tietoon tuli 989 tapausta. Poliisille ilmoitetut rikokset eivät kuitenkaan anna oikeaa kuvaa raiskausrikosten määrästä, koska vain osa rikoksista tulee poliisin tietoon. On ilmeistä, että kasvu poliisin tilastoissa johtuu raiskausrikosten ilmoituskynnyksen alentumisesta, ei niinkään seksuaalisen väkivallan määrän kasvusta. Myös lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ilmoitetaan aiempaa useammin poliisille. Vuonna 2011 poliisiin tietoon tuli 1500 tapausta.

Kansainvälisten tutkimusten mukaan oikeusjärjestelmän on vaikea tunnistaa muita kuin tuntemattomien tekemiä raiskauksia. Rikosoikeusjärjestelmää on kritisoitu myös heteroseksistiseksi. Oikeusjärjestelmä ei näytä tunnistavan esimerkiksi transsukupuolisten henkilöiden kokemaa seksuaalista väkivaltaa. Myös miesten väliisiä seksuaalirikostapauksia päätyy harvoin käsiteltäväksi tuomioistuimiin. Taustalla vaikuttanevat yleiset kulttuuriset myytit sekä todelliset tai uskotut viranomaisten asenteet (esimerkiksi poliisin kokeminen homofobisena). Mikäli viranomaisen toiminta on epäasiallista, joutuu osa väkivallan kokijoista kaksinkertaiseen marginaaliin: sekä seksuaalisen väkivallan uhreina että syrjittyinä seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolisen identiteetin perusteella. (Karma & Pohjonen 2006.)

Oikeusjärjestelmä pyrkii takaamaan oikeudenmukaisuuden, mutta yhtä lailla sen tehtävänä on luoda kokemus oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Poliisi, syyttäjälaitos ja tuomioistuin eivät ole olemassa vain järjestyksen ylläpitäjinä. Yksilöön kohdistuva väkivalta jättää aina jäljet myös yhteiskuntaan. Oikeusjärjestelmän tulee olla kykeneväinen ottamaan huomioon, kuinka nämä haavat parannetaan. Järjestelmä epäonnistuu, jos esimerkiksi epäasiallinen viranomaiskohtelu nostaa ilmoituskynnystä ja siten estää uhreja saamasta suojelua sekä syyllisiä joutumasta vastuuseen. (Kainulainen 2006.)

Oireilu

Seksuaalista väkivaltaa kokenut nuori voi oireilla monin eri tavoin. Yleisiä seurauksia ovat esimerkiksi masennus, tulevaisuuden näköalattomuus ja keskittymiskyvyn heikentyminen. Toisaalta seksuaalisen väkivallan kokemukset voivat aiheuttaa nuorena aggressiivista käytöstä, seksuaalista riskikäyttäytymistä tai päihteenkäyttöä. Oireilu on aina yksilöllistä ja nuoren käyttäytymisen muutokseen voi ajaa myös moni muu tekijä.

On arvioitu, että noin puolet seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneista lapsista ei oireile ulospäin näkyvällä tavalla. Tapahtuneen unohtaminen tai sen pakonomainen poissulkeminen voivat olla nuorelle keino selviytyä. Seksuaalista väkivaltaa kokenut nuori ei välttämättä osaa itse pukea kokemaansa sanoiksi. Loukatuksi tulemisen

kieltäminen ei kuitenkaan poista hänen kokemaansa. (Laitinen 2006.) Nuorelle aiheutuneet henkiset haavat tulevat usein näkyviin kokonaisuudessaan vasta myöhemmin elämän eri tilanteissa.

Miehenä olemiseen liittyvien rooliodotusten perusteella pojalla saattaa olla korostunut kynnys kertoa häneen kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta. Poikien oletetaan olevan valmiita ja kykeneviä puolustamaan fyysisesti itseään, eikä uhripositiolle tai heikkoudelle ole tilaa perinteisessä miehisyyden roolikartassa. Poikien on joissain tapauksissa havaittu myös kieltävän tapahtuneen hyväksikäytön, vaikka siitä olisi viranomaisella todistusaineistoa. Poika saattaa myös pelätä, että hyväksikäytön ilmitulo leimaa hänet homoksi.

Uskalla välittää

Nuori tarvitsee ympärilleen turvallisia aikuisia, jotka osoittavat olevansa kiinnostuneita nuoren hyvinvoinnista. Kasvattajan on tärkeä antaa nuorelle riittävän usein mahdollisuus kertoa hänen elämäänsä kuuluvista iloista ja suruista. Tarvittaessa aikuisen on uskallettava myös ilmaista huolensa. Ympäristön vaikeneminen tai hiljaisten hätähuutojen ohittaminen vahvistavat seksuaalista väkivaltaa kokeneen nuoren käsitystä minän arvottomuudesta ja omien oikeuksien puuttumisesta suhteessa toisiin. Tapahtuneen torjunta lisää vain entisestään puhumattomuutta. Nuorella ei välttämättä ole sanoja kokemuksilleen. Hän saattaa kokea syyllisyyttä ja häpeää. Omat kokemukset saattavat tuntua likaisilta ja vääriltä, tai hän voi kokea itsensä kauttaaltaan pahaksi. (Laitinen 2006.)

Rajojen kokeilu kuuluu nuoruuteen. Vaikka nuoren harkintakyky olisi pettänyt, on tärkeää, ettei aikuinen syyllistä nuorta tapahtuneesta. Kiitä nuorta, sillä hän on tehnyt oikein kertoessaan asiasta luotettavalle aikuiselle. Osoita nuorelle uskovasi häntä ja että kestät kuulla, mitä hänellä on kerrottavanaan.

Läheisten ihmisten reaktiot vaikuttavat siihen, mitä nuori kokee voivansa kertoa kokemastaan. Siksi onkin tärkeää kysyä nuorelta, miten hänen läheisensä ja kaverinsa ovat reagoineet tapahtuneeseen. Nuori on usein asiassaan tärkein ”todistaja”. Jos häneltä ei kysytä tai hänen kertomaansa ei kuulla, voi koko auttamisketju estyä toimimasta.

Peruskoulun ja lukion oppilaista noin 60 % ilmoittaa kokevansa, että opettajat eivät ole kiinnostuneita siitä, mitä nuorelle kuuluu. Prosenttiluvut ovat samankaltaiset sukupuolesta riippumatta. Ammatillisissa oppilaitoksissa kokemus opettajien kiinnostuksesta näyttäisi olevan parempi (pojista 42 % ja tytöistä 40 % kokee, että opettaja ei ole kiinnostunut).

(Kouluterveyskysely 2010–2011.)

Hyväksikäyttöä tai muuta kaltoinkohtelua kokeneet nuoret ovat tottuneet siihen, että heitä ei arvosteta, heidät sivuutetaan ja heitä laiminlyödään. He eivät usko, että heidät kuullaan, jos he kertovat asiasta. Aikuisten on luotava koulussa keskustelevalta ilmapiiri, jossa on lupa kertoa myös arkipäiväisistä asioista. Näin nuoret oppivat, että aikuiset kuuntelevat heitä kaikissa asioissa ja että heille voi kertoa myös kouluun liittymättömistä asioista. Aikuisten on osoitettava nuorelle, että he uskaltavat kuulla ja että he kiinnostavat huomiota nuoren kertomaan. Kysymättä jättäminen saattaisi tuntua houkuttelevalta aikuisen itsesuojelun kannalta. Aikuisen velvollisuus on kuitenkin suojella lasta, ei itseään, ja siksi nuorelta on kysyttävä.

Pienillä eleillä aikuinen voi osoittaa uskovansa, että nuorella on kerrottavaa, ja että tämä on kykenevä sen kertomaan. Ilmaise nuorelle, että hän tietää itse parhaiten, millaista on olla hän, ja että haluaisit tietää, miltä hänestä tuntuu. On tärkeää, että nuorella on kokemus turvallisista ja luotettavista aikuisista, jotka välittävät hänestä. Kysymällä ja olemalla kiinnostunut lapsen asioista aikuinen voi osoittaa välittävänsä. Nuori ei välttämättä ole vielä valmis kertomaan ja hänen täytyy saada itse päättää, milloin hän on siihen kykenevä. Mutta hän tietää, että kertomiseen on mahdollisuus.

Opettaja toimii koulussa seksuaali- ja tasa-arvokasvattajana omalla esimerkillään myös opetuksen ulkopuolella. Aiemmat puuttumiset ja puuttumatta jättämiset kiusaamiseen, nimittelyyn ja alistamiseen luovat lapselle käsityksen siitä, voiko hän kertoa aikuiselle. Jos opettajat eivät puutu esimerkiksi huoritteluun koulussa, voidaan olettaa, että seksuaalista väkivaltaa kokenut tyttö kokisi aiemmin häirinnälle silmänsä ummistaneen opettajan luottamuksen arvoiseksi.

Kuinka osoitat kuuntelevasi ja kuulevasi?

Kun nuori kertoo vaikeaksi kokemastaan asiasta, on aikuisen huomion suuntaaminen tärkeää. Pysymällä rauhallisena osoitat kestäväsi nuoren kertomuksen. Esitä lisäkysymykset nuoren näkökulmasta ja kysy olennaisia kysymyksiä: ”Mitä sitten tapahtui?”, ”Miltä sinusta tuntui?”, ”Miksi olit peloissasi?” Esitä täsmällisiä kysymyksiä, mutta anna nuoren kertoa vapaasti, omin sanoin. On hyvä välttää kysymyksiä, jotka nuori voi kuitata vastaamalla kyllä tai ei. Kysy sen sijaan avoimia kysymyksiä, jotka kannustavat kertomaan tapahtuneesta: ”Mitä sinulle siellä tapahtui?”

Aikuisen kysymykset, jotka sisältävät ennakko-oletuksen kertomuksen jatkosta, saattavat rajata nuoren mahdollisuuksia kertoa häntä vaivaavasta asiasta. Epäolennaisiin asioihin takertumalla osoitat helposti, että et kuule nuoren kertomusta ja hätää. Myös liika varovaisuus voi nostaa nuoren kynnystä kertoa. Jos aloitat kysymyksen pyytämällä anteeksi ”Anteeksi, että kysyn...”, viestit nuorelle, että kysyttävässä asiassa on jotain häpeällistä ja noloa. Tämä saattaa tehdä kertomisesta vaikeampaa. On myös syytä välttää kysymyksiä, jotka selkeästi ohjaavat lapsen vastausmahdollisuuksia ”Ei kai sinulle ole käynyt...”.

Kun vaikea asia nousee esiin, varaa sen käsittelyyn aikaa. Asia ei todennäköisesti hoidu pois päiväjärjestyksestä yhden välintunnin aikana. Vaikean asian käsittelyyn on valmistauduttava ja siihen on varattava aikaa ja rauhallinen tila ilman ulkopuolisten häiriöitä. Etene vähitellen keskustelussa syvemmälle. Voit keskustella nuoren kanssa useamman kerran, mutta tee aina muistiinpanot. Nuoren voi olla vaikea muistaa tapahtumia tai hänen tarinansa voi muuttua. Hän voi olla epäjohtamukainen ja kykenemätön jäsentelemään tapahtunutta. Nuoren saattaa olla vaikea löytää sanoja tai määritellä, mitä hänelle on käynyt. Älä koskaan painosta nuorta ja lopeta keskustelu aina kun hän niin haluaa. Tapaamisen päätteeksi voi olla hyvä tarjota nuorelle seuraavaa aikaa keskustelun jatkamiselle. Tapaamisten välisenä aikana nuori voi prosessoida keskustelunne ja hän saattaa olla valmiimpi kertomaan asiasta.

Tee muistiinpanot keskustelustanne. Voit kertoa nuorelle, että on tärkeää, että mitään hänen kertomastaan ei unohdu. Samalla osoitat, että nuoren kertoma asia on tärkeä. Muistiinpanoilla voi olla keskeinen merkitys nuoren asian eteenpäin viemisen kannalta.

Toimiva auttamisketju

Seksuaalista väkivaltaa kohdannut nuori tarvitsee moniammatillista tukea. On tärkeää suunnitella selkeä auttamisketju ja määritellä, mikä kunkin toimijan rooli siinä on. Auttamisketjun selkiyttäminen auttaa hahmottamaan ja rajaamaan omaa vastuualuetta. Tämä on tärkeää myös aikuisen oman jaksamisen kannalta. Lapsen uskottu aikuinen (opettaja, terveydenhoitaja) ei ole tapauksen rikostutkija vaan lapsen turva koulussa. Hänen tehtävänä on välittää ja välittää tietoa. Aikuisen on ohjattava nuori eteenpäin saamaan apua. Voit selvittää, että taho, jolle ohjaat nuoren, on paras ja pystyvin auttaja tässä tapauksessa. Voit aina myös konsultoida lastensuojelua. Konsultoinnissa lapsen henkilöllisyyttä ei paljasteta.

Aikuisen on varmistettava, että seksuaalista väkivaltaa kokenut nuori saa apua. Pelkkä puhelinnumeron antaminen ei riitä, vaan aikuisen on varmistettava (esimerkiksi saattamalla), että nuori pääsee auttamisketjussa eteenpäin. Jos seksuaalisen väkivallan tilanne on juuri tapahtunut, nuori on ohjattava saattaen sairaalan päivystyspoliklinikalle tutkimuksiin. Muista myös lastensuojelulain 25 §:n ilmoitusvelvollisuus poliisille ja lastensuojeluun.

Ks. Liite 1: Auttavia tahoja

Opettajan oma jaksaminen

Pohtikaa etukäteen kollegoiden kanssa, miten menetellään, kun vaikea aihe nousee esiin. Kuinka informoit työyhteisöäsi, sillä akuuttiin tilanteeseen reagointi saattaa edellyttää hetkellistä irrottautumista sovitusta päivärutiinista. Onko tällaisten tilanteiden varalle työpaikallasi kriisisuunnitelma? Miten toiminta järjestetään niin, että nuori saa avun, eikä hän jää kerrottuaan yksin, ja toisaalta, miten puitteet järjestetään niin, että auttava aikuinen saa työyhteisön tuen. Etukäteisellä suunnittelulla luodaan pelisäännöt, joilla työyhteisö joustaa ja ottaa vastuuta, eikä yksittäinen ammattilainen jää yksin asian kanssa.

Oman jaksamisesi kannalta on tärkeää, ettet jää vaikean asian kanssa yksin. Muista hakea tarvittaessa keskusteluapua työterveyshuollosta tai työnohjauksesta, mikäli työpaikallasi on sellaiseen mahdollisuus.

LÄHTEET

- Brusila, Pirkko; Hyvärinen, Salla; Kallio, Maarit; Porras, Kirsi & Sandberg, Tarja (2009) Eikö se kuulu kenellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Helsinki: Väestöliitto.
- Heiskanen, Markku; Ruuskanen, Elina (2010) Tuhannen iskujen maa – Miesten kokema väkivalta Suomessa. Helsinki: Heuni. http://www.heuni.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURlappotype=BlobServer&SSURlcontainer=Default&SSURlsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline; filename=Full_report_66.pdf&SSURlsscontext=Satellite_Server&blobwhere=1319552431923&blobheadervalue1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf (Tarkastettu 26.3.2012)
- Henttonen, Pia (2011) Oikeus elämään, vapauteen, turvallisuuteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen. Teoksessa Korhonen, Elina; Mäkinen Inka (toim.) Ilman esteitä. Vammaisten seksuaalioikeudet ja kehitys. Helsinki: Väestöliitto. <http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/1191805/IlmanEsteitä-+vammaisten+seksuaalioikeudet+ja+kehitys.pdf> (tarkastettu 27.3.2012)
- Hon hen han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner (2010) Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. http://www.ungdomsstyrelsen.se/ad2/user_documents/HON_HEN_HAN.pdf (tarkastettu 29.3.2012)
- Kainulainen, Heini (2006) Raiskausten käsitteleminen rikosprosessissa uhrin näkökulmasta. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.) Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus. Helsinki. Talentum.
- Karla, Aino; Kytöaho, Heidi & Laurén, Miriam (2009) Tytöstä naiseksi, vastauksia maahanmuuttajatyttöjen kysymyksiin. Helsinki. Tyttöjen talo. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/ff68a1f2-5b50-4f66-bb5e-7582b5d0a4f7> (tarkastettu 26.3.2012)
- Karma, Helena & Pohjonen, Soile (2006) Oikeusjärjestys ja seksuaalisen itsemääräämisoikeuden edistäminen. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.) Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus. Helsinki. Talentum.
- Laitinen, Merja: ”Miks minulle menee näin?” - Analyysi seksuaalisen hyväksikäytön uhrien haavoittuvuuden kokemuksista ja merkityksistä elämänkulussa. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.) Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus. Helsinki. Talentum.
- Lankinen, Mari (2011) Voimaneidot – Opas tyttöjen oman voiman haltuunoton ja aggression hallinnan tukemiseen. Helsinki: Kalliolan nuoret. http://www.tyttotyö.fi/files/49/Voimaneidot_netettiin.pdf (tarkastettu 29.3.2012)
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2004) Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Juva: WSOY.
- Pelastakaa Lapset: Suojele minua kaikelta (2011). http://pelastakaalapset-fi-bin.directo.fi/@Bin/7f6470baa9cf7c43b6c97bf43720a38c/1333027281/application/pdf/719348/PeLa_SHK_esite_webFINAL.pdf (tarkastettu 26.3.2012)
- Pelastakaa Lapset: Tutut tuntemattomat (2010) http://pelastakaalapset-fi-bin.directo.fi/@Bin/81c6e702c77598b38ba1cb8cf2b8db7b/1333027345/application/pdf/234470/Tutut%20tuntemattomat%20-%20raportti_web.pdf (tarkastettu 29.3.2012)

- Senja sensitiivisyyskoulutus juridiikan ammattilaisille –koulutusmateriaali (2011)Helsinki. Raiskauskriisikeskus Tukinainen.
- Taskinen, Sirpa (toim.) (2003) Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Helsinki. Stakes.
- Hallituksen esitys 6/1997. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- Hallituksen esitys 282/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi.
- Hallituksen esitys 283/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta.
- Tilastokeskus: Poliisin tietoon tullut rikollisuus 2011 http://www.stat.fi/til/polrik/2011/04/polrik_2011_04_2012-01-20_tie_001_fi.html (tarkastettu 5.3.2012)

HARJOITUKSET osioon seksuaalinen väkivalta

1

Harjoitus 1. Apua ja tukea -harjoitus. (Friidu, YK-liitto)

Ottakaa selvää, mitä erilaisia tukimuotoja on väkivaltaa kokeneille naisille. Miten kannattaa toimia, jos on joutunut fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi? Kirjoittakaa ohjeet.

2

Harjoitus 2. Seksuaalisuuteen liittyy monia myyttejä ja tabuja.

(Friidu, YK-liitto)

Pohtikaa seuraavien väitteiden todenperäisyyttä: ”kun nainen sanoo ei, hän tarkoittaa kyllä” ja ”kaikki miehet haluavat vain seksiä”.

- Mistä tiedät, milloin olet valmis seurustelusuhteeseen?
- Monet nuoret katuvat varhaisia seksikokemuksiaan. Tiedostatko oman itsemääräämisoikeutesi ja osaatko pitää siitä kiinni?

3

Harjoitus 3. Määritellä seksuaalinen väkivalta. (Friidu, YK-liitto)

- Miten Suomen rikoslaki määrittelee raiskauksen? (Rikoslaki, luku 20.)
- Tutustukaa YK:n naisten oikeuksia koskevaan sopimukseen. Miksi raiskaus on ihmisoikeus-loukkaus?
- Tutustukaa Geneven ja Palermon sopimukseen. Miksi raiskausta voidaan pitää kidutuksena?

4

Harjoitus 4. ”Itsesyytös.” (Friidu, YK-liitto)

- ▶ Miksi parisuhdeväkivallan tai seksuaalisen väkivallan uhrin usein syyttävät itseään?
- ▶ Miksi uhrin voi olla vaikea irrottautua väkivaltaisesta suhteesta?

5

Harjoitus 5. ”Seksikortti.” (Fred, Setlementtinuorten liitto)

Seksiin vaaditaan riittävän iän, fyysisen kypsyyden ja tietojen lisäksi myös oman kehon ja mielen ymmärtämistä. Lisäksi tarvitaan kykyä kantaa vastuu niin omasta kuin toisen ihmisen hyvinvoinnista. Jos seksin aloittamiseen vaadittaisiin riittävän henkisen kypsyyden osoittava ”seksikortti”, millaisia taitoja sen haltijalta edellytettäisiin?

- ▶ Listakaa ne ajattelun, tunteiden ja käyttäytymisen taidot, joita ”seksikortin” haltijalta voitaisiin vaatia?
- ▶ Keskustelkaa ”seksikortin” hyvistä ja huonoista puolista.

6

Harjoitus 6. Hyvä seksi (Selkenevää!-hanke)

- ▶ Listataan pienissä ryhmissä viisi (5) asiaa, jotka tekevät seksiä hyvää. Kootaan sanat taululle. Ulkonäköasiat eivät kuulu tähän listaan.
- ▶ Tarkastelkaa, mitkä teemat toistuvat vastauksissa.
- ▶ Miettikää, onko huonoa seksiä tai minkä listassa olevan asian poistaessaan seksi ei olisi hyvää. Jääkö jäljelle enää seksiä silloin, vai voiko kyseessä olla jopa väkivalta?

7

- ▶ Mitä eroa on seksillä ja seksuaalisuutta loukkaavalla toiminnalla?
- ▶ Laatikaa seksin lyhyt oppimäärä ensikertalaiselle. Mitä pitäisi huomioida ja miten saadaan aikaan seksiä? Mitä pitäisi tietää ja taitaa?

Harjoitus 7. Väkivaltakokemuksesta selviytyminen.

(Fredri, Setlementtinuorten liitto)

Jussi on juhlassa. Hän on väsynyt ja juonut itsensä humalaan. Samaan kaveriporukkaan kuuluva Kai pyytää Jussin toiseen huoneeseen, jossa hän kourii ja lähentelee Jussia vastoin tämän tahtoa. Keskustelkaa seuraavista aiheista.

- ▶ Mitä seurauksia tapahtuneesta on Jussille? Kuvitelkaa itsenne Jussin asemaan. Miltä Jussista tuntuu?
- ▶ Millä tavoin Jussin tuntemukset muuttuisivat, jos Kai olisi Jussin isosiskon poikaystävä? Jussin setä? Ennestään tuntematon? Jussin poikaystävä?
- ▶ Kuvitelkaa Jussin tilalle Jenni. Vastatkaa uudelleen edellisiin kysymyksiin. Millä tavoilla uhrin tuntemukset ja ajatukset muuttuvat, kun uhrin sukupuoli on toinen?
- ▶ Millaisia rikoksia tapauksiin liittyy?
- ▶ Olet Jussin tai Jennin ystävä. Millä tavoilla voisit tukea ystävääsi unohtamaan häpeänsä ja syyllisyydentunteensa ja hakemaan apua? Mistä neuvot ystävääsi hakemaan tukea ja apua?

8

Harjoitus 8. Mitä on seksi? (Selkenevää!-hanke)

Pyydä oppilaita kirjoittamaan taululle kaikki asiat, joita heille tulee sanasta seksi mieleen. Ei ole oikeita tai väärä vastauksia.

- ▶ Pohtikaa, voiko seksiä olla yksin.
- ▶ Onko seksiä muutkin asiat kuin yhdyntä?
- ▶ Mikä seksissä on normaalia ja luonnollista? Miksi?
- ▶ Rakkaus ja seksi. Millaisia ajatuksia sanat herättävät?
- ▶ Milloin seksistä tulee hyvää?
- ▶ Haluavatko miehet enemmän seksiä kuin naiset?
- ▶ Miksi nainen nähdään usein passiivisempänä, kun miestä pidetään aktiivisena seksin suhteen?
- ▶ Kummalle sukupuolelle seksi on tärkeämpää? Miksi?
- ▶ Miten monta kumppania nuorella voi olla ennen kuin maineen menettää tai häntä aletaan pitää ”huorana” tai ”jakiksena” tai ”sankarina”. Onko sukupuolella merkitystä asiassa?
- ▶ Millaisia seksisanoja käytetään. Millaisia viestejä sanat lähettävät? Tekevätkö ne heteroseksuaalisessa seksissä naisesta passiivisen kohteen ja miehestä suorittajan? Aiheuttavatko normitukset paineita tai epäilyksiä omasta normaaliudesta?

Harjoitus 9. Seksi parisuhteessa. (Fredri, Setlementtinuorten liitto)

Keskustelkaa seuraavista aiheista.

- Kuuluuko parisuhteeseen aina seksi? Millainen olisi parisuhde ilman seksiä?
- Onko seksin saaminen ihmisoikeus, vai voiko ihminen olla onnellinen ilman seksiä? Perustelkaa mielipiteenne.
- Mitä jos rakas kumppanisi kättää sinulta seksiä, vaikka et olisi yhtään sillä tuulella? Keskustelkaa seuraavista toimintavaihtoehtoista.
 - Huudat, että "Sitä yhtä asiaako sinä vain haluat?"
 - Suostut, koska ajattelet sen olevan velvollisuutesi.
 - Suostut, koska pelkääät menettäväsi maineesi.
 - Lähdet ulos tekosyyn turvin.
 - Yrität näyttää touhukkaalta ja sanot, että et nyt ehdi.
 - Kieltäydyt ystävällisesti.

Harjoitus 10. Kaksi eri totuutta.

(Harjoitus tekee mestarin, Tyttöjen talo)

Jaa nuoret pieniin ryhmiin. Lue ääneen nuorille sekä Astan että Jounin tarina samasta tapahtumasta. Anna tämän jälkeen ryhmille kysymykset ja aikaa miettiä vastauksia kysymyksiin. Pyydä heitä perustelemaan vastauksensa. Käykää lopuksi yhdessä kysymykset läpi. Keskustelkaa esille nousevista mielipiteistä. Muista, että väkivalta on aina tekijän vika eikä sitä voi oikeuttaa mitenkään.

Asta: Me oltiin seurusteltu Jounin kanssa jo pari kuukautta. Jouni oli maailman suloisin ja ihanin, kertakaikkisen täydellinen! Kaikki oli ihanaa, aina Nikon juhliin asti. Bileet järjestettiin Nikon mökillä. Juhannusyön taikaa ja paljon porukkaa – Kyllä landellakin kivaa voi olla. "Suomineito viljapellossa", ihasteli Jouni mua kesämekossani. Ihmisiä saapui möksälle isoina virtoina. Uskomattomat bileet olivat tiedossa. Hengailtiin kavereiden kanssa, kuunneltiin musaa ja juotiin olutta. Keskiyön aikaan tajusin, että oli tullut juotua liikaa ja nyt oli maksettava siitä hintaa. Oksetti ja tuskin pysyin tolpillani. Pyysin Jounia viemään mut vintille, meidän nukkumapaikoille, nukkumaan. Ehkä unen jälkeen ei olisi enää niin paha olla.

Päästyämme vintille Jouni alkoi suudella mua ja avasi mekon vetskarin. Koitin sanoa, että mä tahdoin vain nukkua pahanolon pois. Seuraava mitä tajusin oli, että Jouni makasi mun päällä ja suuteli mua. Koitin työntää sen pois, mutta ei siitä mitään tullut. Huutaakaan en jaksanut tai kehdannut. Muuthan olisi pitänyt mua hulluna. Mun ajatukseni ekasta kerrasta oli kylä hieman toisenlainen. Pyysin Jounia lopettamaan. Jossain kohtaa mä taisin sammua, koska seuraava mitä muistan, on se hetki, jolloin Jouni laittoi mulle mekkoa takas päälle ja kertoi rakastavansa mua paljon.

Mä en halua nähdä sitä enää ikinä! Kuinka mä saatoinkaan luulla, että se on ihana ja hellä?

Mitä hittooo oikein tapahtui?

Kaksi eri totuutta

Jouni: Me oltiin seurusteltu Astan kanssa pari kuukautta. Kaikki oli ihmeellistä ja ihanaa, kunnes yhtäkkiä kaikki muuttui. Me tavattiin yksissä bileissä. Kaverit oli järkännyt meille sokkotreffit. Olin ihan varma, että Asta olisi joku hirveä harppu. Astan tullessa bileisiin mä olin myyty mies. Se on ihana ja kaunis – täydellinen nainen. Kaveritkin joskus kettuilee, kun me ollaan niin paljon yhdessä.

Viikonloppuna me oltiin juhlimassa juhannusta Nikon mökillä. Meitä oli hirvee lössi ja hyvä meno päällä. Asta oli kuin Suomineito kesämekossaan. Me dokattiin ja nautittiin kesästä nuotiotulen ääressä. Joskus alkuyöstä Asta tuli pyytään mua nukkumaan kanssaan vintille. Tässä sitä nyt oltiin, ajattelin. Seksistä oltiin puhuttu, oltiinhan me pitkään jo oltu yhdessä.

Tämä olisi se yö, sitähän Asta nukkumaanmenolla vihjaili. Aluksi suudeltiin ja jossain välissä Asta sanoi ei, mutta mä ajattelin, että se halus vähän hidastaa tahtia ja leikkiä vaikeesti tavoiteltavaa. Tiedäthän sä sen ei, joka tarkoittaa oikeesti kyllää. Me sekstattiin ja seuraavana päivänä kaikki oli hyvin. Me menttiin Nikon mökiltä kotiin ja sovittiin, että nähtäisiin illemmasta uudestaan.

Nyt asiaa miettiessäni, toivon, että me oltaisiin odotettu seksin kanssa. Ennen seksiä kaikki oli hyvin. Nyt Asta ei halua nähdä mua. Se ei ees puhu mulle! Kelaa miltä tuntuu? Mun sydän on ihan pirstaleina. En mä halua erota! Mitä ihmettä on tapahtunut?

Mitä juhannuksena tapahtui Astan näkökulmasta ja Jounin näkökulmasta?

1. Miten Asta reagoi suudelmiin ja ajatukseen seksistä?
2. Miksi Jouni ei reagoinut Astan ei:hin?
3. Oliko kyseessä raiskaus? Mikä on raiskaus?
4. Mitä Asta olisi voinut tehdä estääkseen tapahtuman?
Olisiko pitänyt toimia toisin?
5. Mitä Jouni olisi voinut tehdä toisin?
6. Miltä Astasta tuntui tapahtuneen jälkeen? Entä Jounista?
7. Luuletko, että Asta kertoo tapahtuneesta jollekin? Entä Jouni?
8. Palaavatko Jouni ja Asta yhteen?

9

Lainsäädäntö

12–15-vuotiaat:

- + kerrottava seksuaalisen hyväksikäytön yleisyydestä ja sen eri tyypeistä, sen välttämisestä ja avun hakemisesta
- + kerrottava kansallisista säädöksistä ja määräyksistä

15 vuotta täyttäneet:

- + kerrottava seksistä kaupankäynnin välineenä (prostituutiosta, myös seksistä lahjoja, aterioita/illanviettoja, pieniä rahasummia vastaan), pornografiasta, seksuaalisesta riippuvuudesta

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO 2010)

Seksuaalisuus on olennainen osa elämää, ja seksuaalisuuteen kohdistuvat loukkaukset aiheuttavat yksilölle usein suuria vahinkoja. Rikoslain 20 luvun keskeinen tehtävä on turvata jokaisen seksuaalinen itsemääräämisoikeus ja suojella lapsia seksuaaliselta hyväksikäytöltä.

Vuoden 2012 alussa voimaantullut lastensuojelulain 25 § 3 momentti asettaa opetus- ja nuorisotoimen palveluksessa työskenteleville henkilöille velvollisuuden tehdä ilmoitus poliisille, kun hänellä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä lapsen kohdistunutta seksuaalirikosta. Salassapitosäännökset eivät estä ilmoitusvelvollisuutta. Velvollisuus koskee opetustoimen lisäksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa, opetuksen tai koulutuksen järjestäjää sekä muita pykälässä mainittuja tahoja. Poliisille tehtävän ilmoituksen lisäksi on tehtävä lastensuojeluilmoitus. Lastensuojelulaki (15 §) edellyttää terveydenhuollolta lapsen tarvitsemien

palveluiden kiireellistä selvittämistä, jos epäillään lapsen kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä tai pahoinpitelyä.

Raiskausrikokset (RL 20:1-3)

Raiskausrikoksia ovat raiskaus, törkeä raiskaus ja sukupuoliyhteyteen pakottaminen. Myös näiden yritykset ovat rangaistavia. Raiskausrikossäännökset koskevat niin vaginaalista, anaalista kuin oraalistakin sukupuoliyhteyttä. Alaikäiseen kohdistunut raiskausrikos on aina virallisen syytteen alainen.

Rikoslaissa sukupuoliyhteydeksi määritellään sukupuolielimellä tapahtuva tai sukupuolielimeen kohdistuva seksuaalinen tunkeutuminen toisen kehoon (RL 20:10).

Raiskauksessa pakotetaan toinen sukupuoliyhteyteen väkivaltaa tai sen uhkaa käyttämällä. Lisäksi raiskauksesta on kyse, jos toinen on tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan. Esimerkiksi nukkuva henkilö katsotaan puolustuskyvyttömäksi henkilöksi. Uhrin tiedottomuuden ei tarvitse olla tekijän aiheuttamaa, ja tiedottomuus voi johtua esimerkiksi alkoholista, unilääkkeistä tai huumaavista aineista.

Toisen sairaudesta tai vammaisuudesta johtuva puolustuskyvyttömyyden hyväksikäyttö sukupuoliyhteyden harjoittamiseksi katsotaan raiskaukseksi. On kuitenkin tärkeä muistaa, että lainsäädännöllä ei rajoiteta vammaisten henkilöiden seksuaalisuhteita, joissa ei loukata kummankaan osapuolen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on raiskausrikosta koskevassa ratkaisussaan korostanut molemminpuolisen suostumuksen tärkeyttä. Tuomioistuin on linjannut, että suostumuksen puuttuminen tekee seksuaalisesta teosta rangaistavan riippumatta siitä, onko kumppani vastustellut tekoa fyysisesti. Seksuaalinen itsemääräämisoikeus onkin suojattavissa suostumukseen perustuen huomattavasti paremmin kuin arvioimalla tekijän käyttämän väkivallan määrää. (Karma & Pohjonen 2006.)

Seksuaalisen väkivallan uhri ei välttämättä kykene pelkotilansa vuoksi vastustelemaan tekijää. Kokemus voi olla erittäin traumatisoiva ja aiheuttaa jopa kuolemanpelkoa. Uhri saattaa ”jäättyä” tilanteessa ja alistua häneen kohdistuvaan tekoon. Uhrin toimintatila voi olla alentunut tilapäisesti vaikkapa vahvan humalatilansa vuoksi tai pysyvästi esimerkiksi kehitysvamman vuoksi. Aiempi väkivallan tai hyväksikäytön kokemus voi myös alentaa nuoren kykyä puolustaa omia rajojaan. Parisuhteissa, joissa on pitkään jatkunutta väkivaltaa, on tutkimusten mukaan usein myös seksuaalista väkivaltaa. Parisuhteessa uhri saattaa alistua seksuaaliseen väkivaltaan, koska hän pyrkii minimoimaan puolison käyttämästä väkivallasta seuraavat vahingot.

On myös tavallista, että poliisin tietoon tulevan raiskauksen uhrille ei ole aiheutunut näkyviä fyysisiä vammoja (Honkatukia 1998: vain 2 % poliisin tietoon tulleista naarmuja tai mustelmia vakavampia).

Pakottaminen seksuaaliseen tekoon (RL 20:4)

Raiskauksen lisäksi myös muuhun seksuaaliseen tekoon pakottaminen on rikoslaissa kielletty. Ketään ei saa pakottaa ryhtymään seksuaaliseen tekoon eikä myöskään pakottaa alistumaan seksuaalisen teon kohteeksi. Pakottamisessa tekijä murtaa kohteena olevan henkilön oman tahdon ja loukkaa teollaan toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Alaikäiseen kohdistunut seksuaaliseen tekoon pakottaminen on aina virallisen syytteen alainen.

Seksuaaliselta teolta ei edellytetä, että tekijä tavoittelisi sillä itse seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä.

Pakottamista seksuaaliseen tekoon voi olla esimerkiksi pakottaminen koskettelemaan toista tai pakottaminen alistumaan kosketteluihin. Myös toisen pakottaminen katsomaan tekijän seksuaalista kanssakäymistä tai itsetyydytystä on pakottamista seksuaaliseen tekoon. Jos pakottaminen seksuaaliseen tekoon kohdistuu alaikäiseen, voi kyseessä olla lisäksi lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Säännös ei sen sijaan yleensä sovellu esimerkiksi itsensäpaljastajaan, jollei tämä väkivallalla tai uhkauksella pakota toista katsomaan häntä. Jos itsensäpaljastajan teko kohdistuu suojaikärajan alittavaan lapseen, voi kyseessä olla lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, suojaikäraja 16 vuotta (RL 20:6)

Rikoslaki suojaa alle 16-vuotiaita aikuisten heihin kohdistamilta seksuaalisilta teoilta, jotka ovat omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Seksuaalinen teko voi olla esimerkiksi koskettelua, pornon näyttämistä tai vaikkapa seksuaalisesti latautuneiden tapahtumien kertomista lapselle. Hyväksikäytön toteutuminen ei edellytä yhdyntää. Internetissä seksuaalinen teko täyttyy jo seksuaalissävyytteisessä keskustelussa tai web-kamerayhteydessä. Lähtökohtaisesti sukupuoliyhteys alle 16-vuotiaan kanssa luokitellaan rikoslaissa törkeäksi lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi tekijä voidaan tuomita myös esimerkiksi raiskauksesta.

Rikoslaki ei edellytä näyttöä siitä, että nuorelle tapahtuisi todellista vahinkoa hyväksikäytöstä. Riittää, että tällainen teko tyypillisesti on omiaan aiheuttamaan vahinkoa, eli voi vahingoittaa nuoren kehitystä. Hyväksikäytöstä aiheutuvat vahingot

konkretisoituvat usein vasta nuoren myöhemmissä elämänvaiheissa. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä voi olla kysymys, vaikka alle 16-vuotias olisi itse halunnut esimerkiksi sukupuoliyhteyttä tai jopa tehnyt siitä aloitteen. Vastuu hyväksikäytöstä on aina aikuisella. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritysikin on rikos.

Tekijä pyrkii usein verhoamaan seksuaalisen hyväksikäytön läheisyyteen, luottamukseen ja turvallisuuteen. Esimerkiksi aikuisen ja alle 16-vuotiaan ”seurustelusuhde” voi olla lapsen tasapainoisen kehityksen kannalta hyvin haavoittava, vaikka hän itse kokisi olevansa aikuisen kanssa vapaaehtoisesti. Tämän vuoksi myös rikoslaiissa edellytetään, että osapuolten iässä ja kypsyydessä (sekä henkinen että fyysinen) ei saa olla suurta eroa.

Rikoslaki antaa mahdollisuuden arvioida joustavasti nuorten keskinäisiä sukupuoliyhteyksiä. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ei ole kysymys, jos teko ei loukkaa nuoren seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja osapuolten iässä sekä henkissä ja ruumiillisessa kypsyydessä ei ole suurta eroa (RL 20:7a). Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kiellolla ei siis pyritä säätelemään alaikäisten kesken tapahtuvaa vapaaehtoisuuteen perustuvaa seksuaalista kanssakäymistä. On kuitenkin tärkeä huomata, että myös alaikäinen voi syyllistyä lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön, jos osapuolten iässä sekä henkissä ja ruumiillisessa kypsyydessä on selkeä ero tai teko loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Sukupuolisiveellisyttä loukkaava kuvamateriaali

Suomen lain mukaan sukupuolisiveellisyttä loukkaavasti alle 18-vuotiasta lasta esittävän kuvamateriaalin valmistaminen tai tällaisen kuvamateriaalin hallussapito tai levittäminen on laitonta (RL17: 18, 18a, 19).

Lain suoja ulottuu tässä kaikkiin alle 18-vuotiaisiin myös silloin, kun 16 vuotta täyttäneen osalta varsinainen seksuaalinen kanssakäyminen ei olisikaan laitonta. Tällaisen kuvamateriaalin osalta kyse on rikoksesta riippumatta osapuolten keskinäisestä suhteesta tai sen hetkisestä yhteisymmärryksestä.

Seksuaalinen hyväksikäyttö, suojaikäraja 18 vuotta (RL 20:5-6)

Nuorta suojaava ikäraja on 18 vuotta, jos vanhempi osapuoli on esimerkiksi nuoren opettaja, leirinohjaaja tai muuten auktoriteettiasemassa nuoreen nähden (RL 20:5). Lisäksi seksuaaliselta hyväksikäytöltä suojataan esimerkiksi henkilöä, joka on hoidettavana sairaalassa tai muussa laitoksessa ja jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt sairauden tai vammaisuuden vuoksi. Vaikka säännös edellyttää uhrin alisteista asemaa, ei hyväksikäytön toteutuminen edellytä pakottamista, vaan se voi tapahtua vastustuksetakin.

Suojaikäraja on 18 vuotta myös silloin, kun tekijä on lapsen vanhempi, vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden sekä asuu lapsen kanssa samassa taloudessa (RL 20:6). Jo seksuaalisen hyväksikäytön yritys on rangaistavaa.

Grooming eli lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8b)

Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin on rangaistavaa (RL 20:8b). Houkutteleva voi tarkoittaa esimerkiksi tapaamisen ehdottamista tai muuta kanssakäymistä lapsen kanssa, jos tekijän tarkoituksena on lapsen hyväksikäyttö tai valmistaa kuvia tai kuvatallenteita, joissa sukupuolisiveellisyttä loukkaavasti esitetään lasta. Myös lapsen viettely myymään seksiä tai esiintymään sukupuolisiveellisyttä loukkaavassa esityksessä voivat olla esimerkkejä lapsen houkuttelusta seksuaalisiin tarkoituksiin, ellei tällaisesta teosta ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta. Groomingissa on kyse rangaistavaksi säädetystä rikoksen valmistelusta. Jos teko etenee valmistelua konkreettisemmaksi, on kyseessä jo vähintään lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys.

Rikollista on sekä fyysiseen tapaamiseen houkuttelu että houkuttelu hyväksikäyttötarkoituksessa esimerkiksi web-kameran tai muun viestintäteknologian avulla. Tekijän ei siis edellytetä pyrkivän fyysiseen tapaamiseen lapsen kanssa.

*Pelastakaa Lapset: Grooming (kesto 2 min.,
Pelastakaa Lapset,[youtube.com → PelastakaaLapset → grooming])*

Seksin osto alaikäiseltä (RL 20:8a)

”17-vuotias Tuisku tutustuu netin kautta ”Penttiin”, 40-vuotiaaseen mieheen. Pentti on saanut Tuiskun lintsamaan koulusta ja päivät he viettävät Pentin asunnolla ”tehden kaikkea kivaa”. Pentti ostee tavaroita Tuiskulle seksiä vastaan. Tuiskun perhe oli täysin tietämätön tilanteesta, kunnes äiti löysi Tuiskun puhelimesta seksuaalisväritteisiä viestejä. Äiti soittaa numeroon ja sieltä vastaa aikuinen mies. Vanhemmat eivät ole päässeet keskusteluyhteyteen asiasta Tuiskun kanssa. Tuisku ei suostu lopettamaan ”seurustelusuhdetta” Pentin kanssa.”

(muokattu, Exit-hanke)

Seksin osto alle 18-vuotiaalta on rikos (RL 20:8a). Seksin ostosta on kysymys, jos sukupuoliyhteydestä tai muusta seksuaalisesta teosta luvataan tai annetaan korvaus. Seksuaalinen teko voi toteutua fyysisessä tapaamisessa tai netin kautta esim. web-kamerayhteyden välityksellä. Jo pelkkä seksin ostoyritys alaikäiseltä on rikoslain mukaan rangaistavaa. Vastuu on seksin ostajalla, eikä alaikäistä rangaista seksin myynnistä. Seksin ostaja voi olla myös alaikäinen.

Korvauksen seksistä ei tarvitse olla rahaa. Myös muunlaiset korvaukset ovat lain mukaan mahdollisia. Esimerkiksi jonkin esineen ostaminen, matkan kustantaminen tai vaikkapa asunnon tarjoaminen sukupuoliyhteyttä vastaan voivat olla tällaisia korvauksia. Korvauksella ei tarvitse olla rahassa mitattavaa arvoa. Kysymys voi olla esimerkiksi nuorelle tärkeän suosituksen antamisesta.

Seksin osto alaikäiseltä linkittyy läheisesti seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Vastikkeen tarjoaminen saattaakin olla vain yksi hyväksikäytön mahdollistava elementti.

Nuoren on hyvä muistaa turvaohje: sano EI, poistu, kerro luotettavalle aikuiselle. Nuorella on aina oikeus poistua sanomatta sanaakaan, eikä hänen tarvitse pyytää koskaan lupaa tällaisesta tilanteesta poistumiseksi. Joskus jo ostoyritys voi aiheuttaa nuorelle pahan mielen ja ikävän olon pitkäksi aikaa. Siksi asian kanssa ei pidä jäädä yksin, vaan siitä pitää kertoa luotettavalle aikuiselle. Poliisille (esim. nettipoliisi) on hyvä ilmoittaa, sillä jo seksin ostoyritys alaikäiseltä on rikos. Usein ostoyritysten tekijä on yrittänyt käyttää tai käyttänyt hyväksi muitakin nuoria, joten ilmoituksen tekeminen poliisille voi auttaa tutkinnassa. Nuorelle voi olla merkityksellistä tietää, että tekemällä ilmoituksen poliisille hän voi auttaa toisia nuoria, jotka ovat joutuneet hyväksikäyttäjän uhriksi.

Bittersweet (kesto 3 min.), skeittaaaja (kesto 3 min.), ystävyys (kesto 3 min.)
(Exit-hanke, www.vimeo.com/exithanke)

Pahoinpitely (RL 21:5-7)

Pahoinpitely voi rikoslain mukaan toteutua fyysisen väkivallanteon tai teosta toiselle aiheutuvan seurauksen perusteella. Fyysinen väkivalta on tyypillisesti lyömistä, potkimista, tönimistä tai kuristamista. Pahoinpitelystä voi olla kyse, vaikka fyysisestä väkivallasta ei aiheutuisi uhrille mitään vaikutuksia tai seurauksia uhrille (esimerkiksi kipua).

Rikoslain mukaan pahoinpitelystä on myös kyse, jos tekijä ilman ruumiillista väkivaltaa vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan. Pahoinpitely määritellään tällöin seurauksen kautta: vamman aiheuttaminen toiselle tai tahallinen uhrin psyykkisen terveyden vahingoittaminen ilman fyysistä väkivaltaa voidaan tulkita pahoinpitelyksi. Hoidon

laiminlyönti voi täyttää pahoinpitelyn tunnusmerkistön, kuten myös henkinen väkivalta, jos sen voidaan osoittaa vahingoittaneen uhrin terveyttä. (Niemi-Kiesiläinen 2004; Matikkala 2006.)

Rikoslaisissa on pahoinpitelyn perusmuodon lisäksi säädetty myös lievä ja törkeä pahoinpitely. Pahoinpitely, ja sen törkeä tekemuoto ovat virallisen syytteen alaisia. Tämä tarkoittaa sitä, että syyttäjä saa nostaa syytteen, vaikka rikoksen uhri ei sitä vaatisikaan. Pahoinpitely, kun teko kohdistuu alle 18-vuotiaaseen, tai kun se tapahtuu lähisuhteissa tai työpaikalla, on aina virallisen syytteen alainen.

Rikoksen vanhentuminen

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän hyväksikäytön syyteoikeus vanhenee aikaisintaan, kun väkivaltaa kokenut täyttää 28 vuotta. Sama koskee alaikäiseen kohdistunutta raiskausta, törkeää raiskausta ja pakottamista sukupuoliyhteyteen, pakottamista seksuaaliseen tekoon, seksuaalista hyväksikäyttöä, paritusta, törkeää paritusta, ihmiskauppaa ja törkeää ihmiskauppaa. Groomingissa syyteoikeus vanhentuu rikoksen kohteena olleen henkilön täyttäessä 23 vuotta.

Rikoslaki ja velvollisuus auttaa

Rikoslaisissa on jokaista koskeva ilmoitusvelvollisuus törkeästä rikoksesta, jonka tietää olevan hankkeilla ja toteutuminen olisi vielä estettävissä (RL 15:10). Ilmoitusvelvollisuus on voimassa myös teon aikana, jos voitaisiin estää teon jatkuminen. Ilmoitusvelvollisuus on vakavista rikoksista, muun muassa henkirikoksesta, raiskauksesta, törkeästä pahoinpitelystä, törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä huumausainerikoksesta ja ryöstöstä. Näin esimerkiksi vakavin lähi- ja parisuhdeväkivalta kuuluu ilmoitusvelvollisuuden piiriin.

Rikoslaisissa ei säädetä rangaistaviksi pelkkiä tekoja. Joissain tilanteissa myös passiivisuus ja tekemättä jättäminen voi johtaa vastuuseen. Joissakin tapauksissa laiminlyönti on säädetty jo suoraan laissa rangaistavaksi.

Pelastustoimen laiminlyönnistä (RL 21:15) on kyse, jos tietoisena uhrin hengenvaarasta tai vakavasta terveyden vaarasta jättää hankkimatta tälle apua. Heitteillepanolla (RL 21:14) tarkoitetaan tilannetta, jossa tekijä saattaa uhrin avuttomaan tilaan, tai jos uhrista huolehtimisvelvollinen henkilö jättää tämän avuttomaan tilaan, ja siten aiheuttaa vaaraa uhrin hengelle tai terveydelle. Heitteillepanoon voi syyllistyä väkivallan tekijän lisäksi tapahtumien ulkopuolinen henkilö – myös viranomainen tai ammattiauttaja, joka ei reagoi väkivaltaan. Opettajat ja lääkärit mainitaan lain esitöissä esimerkkeinä erityisen auttamisvelvollisuuden piiriin kuuluvista ammattiryhmistä.

Laiminlyönti on rangaistavaa myös, jos henkilöllä olisi ollut erityinen velvollisuus puuttua viran, toimen tai aseman perusteella (RL 3:3). Vastuuseen voi joutua paitsi

seurauksen aktiivisella tekemisellä aiheuttanut myös jokainen, jolla oli erityinen velvollisuus estää tuon seurauksen syntyminen.

Tärkeää on, että mahdollisimman nopeasti ilmoitetaan tietoon tulleesta rikoksesta poliisille. On myös asianosaisten edun mukaista, että asia selvitetään pikimmin, kun tapahtumat ovat osallisilla tuoreessa muistissa ja todisteita on saatavilla. Rikoksesta ilmoittaminen on myös uhria voimaannuttavaa, sillä hän asettuu puolustamaan oikeuksiaan.

Rikosprosessi

Rikosilmoitus

Jos kyse on parhaillaan tapahtuvasta tai juuri tapahtuneesta rikoksesta, tulee paikalle kutsua poliisi soittamalla hätänumeroon 112. Jos epäilet, onko kyseessä hätätilanne, on parempi soittaa hätänumeroon 112 kuin olla soittamatta. Häätäkeskus voi antaa myös jatko-ohjeita, joiden mukaan tulee menetellä, esimerkiksi mennä itse tekemään rikosilmoitus poliisilaitokselle.

Toimi rikospaikalla näin:

- Pelasta vaarassa olevat ja varoita muita.
- Estä lisävahinkojen syntyminen.
- Anna tarvittaessa ensiapua.
- Järjestä tarvittaessa apuun tuleville opastus.
- Eristä ja estä jälkien sotkeminen tai uusien tekeminen.
- Älä koske mihinkään.
- Soita uudelleen, jos tilanne muuttuu.
- Kerro poliisille havaintosi.
- Merkitse muistiin tuntomerkkejä tai rekisterinumeroida.
- Ota kuvia.
- Pyydä silminnäkiöitä jäämään paikalle tai ota yhteystietoja muistiin.

Lisäksi mahdollisuuksien mukaan, jos voit tehdä vaarantamatta itseäsi tai asettamatta muita vaaraan:

- Seuraa rikoksen tekijää ja osoita hänet poliisille.
- Ota kiinni tekijä tai estä poistumasta paikalta.

Rikosilmoituksen voi tehdä kuka tahansa. Rikos voi tulla poliisin tietoon joko siten, että rikoksen uhri, kuka tahansa ulkopuolinen tai viranomainen ilmoittaa siitä poliisille. Poliisi voi myös muutoin saada tiedon rikoksesta, esimerkiksi oman havaintonsa perusteella. Poliisi suorittaa esitutkinnan, jos sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että on rikos tehty. Asianomistajarikoksia poliisi ei yleensä voi tutkia ellei asianomistaja vaadi rangaistusta. Alaikäiseen kohdistuva

fyysinen tai seksuaalinen väkivalta ja väkivalta seurustelu- tai parisuhteessa tai työpaikalla ovat aina virallisen syytteen alaisia rikoksia, eli poliisi tutkii ne, vaikka uhri ei vaatisikaan rangaistusta. Rikosilmoituksen tekoa varten voi varata myös ajan poliisilta, jolloin arkaluonteista asiaa ei tarvitse käsitellä avoimella tiskillä. On tärkeää, että nuori kertoo kaiken muistamansa, mutta rikosilmoitusta on mahdollista täydentää myös jälkikäteen. Tahallinen väärin tietojen antaminen on rangaistava teko.

Rikosilmoituksen kannalta olennaisia tietoja:

- mitä on tapahtunut ja miten
- milloin ja missä teko on tapahtunut
- tekijän nimi, jos se on tiedossa
- mahdollisten todistajien/silminnäkijöiden nimet
- tekijän tuntomerkit (ikä, pituus, vartalo, kasvojen erityispiirteet, silmien väri, hampaat, puhe, kädet, liikkuminen, pukeutuminen)
- jos tekijä pakeni, minne päin ja miten
- jos tekijä liikkui ajoneuvolla, ajoneuvon rekisterinumero ja muut tuntomerkit (merkki, väri, malli)
- tekijän vaarallisuus (aseistautuminen, mielentila, uhkaukset, päihteiden käyttö jne.)

Lapsen edustaminen rikosprosessissa

Alle 15-vuotiaaseen henkilöön kohdistuneessa rikoksessa uhria edustaa esitutkinassa ja oikeudessa ja hänen puhevaltaansa käyttää yleensä huoltaja tai muu laillinen edustaja. Alaikäisellä, joka on täyttänyt 15 vuotta, on oikeus myös edustajansa ohella käyttää itsenäisesti puhevaltaa. (oikeudenkäymiskaari 12:1)

Lapsi asianomistajana

Rikoksen uhrina eli asianomistajana lapsella on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin asianomistajilla. Lapsella on oikeus vahingonkorvaukseen hänelle aiheutetusta vahingosta, hänellä on oikeus olla vastaamatta hänelle esitettyihin kysymyksiin ja hänellä on myös velvollisuus puhua totta.

Rikoksen selvittäminen ei saa milloinkaan aiheuttaa lapselle lisävahinkoa. Lapsen kohdistuneen rikoksen tutkinnan erityisvaatimusten vuoksi lapsiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on pääsääntöisesti annettava tähän tehtävään perehtyneiden poliisien suoritettaviksi.

Edunvalvoja

Mikäli rikoksesta on epäiltynä lapsen vanhempi tai muu huoltaja, lapselle tulee määrätä oma edunvalvoja. Edunvalvoja saatetaan tarvita silloinkin, kun huoltajalla on läheinen suhde epäiltyyn (avio- tai avopuoliso). (Lastensuojelul 22 §)

Oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö

Tuomioistuin voi määrätä seksuaali-, henki- ja pahoinpitelyrikoksen asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Lapsen oikeudenkäyntiavustaja ja edunvalvoja voi olla sama henkilö. (L oikeudenkäynnistä rikosasioissa 2:1a)

Esitutkinta

Poliisilla on velvollisuus ottaa rikosilmoitus vastaan, mikäli ilmoittaja pitää tekoa rikoksena. Vastaanotettu rikosilmoitus käynnistää esitutkinnan, jos poliisi rikosilmoituksen perusteella toteaa olevan syytä epäillä rikoksen tapahtuneen ja rikoksen syyteoikeus on olemassa. Rikosilmoituksen tekijän ei tarvitse osata nimetä, mistä rikoksesta on kysymys.

Kuulustelut ovat olennainen osa esitutkintaa. Kaikki asianosalliset sekä muut asiasta jotakin tietävät kuulustellaan. Kuulustelu tulee tallentaa videolle tai siihen rinnastettavaan kuva- tai äänitallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuultavaa esimerkiksi tämän nuoren iän vuoksi todennäköisesti voida siinä haittaa kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti. Poliisi voi myös hankkia selvitystä asiantuntijalausunnoilla, rikoslaboratoriotutkimuksilla tai esimerkiksi suorittamalla kotietsinnän.

Pääsäännön mukaisesti lasta kuulusteltaessa on lapsen huoltajalle tai hänen edunvalvojalleen varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa. Tutkijalla on kuitenkin oikeus kieltää huoltajan läsnäolo kuulustelussa, jos tätä epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta tai jos läsnäolo voi muuten vaikeuttaa asian selvittämistä. Myös sosiaaliviranomaisen edustaja ja kuulustelutodistaja voivat olla paikalla.

Syyliseksi epäillyllä on oikeus esittää kysymyksiä lapselle. Käytännössä epäillyn kysymysten esittäminen voidaan toteuttaa siten, että tallenne lapsen kuulemisesta esitetään epäillylle ja hänen avustajalleen ja heille varataan mahdollisuus esittää omat kysymyksensä lapselle. Tämän jälkeen epäillyn kysymykset lapselle esittää sama henkilö, joka on toimittanut lapsen kuulemisen aikaisemmin. Myös tämä kuulustelu tallennetaan videolle.

Syyteharkinta

Esitutkinnan valmistuttua poliisi toimittaa asian syyttäjälle syyteharkinnan suorittamista varten. Jos syyttäjä harkitsee näytön riittävän syyteen nostamiseen, hän laatii oikeudelle toimitettavan haastehakemuksen. Jos syyttäjä arvioi, ettei näyttö riitä syyteen nostamiseen, hän laatii perustellun päätöksen syyttämättä jättämisestä.

Oikeudenkäynti

Oikeudenkäynti tapahtuu yleensä rikoksen tekopaikan käräjäoikeudessa. Siitä tulee kirjallinen kutsu uhrille, epäillylle ja todistajille. Arkaluonteisissa asioissa, kuten

seksuaalirikoksissa, oikeudenkäynti pidetään useimmiten syyttäjän tai uhrin pyynnöstä suljetuin ovin. Oikeus voi kuulla uhria tai todistajaa ilman syytetyn läsnäoloa. (OK 17:34)

Todistajana toimiminen

Todistajana kuulustellaan henkilöä, jolla on tutkittavaan asiaan vaikuttavaa tietoa. Todistajalla on positiivinen totuusvelvollisuus, eli hänen on oma-aloitteisesti ja totuudenmukaisesti kerrottava kaikki, mitä hän tutkittavasta asiasta tietää. Lisäksi hänen on vastattava hänelle esitettyihin kysymyksiin. Todistajan erityisen asiantuntevuksen vuoksi hänet saatetaan nimetä asiantuntevaksi todistajaksi. Asiantuntevan todistajan asema on sama kuin muidenkin todistajien.

Todistaja voi kieltäytyä todistamasta tietyin edellytyksin. Hänen ei tarvitse vastata sellaisiin kysymyksiin, joilla hän voi saattaa itsensä tai lähiomaisensa syytteen vaaraan. Jos todistaja ei käytä kieltäytymisoikeuttaan, hänen on kerrottava asiasta samalla totuusvelvollisuudella kuin muunkin todistajan. Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön salassapitovelvollisuus voidaan murtaa ja heidät voidaan velvoittaa todistamaan myös salassa pidettävistä asioista.

Lähde: Lastensuojelun käsikirja <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/>

LÄHTEET

- Karma, Helena & Pohjonen, Soile (2006) Oikeusjärjestys ja seksuaalisen itsemääräämisoikeuden edistäminen. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.) Väkipalva: seuraamukset ja haavoittuvuus. Helsinki. Talentum.
- Matikkala, Jussi (2006) Parisuhdeväkipalvasta. Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.) Väkipalva: seuraamukset ja haavoittuvuus. Helsinki. Talentum.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2004) Rikosprosessi ja parisuhdeväkipalva. Juva: WSOY.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2006) Lähisuhdeväkipalvan raportointi ja lääkäriin velvollisuudet, Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.) Väkipalva: seuraamukset ja haavoittuvuus. Helsinki. Talentum.
- Taskinen, Sirpa (toim.) (2003) Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Helsinki. Stakes.
- Hallituksen esitys 6/1997. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- Hallituksen esitys 282/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi.
- Hallituksen esitys 283/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta.
- Lastensuojelun käsikirja <http://www.sosiaaliporrti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/> (tarkastettu 8.3.2012)

LIITTEET

Liite 1: Auttavia tahoja

Paikalliset ja alueelliset palvelut

Yleinen hätänumero 112

- poliisi, www.poliisi.fi
- sosiaalipäivystys (kiireelliset asiat virka-ajan ulkopuolella)

Apua ja tukea saat myös

kuntasi terveyskeskuksesta, äitiys- ja lastenneuvolasta, seurakunnan diakoniatyöntekijältä, työterveyshuollosta, sosiaalitoimistosta, mielenterveystoimistosta, nuorten psykiatrisen poliklinikka, perheneuvolasta, A-klinikalta, nuorten päihdepalvelut, seurakunnan perheasiainkeskuksesta ja oikeusaputoimistosta

Valtakunnallisia palvelunumeroita

- ▶ *Naisten Linja 0800 02400*
- ▶ *Ensi- ja turvakotien liitto 09 4542 440*
- ▶ *Rikosuhripäivystys*
 - *auttava puhelin 0203 16116*
 - *juristipuhelin 0203 16117*
- ▶ *Raiskauskriisikeskus Tukinainen 0800 97899*
- ▶ *Maksuton juristipäivystys väkivallan uhreille ja ammattiauttajille 0800 97895*
- ▶ *Suomen Mielenterveysseuran valtakunnallinen kriisipuhelin 010 95202*
- ▶ *Monikulttuurinen voimavarakeskus MONIKA väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajaisille 09 6922 304*
- ▶ *Maria-Instituutin avoin linja väkivaltaa käyttäville naisille 09 7562 2260*
- ▶ *Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten puhelin 116 111*
- ▶ *Lyömätön Linja/Miessakit ry 09 612 66 212*
- ▶ *Lyömätön Linja Espoossa 09 276 6280*
- ▶ *Folkhälsan Ungdomstelefonen 0800 151100*
- ▶ *Väestöliiton Poikien puhelin 0800 94884*

Tietoa ja keskustelupalstoja netistä

- ▶ *Ensi- ja turvakotien liitto: www.ensijaturvakotienliitto.fi*
- ▶ *Exit-hanke: www.exithanke.fi nuorten vastikkeellista seksiä ennaltaehkäisevä hanke*
- ▶ *Folkhälsan: <http://www.folkhalsan.fi/startsida/Var-verksamhet/Ung-och-skola/> - tukea ja tietoa nuorille ruotsiksi.*
- ▶ *Lyömätön linja Espoossa: www.lyomatonlinja.fi, Apua miehille, jotka ovat käyttäneet tai pelkäävät käyttävänsä väkivaltaa lähisuhteissa.*

- ▶ *Mannerheimin lastensuojeluliitto: www.mll.fi/nuorille - tukea ja tekemistä nuorille, nuortennetti.*
- ▶ *Monika-naiset: www.monikanaiset.fi - apua, tukea ja toimintaa maahan muuttajatyöille ja -naisille.*
- ▶ *Naisten Linja: www.naistenlinja.fi*
- ▶ *Netari.fi: www.netari.fi - nuorisotyötä netissä, mahdollisuus tavata muita nuoria ja nettinuorisotyöntekijöitä.*
- ▶ *Nettipoliisi: www.poliisi.fi/nettipoliisi - tietoa ja vastauksia nuorten esittämiin kysymyksiin. Nettipoliisiin saa yhteyden myös Irc-Galleriassa, Facebookissa, sähköpostitse tai "mesen" kautta.*
- ▶ *Nettiturvakoti: www.turvakoti.net virtuaalinen turvakoti, josta löytyy tietoa esimerkiksi seurusteluväkivaltaan liittyen sekä mahdollisuus varata kahdenkeskisiä chat-aikoja ammattilaisen kanssa.*
- ▶ *Nuorten kriisipiste: www.nuortenkriisipiste.fi - keskusteluapua 12-19-vuotiaille nuorille.*
- ▶ *Krisjouren för unga: www.krisjourenforunga.fi - keskusteluapua 12-19-vuotiaille nuorille ruotsiksi.*
- ▶ *Nuorten turvatalot: www.redcross.fi/apuajatukea/nuortenturvatalot/fi_FI/ - SPR:n Nuorten turvatalot tarjoavat tukea, juttuseuraa ja väliaikaisen yöpymispaikan.*
- ▶ *Omat rajani: www.omatrajani.fi on Naisten linjan nettisivusto nuorille seurustelusta ja väkivallasta, voit keskustella muiden kanssa, kirjoittaa kokemuksistasi ja kysyä ammattilaiselta.*
- ▶ *Poikien talo: www.poikientalo.fi – avointa poikatoimintaa, harrastusryhmiä ja vertaisryhmiä*
- ▶ *Raiskauskriisikeskus Tukinainen: www.tukinainen.fi - tietoa ja kriisitukea seksuaalista väkivaltaa koskevissa tilanteissa ja kysymyksissä, oikeudellista tukea puhelimitse juristipäivystyksestä.*
- ▶ *Rikosuhripäivystys: www.riku.fi - auttaa rikoksen tai sen yrityksen kohteeksi joutunutta, todistajaa tai läheistä tarjoamalla tukea ja neuvontaa.*
- ▶ *Seksuaalinen tasavertaisuus ry: www.seta.fi*
- ▶ *Transtukipiste: www.transtukipiste.fi psykososiaalisia tukipalveluja transihmisille, sukupuoliristiriitaa tai sukupuolen monimuotoisuutta kokeville ja heidän perheenjäsenilleen. Transtukipiste tarjoaa sekä maksutonta ammatillista keskusteluapua että vertaistukea.*
- ▶ *Trasek: www.trasek.net Potilasyhdistys Trasek ry on valtakunnallinen sukupuolivähemmistöjen yhdistys ja Suomen Potilasliitto ry:n jäsenjärjestö. Yhdistys ajaa sukupuolivähemmistöjen asiaa niin yhteiskunnallisen vaikuttamisentasolla, sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden ihmisoikeus- ja syrjintäasioissa kuin lääketieteellisten hoitojen kehittämisenkin saralla.*
- ▶ *Tyttöjen talo: www.tyttöjentalo.fi - avointa tyttötoimintaa, harrastusryhmiä ja vertaisryhmiä*
- ▶ *Väestöliiton nuorten sivut: www.vaestoliitto.fi/nuoret - tukea ja vastauksia seksuaaliterveyteen liittyvissä kysymyksissä.*

Liite 2: Tunnesanalista

levollinen	hilpeä	rento	riemastunut
turvallinen	luottavainen	hellä	kiitollinen
ilahtunut	tyyni	lohdutettu	innostunut
tyytyväinen	iloinen	huvittunut	helpottunut
vapaa	rauhallinen	onnellinen	ihastunut
ylpeä	haltioitunut	tyydytetty	hyväksyvä
ystävällinen	omistautunut	arvostava	ihaileva
jumaloiva	uppoutunut	antautuva	ikäväivä
surullinen	haikea	syllinen	itkuinen
murheellinen	yksinäinen	pakokauhuinen	apea
alakuloinen	alavireinen	mustasukkainen	iloton
epätoivoinen	melankolinen	itseinhoava	kaihoisa
pelästynyt	avuton	hämmäntynyt	säikähtänyt
huolestunut	epävarma	vastenmielinen	pelokas
paniikki	kauhistunut	kostonhaluinen	kammoava
hermostunut	huolestunut	epäluuloinen	järkyttynyt
tymppäntynyt	loukkaava	harmistunut	raivostunut
inhoava	turhautunut	taistelunhaluinen	pettynyt
kiukkuinen	kyllästynyt	välinpitämätön	halveksuva
vähättelevä	torjuva	lannistumaton	pitkästynyt
äreä	ärtynyt	päämäärätietoinen	suuttunut
arka	tuhtunut	vihamielinen	vihainen
uhmakas	sisuuntunut	vastustushaluinen	rohkea
äkäinen	katkera	päätäväinen	sisukas
kateellinen	itsevarma	nolostunut	harmistunut
katuva	nöyryytetty	häpeilevä	ahdistunut
synkeä	lämmin	tyhjä	allapäin
rakastunut	rehvakas	sekava	kiihkeä

Lähde: Salminen, Mari (2008) Tunne-etsivä.

